

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EV ORTAMINDA SERGİLEDİKLERİ
PROBLEM DAVRANIŞLAR VE EBEVEYNLERİN KULLANDIKLARI ÖNLEYİCİ
STRATEJİLERİN BELİRLENMESİ**

Tibyan DİRİK
ORCID: 0000-0002-0461-1138

Danışman
Doç. Dr. Zehra ATBAŞI
ORCID: 0000-0002-2758-1277

Konya – 2023

TEŞEKKÜR

Kendisiyle bu yolu yürüdüğüm için onur duyduğum, kendisine sonsuz saygı duyduğum ve azmine hayran olduğum kıymetli danışmanım Sayın Doç. Dr. Zehra ATBAŞI hocama teşekkür ediyorum. Bu tez çalışmamda bana çokça emek vererek, bana inanarak ve benim için tekrar tekrar yeni yollar açarak tezimde sonuca ulaşmama yardımcı olduğu için de ayrıca yürekten teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans eğitimimde kıymetli bilgileriyle bana yol gösteren bölümündeki değerli hocalarıma, özellikle Sayın Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ARSLANTAŞ ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yahya ÇIKILI hocalarıma teşekkür ederim.

Dualarıyla ve bana kattıklarıyla, eğitim ve meslek hayatımda ilerlememe vesile olan kıymetli annem Emine DİRİK'e ve kıymetli babam Mustafa DİRİK'e desteklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim.

Evliliğimizin ilk aylarından itibaren girdiğim yüksek lisans sürecinde sevgisi ile bana güç veren, beni cesaretlendiren, desteğiyle yalnız olmadığımı hissettiren ve benim için fedakarlıklar yapan sevgili eşime minnettarım. Her adımında beni motive eden, her duraksamamda beni yeniden hareketlendiren ve sonuca ulaşmamda en büyük katkıyı sunan kıymetli eşim Rabia DİRİK'e bu büyük desteği için teşekkür ederim.

Sevgili eşime...

Tibyan DİRİK
Temmuz 2023

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU	v
BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ	vi
KISALTMALAR.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	2
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Sayıtlar	6
1.5. Sınırlılıklar.....	7
1.6. Tanımlar	7
2. ALAN YAZIN.....	9
2.1. Problem Davranış Türleri.....	9
2.2. Problem Davranışların İşlevi.....	13
2.3. Problem Davranışlara Yönelik Müdahaleler	15
2.4. Problem Davranışlarda Önleyici Stratejiler	16
2.5. İlgili Araştırmalar	18
3. YÖNTEM.....	27
3.1. Araştırmanın Modeli	27
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	28
3.3. Veri Toplama Araçları.....	30
3.4. Verilerin Toplanması.....	31
3.5. Verilerin Analizi.....	31
4. BULGULAR	34
4.1. Tema 1: Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar	34
4.1.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar	35
4.1.2. Problem Davranışların Sıklık ve Süreleri.....	37
4.1.3. Problem Davranışların Sergilenme Nedenleri.....	38
4.2. Tema 2: Problem Davranışlara Yönelik Aile Tutumları	40
4.2.1. Problem Davranışların Ortaya Çıkmaması İçin Ailelerin Yaptıkları Düzenlemeler.....	40

4.2.2. Problem Davranış Ortaya Çıktığında Aile Tutumları	42
4.2.3. Problem Davranış Ortaya Çıktıktan Sonra Yaşananlar	43
4.3. Tema 3: Problem Davranışların Aile Yaşantısına Etkileri	44
4.4. Tema 4: Örnek Olaylara İlişkin Aile Görüşleri	45
4.4.1. Problem Davranış Karşısında Ebeveyn Tutumu	46
4.4.2. Problem Davranış Öncesinde Uygulanabilecek Önleyici Stratejiler	49
4.4.3. Problem Davranış Anında Uygulanabilecek Stratejiler	53
4.4.4. Problem Davranış Sonrasında Uygulanabilecek Stratejiler	56
5. TARTIŞMA	59
5.1. Tartışma	59
5.1.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar	59
5.1.2. Problem Davranışlara Yönelik Aile Tutumları	60
5.1.3. Problem Davranışların Aile Yaşantısına Etkileri	61
5.1.4. Örnek Olaylara İlişkin Aile Görüşleri	62
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	64
6.1. Sonuç	64
6.2. Öneriler	66
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	66
6.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler	66
KAYNAKLAR	67
EKLER	80

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Özel Gereksinimli Öğrencilerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar ve Ebeveynlerin Kullandıkları Önleyici Stratejilerin Belirlenmesi başlıklı tez çalışmamın toplam 66 sayfalık kısmına ilişkin, 23/07/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%8** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç
2. Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç
3. Önsöz hariç
4. İçindekiler hariç
5. Simgeler ve kısaltmalar hariç
6. Kaynaklar hariç
7. Alıntılar dahil
8. 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

24/07/2023

Tibyan DİRİK

Doç. Dr. Zehra ATBAŞI

BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

24/07/2023

Tibyan DİRİK

KISALTMALAR

ADAP: Alternatif Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesi

DDİA: Denemeye Dayalı İşlevsel Analiz

DSM : Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı

GİA: Geleneksel İşlevsel Analiz

IDEA: Engelliler Eğitim Yasası

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ODD: Olum Davranışsal Destek

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Özel Eğitim Anabilim Dalı
Zihin Engelliler Eğitimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN EV ORTAMINDA SERGİLEDİKLERİ PROBLEM DAVRANIŞLAR VE EBEVEYNLERİN KULLANDIKLARI ÖNLEYİCİ STRATEJİLERİN BELİRLENMESİ

Tibyan DİRİK

Bu araştırmanın amacı, özel gereksinimli bireylerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda Konya ilinde farklı yaş ve engel gruplarına dahil olan çeşitli özel eğitim okullarında eğitim gören ve ev ortamında problem davranış sergileyen 12 erkek ve 8 kız toplam 20 öğrenci belirlenmiştir. Araştırmamızın çalışma grubunu bu öğrencilerin ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Ebeveynlerin ev ortamında sergilenen problem davranışlara ilişkin görüşlerinin alınabilmesi ve kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenebilmesi için yarı yapılandırılmış görüşme formu ve örnek olay kullanılarak veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formuna ait verilen analizi betimsel analiz ile ve örnek olay görüşme formuna ait verilerin analizi içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışların en çok saldırganlık/vurma davranışı olduğu belirlenmiştir. Ev ortamında sergilenen diğer davranışlar ağlama, aşırı yeme, bağırma, çevresine/eşyalara zarar verme, soyunma, korkma ve kendine zarar verme davranışları olarak belirlenmiştir. Bu davranışların genel olarak günde 5 defadan fazla ve 15-60 dakika arasında süreyle sergilendiği belirlenmiştir. Bu problem davranışların işlevlerine ilişkin görüşleri incelendiğinde en çok nesne veya etkinliğe ulaşma işlevi olduğu belirlenmiştir. Ev ortamında sergilenen problem davranışlarda aile üyelerinin öyleydi strateji olarak en çok seçerek sunmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Sonrasında ise sırayla; ortamdaki uzaklaştırma ve fiziksel engeller koyarak problem davranışı önlemeyi tercih ettikleri belirlenmiştir. Ev ortamında sergilemeyen problem davranışlarda aile üyelerinin davranışa müdahale olarak en çok görmezden gelme olacak şekilde sırayla; ceza vermek çocukların istediklerini verme (problem davranışın işlevini yerine getirme), ortamdaki uzaklaşma davranışını sergiledikleri belirlenmiştir. Ev ortamında sergilenen problem davranışlarda aile üyelerinin davranış sonrasında müdahale olarak pekiştirici vererek problem davranışın tekrar etme süresini uzatmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ev ortamında sergilenen problem davranışların aile yaşantısının olumsuz etkilediği ailenin kendisini toplumdaki soyutlamayı tercih ettiği ve kendilerini yorgun hissettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken önleyici stratejilere ilişkin en çok önerdikleri stratejinin seçenek sunma olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken davranış sonrası müdahale yöntemlerine ilişkin önerdikleri yöntemler; görmezden gelme, ortamdaki uzaklaşma, problem davranışların işlevini yerine getirmeme ve ceza yöntemleri olarak belirlenmiştir. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken davranış sonrası müdahale yöntemlerine ilişkin önerileri; problem davranışın işlevini yerine getirme ve alternatif pekiştirici vererek sakinleştirme yönünde olmuştur. Kazanç olarak özel gereksinimli öğrencilerin en çok sergiledikleri problem davranışların diğer ortamlarda sergilenen problem davranışlarla benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların problem davranışlara yönelik önleme müdahale stratejilerinde yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların kullandıkları ve önerdikleri stratejilerin genel olarak örtüşmediği belirlenmiştir. Bilgi düzeyi yüksek olan ebeveynlerin ise stratejileri uygulamada sorun yaşadıkları dikkat çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Gereksinim, Ev İçi Problem Davranış, Önleyici Stratejiler, Ebeveyn Tutumu

ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences
Department of Special Education
Mentally Disabled Education Program
Master Thesis

PROBLEM BEHAVIORS EXHIBITED BY STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS IN THE HOME ENVIRONMENT AND DETERMINATION OF PREVENTIVE STRATEGIES USED BY PARENTS

Tibyan DİRİK

The purpose of this research is to identify problem behaviors and preventive strategies used by parents by individuals with special needs in the home environment. For this purpose, a total of 20 students were identified in Konya province, 12 boys and 8 girls who were educated in various private education schools that were included in different age and disability groups and who showed problems in the home environment. The working group of our research constitutes the parents of these students. In our study, phenomenological approach was preferred from qualitative research methods. Data were collected using a semi-structured interview form and case study so that parents can get their views on problem behaviors exhibited in the home environment and identify the preventive strategies they use. The analysis given for the semi-structured interview form was carried out by descriptive analysis and the analysis of the data belonging to the case study interview form by the content analysis method. When the findings obtained as a result of the research were examined, it was determined that the problem behaviors exhibited by the students with special needs were the most aggressive / striking behavior. Other behaviors exhibited in the home environment have been identified as crying, overeating, shouting, harming the environment/ech, dressing, fear and self-harm. It has been determined that these behaviors are generally exhibited more than 5 times a day and for 15-60 minutes. When the views of these problem behaviors regarding their functions are examined, it is determined that they have the most object or activity function. In the problem behaviors exhibited in the home environment, it was determined that the family members preferred to present by choosing the most as a strategy. Then, in turn; It has been determined that they prefer to avoid problem behavior by removing it from the environment and putting physical barriers. In problem behaviors that do not exhibit in the home environment, family members will be most ignored as an intervention in behavior; punishing children giving what they want (fulfilling the function of problem behavior) has been determined to demonstrate the behavior of removal from the environment. In problem behaviors exhibited in the home environment, it has been determined that family members prefer to extend the repetition of problem behavior by reinforcing it as an intervention after behavior. It has been determined that the family, where the problem behaviors exhibited in the home environment negatively affect the family life, prefer to isolate itself from society and feel tired. It has been determined that the strategy that the participants most recommend regarding preventive strategies that should be used in case studies involving problem behaviors exhibited in the home environment is to offer options. The methods proposed by the participants regarding the post-behavioral intervention methods that should be used in case studies involving problem behaviors exhibited in the home environment; It has been determined as ignoring, moving away from the environment, not performing the function of problem behavior and criminal methods. Participants' suggestions regarding post-behavioral intervention methods that should be used in case studies involving problem behaviors exhibited in the home environment; The problem has been in the direction of fulfilling the function of the behavior and calming down by giving alternative reinforcements. It has been determined that the problem behaviors exhibited by students with special needs as earnings are similar to the problem behaviors exhibited in other environments. It has been determined that the participants do not have enough information in prevention intervention strategies for problem behavior. In addition, it has been determined that the strategies used and proposed by the participants do not overlap in general. It is noteworthy that parents with high knowledge have problems implementing strategies.

Keywords: Special needs, Domestic problem behavior, Preventive strategies, Parental attitude

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Eğitim, en genel tanımıyla, insanları belirli amaçlara göre yetiştirme sürecidir (Fidan, 1996). Her bireyin farklı özelliklere sahip olduğu dünyamızda söz konusu eğitim süreci de farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılıklar belirli sınırlar içerisinde olduğunda bireyler genel eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Ancak, farklılıkların daha büyük olduğu boyutlarda, genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetleri devreye girmektedir (Akçamete, 1998). Eğitim süreci tüm bireyler için hayat boyu devam etmekle birlikte özel gereksinimli bireyler için bu süreci kesintisiz ve olabildiğince verimli geçirmek oldukça önemlidir.

Eğitimin ana gayesi bütün bireylerin topluma sağlıklı ve etkin bir şekilde uyumunu sağlamak, okulda meydana gelen istenmeyen davranışların ortadan kaldırılarak öğrencilerin yeteneklerini keşfetmek, etkili ve verimli bireyler yetiştirmektir (Karakoç ve Atbaşı, 2020). Bu amaç dikkate alındığında ve özel gereksinimli bireyler için eğitimin kesintisiz ve verimli olması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda eğitim sürecinde düzeni bozacak her durum bu verimliliği etkileyecektir. Eğitim sürecini bozan durumların başında ise problem davranışların yer aldığı söylenebilir.

Problem davranış, “sergilenen davranışın şiddeti, sıklığı ve süresi göz önünde bulundurulduğunda kültürel olarak anormal sayılabilecek ve kişinin kendisinin veya başkalarının fiziksel güvenliğini ciddi biçimde riske edebilecek davranışlar” olarak tanımlanabilir (Emerson, 2001). Problem davranışların, söz konusu davranışı sergileyen öğrencilere, çevresinde bulunanlara, akranlarına, ebeveynlerine ve öğretmenlere olumsuz etkileri olmaktadır (Atbaşı, 2020b). Ayrıca problem davranış gösteren bireyler eğitim ve öğretimden en üst düzeyde verim sağlayamamaktadırlar (Atbaşı, 2020b; Chandler ve Dahlquist, 2014; Erbaş ve Yücesoy Özkan, 2008a). Problem davranışlara yönelik yapılacak müdahaleler de, tüm bu olumsuz etkileri göz önünde bulundurduğumuzda, büyük önem taşımaktadır.

Problem davranışlara yönelik müdahalelerde aile, gerek özel gereksinimli öğrenciyle geçirdiği süre gerekse öğrenci için taşıdığı önem değerlendirildiğinde, çok önemli yere sahiptir. Eğitim sürecinin etkililiği, verimliliği ve bu süreci etkileyen problem davranışlar incelenirken eğitimin aileden başladığı göz ardı edilmemelidir. Aynı zamanda doğal olarak problem davranışların, aileler içinde sorunlar yaşanmasına ve aile üyeleri arasında olumsuz ilişkilerin

gelişmesine yol açtığı unutulmamalıdır (Atbaşı, 2020b). Bu durum da aile için problem davranışların ortadan kalkmasının önemini ortaya koymaktadır. Aileye ilişkin tüm bu önemli noktalar değerlendirildiğinde ailenin problem davranışların ortadan kalkması için uygulayacağı önleme ve müdahale yöntemleri önem arz etmektedir.

1.1. Problem Durumu

Özel gereksinimli bireylerde eğitimin kesintisiz ve verimli geçirilebilmesini etkileyen en önemli etkenlerden biri olan problem davranışlar, alanyazında “ortaya koyulan davranışın şiddet, sıklık ve süresi göz önünde bulundurulduğunda kültürel olarak anormal sayılabilecek ve kişinin kendisinin veya başkalarının fiziksel güvenliğini ciddi şekilde riske edebilecek davranışlar” olarak belirtilmektedir (Emerson, 2001). Problem davranış sergileyen özel gereksinimli bireyler bu davranışlarından dolayı, eğitim ve öğretim imkanlarından yeterince fayda sağlayamadıkları için, başarısız olma riski altındadırlar (Chandler ve Dahlquist, 2014; Erbaş ve Yücesoy Özkan, 2008). Aynı zamanda söz konusu bu risk dolaylı olarak bireyin ailesini ve sosyal çevresini de olumsuz etkileyebilmektedir. Powell ve arkadaşlarının (2006) gerçekleştirdiği araştırma, davranışsal problem kalıplarının, en verimli şekilde öğrenmeyi ve akranlarla toplumsal etkileşim kurmayı engelleyebileceğini göstermektedir.

Özel gereksinimli çocukların önemli olarak nitelendirilebilecek davranış problemleri aile işleyişi üzerinden büyük etki yaratır (Fox vd., 1997). Söz konusu problem davranışlar aile yaşantısını da olumsuz etkilediği için çoğu aile bu problem davranışların giderilmesini istemekte ve bu doğrultuda çalışmaktadır. Bu problem davranışlara sahip çocuklara yönelik değerlendirme ve müdahaleleri belirlerken, kilit unsur, yine aile ile yapılacak işbirliğinden geçmektedir (Binnendyk ve Lucyshyn, 2009; Blair vd., 2011). Aileleri müdahale planlamasına dahil etmek, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarının planlara rehberlik etmesini ve uygulanan müdahalelerin aileleri güçlendirip güçlendirmemesini sağlamaya yardımcı olur (Dunlap vd., 2001; McLaughlin vd., 2012). Özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarının çözümünde hem davranış problemini daha iyi tanımlayabilmek için, hem söz konusu problem davranışı önleme ve müdahale uygulamalarını hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmek için çoğu zaman öğrenciyi en iyi tanıyan olan aile üyelerinin bu sürece katılımları kaçınılmaz bir gerçektir.

Problem davranışların azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması için yıllarca karmaşık davranış problemlerini bilimsel çalışmalarla ispatlanmamış çeşitli disiplin cezalarıyla, basit uygulamalarla ortadan kaldırmaya çalışmışlar ancak etkili sonuçlar

alamamışlardır (Walker vd., 1998). Geleneksel yaklaşımların uzun süreli etkilerinin sınırlı olduğu, işlevsel olmadığı ve bazı ahlaki ve etik sorunlar barındırdığı da ortaya koyulmuştur (Atbaşı, 2020a). Spesifik olarak, problem davranış için genetik risk altında olduğu değerlendirilen çocuklar arasında cezalandırıcı ve sert ebeveynlik uygulamalarının bu riski büyük ölçüde artırdığı da ortaya koyulmuştur (Caspi vd., 2002). Problem davranışların azaltılması veya ortadan kaldırılması için çeşitli yaklaşımlar kullanılabilir. Yapılan araştırmalar etkili yaklaşımların, sistematik sosyal beceri öğretimi, akademik öğretim programlarının yeniden düzenlenmesini, olumlu davranış eğitimi, davranış problemlerinin erken tanınmasını ve önleyici disiplin özellikleri gibi temel özelliklerin bulunması gerektiğini ortaya koymuştur (Sprague vd., 1998; B. Walker vd., 2005).

Aile üyelerinin problem davranışlara müdahale süreçlerine dahil olmalarının kaçınılmaz bir gerçek olmasının yanısıra bu durum yasa ve yönetmeliklerle de zorunlu hale getirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2018), ikinci bölümünün 5. maddesinin g bendinde açıkça ifade edildiği üzere "Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılımlarının sağlanması esastır." Özel gereksinimli bir öğrenci için öğrenme süreci hem ev hem de okul ortamlarında desteklenerek güçlendirildiğinde başarılı olabilir (Sarı, 2003; Sarı vd., 2018).

Aile üyeleri genellikle çocukla çok uzun saatler geçirirler ve uzun yıllar çocuğu her gün gözlemler ve onunla etkileşim kurma avantajına sahiptirler. Öğretmenlerin veya diğer uzmanların ise çocukla bu kadar çok uzun süre vakit geçirmesi oldukça zordur (Dunlap vd., 2001). Bu durumu göz önünde bulundurduğumuzda, bir çocuk hakkında en iyi ve en çok bilgi sahibi aile olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn girdisi olmadan müdahalelerde elde edilen kazanımlar zamanla korunmayacak ve edinilen beceriler yeni ortamlarda genelleştirilemeyecektir (Sarı ve Pürsün, 2018). Aile üyelerinin, çocuğun davranışının birçok yönüne ilişkin özel farkındalıkları kazanmış olmaları da tipik olarak karşılaşılan bir durumdur (Lucyshyn vd., 1997). Örneğin, ebeveynler genellikle ciddi problemlerle davranışların öncüllerinin o kadar farkındadırlar ki, günlük aktiviteleri sırasında sıklıkla çeşitli önleyici tedbirler alırlar. Ailelerin sahip olduğu detaylı bilgilerin (örneğin, problem davranış tetikleyen durumlar, ortamlar gibi) problem davranışlara yönelik müdahale yaklaşımlarına sağlayacakları katkılar yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca, bu bilgiler, problem davranış sergileyen bireyin yaşamına dahil olan diğer herkesin saatlerce ek gözlem yapmadan elde etmesi zor olabilecek

türden bir bilgidir. Kısacası, aileler problem davranışlara yönelik müdahale yaklaşımları için vazgeçilmez olabilecek büyük miktarda değerli bilgiye sahiptir (Dunlap vd., 2001).

Ayrıca, kapsamlı bir davranışsal destek sürecinin geliştirilmesi ve uygulanması, problem davranışta sürekli ve genelleştirilmiş azalmaları verimli bir şekilde üreten müdahalelere yol açan bir işlevsel değerlendirme sürecini gerektirir (Horner ve Carr, 1997). Müdahaleler, bireyin tüm davranışlarını ele aldığı ve gün boyunca birden fazla ortamda uygulandığında kapsamlıdır. Bu nedenle, kapsamlı müdahalelerin geliştirilmesi ancak ailenin sürece bilgi vermesi ve müdahalelerin uygulanmasına katılması durumunda gerçekleşebilir (Dunlap vd., 2001). Tüm faktörler arasında aile merkezli uygulamaların çocukların eğitiminin başarılı öğrenme çıktıları üzerinde şüphesiz olumlu etkileri vardır (Chu, 2012).

Aileler, önemli bilgi kaynakları olmanın yanı sıra, çoğu çocuğun yaşadığı en etkili bağlamları da oluşturur. Çocuklar ev ve aile çevresinde saatlerce vakit geçirirler ve bu onların çoğu sosyal, iletişimsel, öz bakım, ev içi ve davranışsal adaptasyonları edinme ve uygulama eğiliminde oldukları bağlamdır (Dunlap vd., 2001). Bu nedenle özellikle ev ortamında ailenin yaptığı gözlemler, yapılandırılmış ortamlarda elde edilmesi zor ve maliyetli olan verileri bizlere çok daha ekonomik bir şekilde sağlar.

Ev ortamı, özel gereksinimli öğrencinin genel eğitim ortamlarına veya toplumsal ortamlara dahil olmadan önce öğrenmelerin en yoğun olduğu ve temel oluşturduğu bir ortam olduğu için bu ortamda öğrenmeyi etkileyecek her durum öğrencinin akademik ve toplumsal öğrenmelerini de olumsuz etkileyebilecektir. Özel gereksinimli öğrencinin vaktinin büyük bölümünü geçirdiği aile üyeleri, ev ortamında sergilenen problem davranışlarda da büyük etkiye sahiptir. Aile üyeleri ev ortamında sergilenen problem davranışlarda etkileyen olabildiği gibi (Taner Derman ve Başal, 2013), hem toplumsal anlamda hem de psikolojik olarak etkilenen de olabilmektedir.

Ev ortamında sergilenen problem davranışlar hakkında aile üyelerinin de görüşleri alınarak, özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerini ve toplumsal etkileşimlerini verimsizleştiren bu davranışları azaltılmalı ya da tamamen kaldırılmalıdır (Atbaşı ve Akçayır, 2021). Yine dolaylı olarak etkilenen aile ve sosyal çevresinin de yaşam kalitesinin artırılması için öncelikle ev ortamında sergilenen problem davranışlar azaltılmalı veya ortadan kaldırılmalıdır. Tüm bu bilgiler ışığında problem davranışlara yönelik önleme ve müdahale yaklaşımlarında aile katılımının önemini, ev ortamında en yoğun ve etkili gözlemcinin aile

oluşunu göz önünde bulundurduğumuzda ve ev ortamında sergilenen problem davranışların akademik ve toplumsal öğrenmelerin önüne geçip, aile üyelerini de olumsuz etkilediğini göz önünde bulundurduğumuzda aile üyelerinin ev ortamında sergilenen problem davranışlara yönelik görüşleri ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi büyük önem kazanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı özel gereksinimli çocukların ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır: Ebeveyn görüşlerine göre;

1. Özel gereksinimli çocukların ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar nelerdir?
2. Ev ortamında sergilenen problem davranışların sıklığı ve süresi ne düzeydedir?
3. Ev ortamında sergilenen problem davranışların sergilenme sebepleri nelerdir?
4. Ev ortamında sergilenen problem davranışlar aile yaşantısını nasıl etkilemektedir?
5. Ev ortamında problem davranışların sergilenmemesi için aile üyelerinin kullandığı önleyici stratejiler nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Özel gereksinimli bireylerin bağımsızlaşmaları veya en az bağımlı şekilde hayatlarını sürdürebilmeleri için yoğun ve kesintisiz bir eğitim şarttır. Yoğun ve kesintisiz bir eğitimin ise yalnızca öğretmen ve diğer uzmanlar tarafından sağlanması, öğrencinin hayatının büyük bir kısmının ebeveynlerle geçtiği düşünülürse, tam olarak mümkün değildir. Aile, öğrencinin eğitiminin ayrılmaz bir parçası konumundadır.

Eğitim süreciyle iç içe olan aile, özel gereksinimli öğrencilerin eğitimlerinin verimliliğini etkileyen en önemli sorunlardan biri olan problem davranışlara yönelik önleme ve müdahale yaklaşımlarında da kilit noktadadır. Öğretmenler veya öğrenciyle ilgili diğer uzmanlar yalnızca belli zaman ve mekanlarda öğrenciyle etkileşime girmekte, o sınırlı zaman ve mekânda gözlem, müdahale, önleme ve eğitim çalışmalarına yer vermektedir. Bu da özellikle problem davranışların nedenlerinin, sürelerinin belirlenmesinde ve uygulanan müdahale yaklaşımlarının öğrenci tarafından genellenmesinde sınırlılıklara yol açmaktadır. Ancak bu sürece aile dahil edildiğinde öğrencinin diğer hangi ortamlarda (özellikle ev

ortamında), ne sıklıkla ve hangi nedenlerle problem davranış sergilediğini tespit etmek daha mümkün hale gelecektir. Ayrıca ailenin bu etkililiği göz önünde bulundurulduğunda öğrencinin özellikle ev ortamında sergilediği problem davranışlara yönelik görüşlerini almak etkili bir planlamayı beraberinde getirecek ve bu da ev ortamında sergilenen, öğrencinin akademik ve toplumsal öğrenmelerini olumsuz etkileyen, ayrıca aile üyelerinin de olumsuz etkilenmelerine yol açan problem davranışlara yönelik uygulanacak önleme ve müdahale yaklaşımlarının verimliliğini artıracak bulgulara ulaşımı sağlayacaktır. Yine öğrencinin ev ortamında ve ailesiyle geçirdiği süreyi göz önünde bulundurursak, bu bulgular öğretmenler veya diğer uzmanlardan elde edilecek bulgulardan daha etkili sonuçlar sağlayacaktır.

Önleyici stratejilerle, istenilen davranışların artırılması yoluyla problem davranışların azaltılması amaçlanmaktadır (Ceylan, 2015). Ebeveynlerin önleyici stratejileri sergileme düzeyleri de problem davranışların azaltılması noktasında önem arz etmektedir. Ebeveynlerin öğrencilerin sergilediği problem davranışlara önceden planlanmamış ve tutarlı olmayan tepkilerde bulunmaları durumunda, problem davranışların sıklık ve şiddetinin daha fazla artmasına veya yeni problem davranışlar ortaya çıkmasına ya da mevcut problem davranışların kalıcı olmalarına neden olabilir (Ceylan, 2015; Sucuoğlu, 2006). Ayrıca bu çalışmamızla ebeveynlerin genel tutumları, kullandıkları önleyici stratejileri belirleyerek problemi önlemede doğru veya yanlış yapılan noktaları da belirlemiş olacak ve gerekli önerilerle alanyazına bir çalışma kazandırılacaktır. Bu nedenle de ebeveynleri sergileyeceği önleyici stratejilerin belirlenmesinin önemi daha da artmaktadır. Bu çalışma da öğrencinin ev ortamında sergilediği problem davranışları tespit etmeye yönelik aile görüşlerini ortaya koyarak ve ev ortamında sergilenen problem davranışlara yönelik ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejileri belirleyerek ailelerin desteklenmesi konusunda ve özel gereksinimli bireylerin sosyal ve eğitim hayatlarının kesintiye uğramaması için yapılacak çalışmalara temel teşkil edeceği düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu araştırma sürecinde aşağıda belirtilen varsayımların karşılandığı kabul edilmiştir.

1. Araştırmada kullanılan görüşme formu, araştırmanın amacını ve çalışma grubunun özelliklerini ölçtüğü varsayılmaktadır.

2. Araştırmaya katılan aileler görüşme formuna gerçek görüşleri doğrultusunda, içten ve yansız cevaplar verecekleri varsayılmaktadır.

3. Çalışmaya katılan ailelerin çocuklarının ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar hakkında yeterli bilgi verecekleri varsayılmaktadır.

4. Çalışmaya katılan ailelerin görüşme formundaki sorulara verdikleri cevaplar neticesinde ev ortamında problem davranışları daha bilimsel ve çözüme yönelik gözlemleyecekleri varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Konya ilinde özel eğitim uygulama okulu 1,2 ve 3. kademede özel eğitime devam eden öğrenci velileri ile sınırlıdır.

2. Ailelerin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu sorularına ve örnek olay görüşme formu sorularına verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Özel Eğitim: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitimi ifade eder (MEB, 2021).

Özel Gereksinimli Birey: Bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından yaşlılarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren ve bu nedenle özel eğitime ihtiyacı olan birey (MEB, 2021).

Problem Davranış: Sergilenen davranışın şiddeti, sıklığı ve süresi göz önünde bulundurulduğunda kültürel olarak anormal sayılabilecek ve kişinin kendisinin veya başkalarının fiziksel güvenliğini ciddi biçimde riske edebilecek davranışlar problem davranış olarak belirtilmektedir (Emerson, 2001; Atbaşı vd., 2019).

Aile Merkezli Müdahale: Bu çalışmada aile merkezli müdahale, özel gereksinimli öğrencilerin problem davranışlarının ortaya çıkmasının önlenmesi veya halihazırda öğrencide bulunan problem davranışların ortadan kaldırılması veya azaltılması için uygulanacak müdahale yaklaşımlarında aileyi merkeze almak, müdahalelerde ailenin etkin katılımının sağlanması olarak tanımlanabilir.

Problem Davranışlarda Önleyici Stratejiler: Problem davranışlarda önleyici stratejiler, istenilen davranışların artırılması yoluyla problem davranışların azaltılması olarak

tanımlanabilir (Ceylan & Yıkımsı, 2017; Yılmaz, 2008). Önleyici stratejilerde, problem davranışların ortaya çıkmasını önlemek için davranış değiştirme uygulamaları problem davranış meydana gelmeden önce uygulanmalıdır (Atbaşı, 2020b).

BÖLÜM 2

2. ALAN YAZIN

Araştırmanın bu bölümünde alanyazına yönelik tarama çalışmaları yapılmıştır. Bu bölümde; problem davranışların türlerine, problem davranışların işlevine, problem davranışlara yönelik kullanılan müdahale yöntemlerine, problem davranışlarda önleyici stratejilere, yurt içinde ve yurt dışında yapılan benzer araştırmalara değinilmiştir.

2.1. Problem Davranış Türleri

Özel gereksinimli bireylerde eğitimin kesintisiz ve verimli geçirilebilmesini etkileyen en önemli etkenlerden biri problem davranışlardır. Problem davranışlar, alanyazında “ortaya koyulan davranışın şiddet, sıklık ve süresi göz önünde bulundurulduğunda kültürel olarak anormal sayılabilecek ve kişinin kendisinin veya başkalarının fiziksel güvenliğini ciddi şekilde riske edebilecek davranışlar” olarak belirtilmektedir (Emerson, 2001). Problem davranış sergileyen özel gereksinimli bireyler bu davranışlarından dolayı, eğitim ve öğretim imkanlarından yeterince fayda sağlayamadıkları için, başarısız olma riski altındadırlar (Chandler ve Dahlquist, 2014; Erbaş ve Yücesoy Özkan, 2008). Aynı zamanda söz konusu bu risk dolaylı olarak bireyin ailesini ve sosyal çevresini de olumsuz etkileyebilmektedir. Araştırmalar, davranışsal problem kalıplarının, en verimli şekilde öğrenmeyi ve akranlarla toplumsal etkileşim kurmayı engelleyebileceğini göstermektedir (Powell vd., 2006). Özel gereksinimli bireylerin eğitim süreçlerini verimsizleştiren bu davranışları azaltılmalı ya da tamamen kaldırılmalıdır (Erbaş ve Yücesoy Özkan, 2008). Yine dolaylı olarak etkilenen aile ve sosyal çevresinin de yaşam kalitesinin artırılması için bu problem davranışlar azaltılmalı veya ortadan kaldırılmalıdır.

Problem davranışların sınıflandırılmasında, davranış problemleri 10 alanda gruplandırılmıştır: gelişimsel yetkinlik (örneğin, öğrenme ve gelişimsel sorunlar), dürtüsellik, hiperaktivite veya dikkat eksikliği bozuklukları, olumsuz / antisosyal davranışlar, madde kullanımı/kötüye kullanımı, duygular ve ruh durumu (örneğin üzüntü veya kaygı), somatik sorunlar ve uyku sorunları, beslenme sorunları, bir hastalığa bağlı olarak gelişen davranışlar, cinsel davranışlar ve a-tipik davranışlardır (Drotar, 2004). DSM5 ölçütlerine göre de problem davranış türleri; davranış bozukluğu, duygusal bozukluk, alışkanlıklara dair bozukluk, ağır ruhsal bozukluklar başlıkları altında incelenebilir (Yıldırım, 2021). Bu çalışmamızda ise belirtilen davranış türleri, literatür taraması sonucunda, içe dönük ve dışa dönük problem

davranışlar olarak başlıklandırılmış ve literatürde en sık rastlanan problem davranışlar ele alınmıştır (Karakoç ve Atbaşı, 2020b; Karasu vd., 2019; Kaya, 2021).

2.1.1. İçe Dönük Problem Davranışlar

Bu bölümde problem davranış türlerinden içe dönük problem davranış türlerine değinilmiştir. İçe dönük problem davranışlardan; beslenme bozuklukları, kendine zarar verme, uygun olmayan cinsel davranışlar (mastürbasyon), kendini uyarma ve basmakalıp davranışlar hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.1.1. Beslenme Bozuklukları

Beslenme bozuklukları, ağız yoluyla istenilen düzeyde gıda almada güçlük çekilmesi (yetersiz beslenme), çok fazla yeme (aşırı yeme eğilimi) ve yiyecek olmayan nesnelere de yeme hallerini kapsar (Başar Şenyılmaz, 2017). Beslenme bozuklukları içerisinde susamama hali, yutma bozukluğu, gıda reddi, beslenmesini kendi başına yeterli sağlayamaması, yeme süresinin uzunluğu, emme, yutma ya da çiğneme zorluk çekilmesi, öksürme, tıkanma, kusma, öğünlerde problem davranışlar (öfke, ağlama, masada oturmama...) sergileme, gıdanın türü ve kıvamına bağlı yeme seçiciliği sayılabilir (Arts-Rodas ve Benoit, 1998; Başar Şenyılmaz, 2017; Manikam ve Perman, 2000).

Çocukların yeterli ve dengeli beslenmesi özellikle hayatlarının ilk yıllarında büyük önem taşımaktadır. Çocuğun beslenmesi, ilk olarak çocuğun büyüme ve gelişimi için gerekli iken sonrasında doğru yeme alışkanlıklarını edinmesi ve devam ettirmesi açısından da önemlidir. Çocuklar genellikle okul öncesi dönemde bazen beslenme problemleri yaşarlar. Ailelerin bu dönemde ortaya koydukları davranışlar çocuğun yemek yeme davranışlarının da belirleyicisi olabilmektedir (Başar Şenyılmaz, 2017; Francis ve Jamieson, 2006).

2.1.1.2. Kendine Zarar Verme

Kendine zarar verme davranışı; bir başka kişinin yardımını olmadan, bireyin kendi kendisine verdiği çeşitli yaralanmalar ile neticelenen zarar olarak tanımlanır (Ronald vd., 1991; B. Yıldırım, 2021). Zihin engelli bireylerde kendine zarar verme davranışı; yumruk, tokat ve çimdik atma, vücudun farklı bölümlerine vurma veya ısırma, yenilmeyen cisimleri ağza sokma şeklinde meydana gelmektedir (Schroeder vd., 1997; B. Yıldırım, 2021).

2.1.1.3. Uygun Olmayan Cinsel Davranışlar (Mastürbasyon)

Çocuklarda ergenlik öncesi dönemde genital bölgelerini el ile uyarmaları ve bu davranıştan keyif almaları mastürbasyonu tanımlamaktadır. Mastürbasyon genellikle 4-5 yaşlarında başlar ve bebeklik döneminde uzun süre yalnız kalan çocuklarda, anneden ayrılıp bakıcıya başlanan dönemde, anne ya da babanın evden ayrılması durumunda daha çok görülür. Parazitler, idrar yolu enfeksiyonu, pişik ve kızarıklık, genital bölge hijyeninin tam olarak sağlanmaması, sürtünmeye neden olan dar giysiler kaşıntıya sebep olarak uyarımı başlatabilir (Saygılı, 2005).

2.1.1.4. Kendini Uyarma ve Basmakalıp Davranışlar

Düzensiz alışkanlıklar sonucu meydana gelen akademik, bilişsel vb. alanları da etkileyen yineleyici uyumsuz sorunlar alışkanlık sorunlarıdır (DSM-4). Çocukların, gelişimlerinde son derece önemli etkileri olan fakat eksik bırakılan ilgi ve şefkati, duygusal doyumu, normal olmayan tepkiler vererek almaya çalışmasıdır. Parmak emme, mastürbasyon, gece alt ıslatma, dışkı kaçırmaya, tikler vb. şekillerde kendini gösterir. Gece uyumalarında ya da gündüz uyanırken istemsiz olarak altına kaçırmaya el ve ayak parmaklarını, nesnelere emme ve hatta kemirme, istemsiz olarak tekrarlanan amaçsız kas seğirmeleri vb. davranışlar alışkanlık bozukluğu olarak nitelendirilmektedir. Birey güvende olduğunu hissetmek, yalnız kalmamak ve duygusal haz almak amacı ile bu davranışları tekrar eder (Yörükoğlu, 2016).

2.1.2. Dışa Dönük Problem Davranışlar

Bu bölümde problem davranış türlerinden dışa dönük problem davranış türlerine değinilmiştir. Dışa dönük problem davranışlardan; fiziksel zorbalık (saldırganlık), sözel zorbalık, çevresine zarar verme, bağırma, sürekli konuşma ve tekrarlanan takıntılar hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1.2.1. Fiziksel Zorbalık (Saldırganlık)

Saldırgan bireyler; çevresindeki bireyler ve akranları ile uyumlu ilişkiler kurmakta, isteklerini ifade etmekte zorlanan, kurallara uymak istemeyen, çabuk öfkelenen, bulunduğu sosyal ortamlarda sorun yaratan, kuralları çiğneyen, büyüklerine karşı gelme eylemi olan, öfke ve saldırganlık dürtülerini kontrol edemeyen kişilerdir (Yörükoğlu, 2016). Özel gereksinimli bireylerde de birey, kendini ifade etme biçimi olarak veya tepkisellik olarak saldırganlık davranışına yönelebilmektedir.

Saldırganlığın ortaya çıkmasını önlemek veya tamamen ortadan kaldırmak için çocuğa model olan ebeveynlerin saldırgan tutum ve davranışlardan uzak durması, çocuğa olumlu örnek oluşturması gerekmektedir. Bu doğrultuda ebeveyn tutumları oldukça önemlidir. Çünkü ebeveynlerin sergilediği baskıcı tutum saldırganlığa neden olabilmektedir. Ayrıca nedensiz bir şekilde yaptığı her hareketi engellenen çocuk içinde tutamayacağı bir öfke biriktirir, bu nedenle çocuğun taleplerini bastırmak yerine gerekli açıklamalar yapılarak doğru olanı görmesi sağlanmalıdır. Özel gereksinimli bireyler için ise kendini güçlü göstermeyi isteme, itaatsizliğini kabul ettirmeye çalışma, isteklerinin yerine getirilmemesi, düzen ve konfor bozucu durumlar saldırganlığa neden olabilir. Saldırganlık davranışının azalması adına; sosyal beceriler kazandırmak, enerjisini boşaltacak faaliyetlere yönlendirmek yararlı olacaktır. Bu noktada davranış analizi iyi yapılmalı, davranışa neden olan durumlar saptanmalı ve nedeni ortadan kaldıracak çalışmalar tercih edilmelidir. Böylece gereksiz kısıtlama ve engellenmelerin ortadan kaldırılması sağlanacaktır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken diğer bir durum ise; çocuğa sinirini ve öfkesini nasıl kontrol etmesi gerektiğinin öğretilmesidir (Çağdaş & Şahin-Seçer, 2011; B. Yıldırım, 2021). Bunların yanı sıra özellikle özel gereksinimli bireylerde saldırganlık davranışı ortaya çıkmadan önce gerekli ortam düzenlemelerinin yapılması, davranışa sebep olacak uyaranların ortamdaki uzaklaştırılması, önleyici stratejilerin kullanılması, davranış her ortaya çıktığında tutarlı ve doğru bir şekilde müdahalede bulunulması büyük önem arz etmektedir.

2.1.2.2. Sözel Zorbalık

Sözel zorbalık veya sözel şiddet, bireylerin kişilere dönük olarak taciz edici, rahatsız edici, incitici dil kullanımını kullanması olarak tanımlanabilir. Örnek olarak; küfretme, alay etme, hakaret ve benzeri durumlar sözel zorbalık olarak belirtilebilir (Karasu vd., 2019). Sözel zorbalık sergileyen bireyler de tıpkı fiziksel zorbalık sergileyen bireylerde olduğu çevresindeki bireyler ve akranları ile uyumlu ilişkiler kurmakta, isteklerini ifade etmekte zorlanan, kurallara uymak istemeyen, çabuk öfkelenen, bulunduğu sosyal ortamlarda sorun yaratan, kuralları çiğneyen, büyüklerine karşı gelme eylemi olan, öfke ve saldırganlık dürtülerini kontrol edemeyen kişilerdir (B. Yıldırım, 2021; Yörükoğlu, 2016).

Sözel zorbalığa ilişkin önleme ve müdahale sürecini planlarken belli zaman ve ortamlarda, belirli birey, materyal ve uyarıcı türlerine tepki olarak ortaya çıkan saldırganlık davranışının oluşum koşullarını belirlemek önemlidir. Sözel zorbalığı, fiziksel veya sözlü saldırganlıklara maruz kalmak, duygusal yoksunluk ve kırıklık, çatışma ortamına maruz kalma

gibi koşullar ya da kendisini pekiştirme gibi devam etmesine yol açan etkenlerin meydana getirmiş olabileceği tespitinin sağaltım açısından faydalı olabileceği söylenebilir. Bunun beraberinde ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim, anne-baba tutum ve davranışları gibi pekiştirici etkenlerin sözel zorbalığın biçimlenmesinde etkin olduğu söylenebilir (Yavuzer, 2017; B. Yıldırım, 2021).

2.1.2.3. Çevresine Zarar Verme

Çevresine zarar verme, öğrencilerin nesnelere yönelik sergiledikleri şiddet ve saldırganlık içeren davranışları olarak tanımlanabilir (Karasu vd., 2019). Öfke nöbetleri geçirme, nesnelere vurma, nesnelere ısırma, nesne fırlatma gibi ileri derecede problemlili davranışlar şeklinde ortaya çıkabilmektedir (Emerson vd., 2001; B. Yıldırım, 2021).

2.1.2.4. Bağırma, Sürekli Konuşma, Tekrarlanan Takıntılar

Bağırma, sürekli konuşma ve tekrarlana sözel takıntılar da yapılan araştırmalar sonucu sık karşılaşılan problem davranışlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Karakoç ve Atbaşı, 2020). Bu davranışlar, tepkisel olarak karşımıza çıkabileceği gibi stereotipik (tekrarlanan) davranışlar olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Stereotipik davranışlar vokal stereotipi, işitsel stereotipi, dokunsal stereotipi olmak üzere üç alt başlıkta toplanabilmektedir. Vokal stereotipi; hırlamak, bağırma, şarkı söylemek, işlevsel olmayan konuşmalardan oluşmaktadır (Cunningham ve Schreibman, 2008; B. Yıldırım, 2021). Bu davranışlar otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde yaygın olarak görülmekle birlikte, zihin engelli bireylerde de görülebilmektedir (Bodfish vd., 2000). Basmakalıp davranışların ortaya çıkmasında bireyin kendisine ya da çevresine zarar verme amacı olmayabilir ama dışlanma, sosyal kabul görmeme, eğitim imkanlarından yeterli verimlilikte yararlanamama gibi sonuçları olacağı için hem davranışı sergileyen bireyin hem de çevresindekilerin olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir (Erbaş vd., 2004; B. Yıldırım, 2021). Bunun yanı sıra bağırma davranışı, istek bildirme, tepkide bulunma, taklit etme gibi amaçlarla da ortaya koyulabilmektedir.

2.2. Problem Davranışların İşlevi

Davranış problemleri çoğunlukla bir amaca hizmet etmekte ve birey adına bir işlevselliği bulunmaktadır (Erbaş vd., 2007; Kaya, 2021; Snell, 2006; Yücesoy-Özkan, 2021). Problem davranışın işlevinin saptanması söz konusu davranışa etki eden uyarının ne kadar etkili olduğuyla alakalıdır ve kendiliğinden ortadan kalkmasını beklemek zordur (Kaya, 2021).

Davranış problemlerinde işlevi ortaya koymak, işleve ilişkin müdahale planlama açısından önemlidir. Ortaya koyulan araştırmalara göre, işleve ilişkin olarak hazırlanan müdahale planlarının, davranış problemlerini azaltmada ve değiştirilmede daha etkin olduğu görülmektedir (Apaydın ve Aykut, 2018; Bloom vd., 2013; Chezan vd., 2014; Lambert vd., 2012; Rispoli vd., 2015; Schmidt vd., 2014). Bu çalışmamızda da problem davranışların işlevlerini bilmek ev ortamında ortaya çıkan problem davranışların azaltılması için önem arz etmektedir. Ailelerin de bu işlevleri fark etmesi doğru planlamaları yaparak, problem davranışın ortadan kalkması için sergiledikleri müdahalelerin daha etkili olmasını sağlayacaktır. Bireylerin sergiledikleri problem davranış ve çevredeki olaylar arasındaki etkileşimlerin anlaşılmasını geliştirmeye yönelik süreç işlevsel değerlendirme olarak tanımlanmaktadır (Dunlap vd., 2001).

İşlevsel değerlendirme, davranışın işlevini veya amacını temsil eden sonuçları ve davranışın tahmin edilebilir öncülleri olan bağlamsal olayları ve koşulları tanımlar (Dunlap vd., 2001; Foster-Johnson ve Dunlap. G., 1993; O'Neill vd., 1997). İşlevsel değerlendirmenin birincil amacı, problem davranış sergileyen bireyler için etkin ve verimli davranış önleme ve müdahale planları geliştirmek için bilgiler edinmektir. Problem davranışın devam etmesine yol açan sonuçların belirlenmesi işlevsel değerlendirme sürecinin önemli parçalarından biridir (Apaydın, 2017; O'Neill vd., 1997). Özetle, işlevsel değerlendirme, bireyin sergilediği problem davranışların hangi koşullarda ortaya çıktığını belirleyerek, problem davranışın azaltılması/tamamen ortadan kaldırılması veya çeşitli olumlu davranışların öğretilmesi için çeşitli çevresel düzenlemelere fırsat sağlamaktadır (Conroy vd., 2005; Lane vd., 1999). Alanyazında problem davranışların işlevlerini incelediğimizde ise; sosyal/toplumsal ilgiye ulaşma ve dikkat çekme, nesne veya etkinliğe ulaşma, duyuşsal uyaran kazanma ve kaçma-kaçınma olmak üzere dört işlevi karşımıza çıkmaktadır (Apaydın ve Aykut, 2018; Erbaş vd., 2007).

2.2.1. Sosyal/Toplumsal İlgiye Ulaşma ve Dikkat Çekme İşlevi

Problem davranışların işlevini belirlemeye yönelik yapılan ilk çalışmalar, bu davranışların çevreden edinilen sosyal ilgi ile oluştuğunu ve sürdüğünü varsaymıştır. Günlük yaşam ve eğitim ortamlarında, bireylerin sergiledikleri olumlu davranışlara daha az dikkat edilirken, problem davranış olarak nitelendirilen olumsuz davranışların sıklıkla fark edilmesi, bu davranışların verilen sosyal ilgi ile olumlu pekiştirilmesine neden olmaktadır (Apaydın, 2017).

2.2.2. Nesne veya Etkinliğe Ulaşma Etkinliği İşlevi

Problem davranışların olumlu pekiştirme yoluyla sıklığını arttıran bir diğer işlev, nesne elde etmedir. Problem davranış sergileyen bireyler, kimi zaman bir nesne, oyuncak, etkinlik kimi zaman bir yiyecek elde etmek amacıyla bu davranışları sergilemektedirler (Apaydın, 2017).

2.2.3. Duyusal Uyarın Kazanma İşlevi

Bireylerin problem davranışlarının ortaya çıkması ve sürmesinin bir nedeni de, çevreden duyuşal yollarla geri bildirimler elde etmesi ya da bu geri bildirimleri azaltmasıdır. Ayrıca bireyin içinde bulunduğu çevre de yer alan uyarın türü ve düzeyi ile bireyin gereksinim duyduğu uyarın türü ve düzeyi farklılaşabilmektedir. Bu durumda bireyler, gereksinim duydukları uyarınları elde edebilmek için bazı stereotipik hareketler, sınıfta koşma, kendine zarar verme gibi davranışlar sergilemektedirler (Apaydın, 2017).

2.2.4. Kaçma ve Kaçınma İşlevi

Bazı bireyler istemedikleri durumlardan, görevlerden kaçmak ya da kaçınmak için problem davranış sergilemektedirler. Bireylerden yerine getirmesi istenilen görevler, o birey için itici uyarın görevi görmektedir. Birey problem davranış sergilediğinde, var olan itici uyarın sona ermesi (kaçma) ya da itici uyarının ortaya çıkmasının önlenmesi (kaçınma), olumsuz pekiştirme olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz pekiştirme de olumlu pekiştirme gibi davranışın gerçekleşme olasılığını arttırmaktadır (Apaydın, 2017; Erbaş vd., 2007).

2.3. Problem Davranışlara Yönelik Müdahaleler

Problem davranışların çözümleri için yıllarca karmaşık davranış problemlerini bilimsel çalışmalarla ispatlanmamış çeşitli disiplin cezalarıyla, basit uygulamalarla ortadan kaldırmaya çalışmışlar ancak etkili sonuçlar alamamışlardır (Walker vd., 1998). Geleneksel yaklaşımların uzun süreli etkilerinin sınırlı olduğu, işlevsel olmadığı ve bazı ahlaki ve etik sorunlar barındırdığı da ortaya koyulmuştur (Atbaşı, 2020a). Spesifik olarak, problem davranış için genetik risk altında olduğu değerlendirilen çocuklar arasında cezalandırıcı ve sert ebeveynlik uygulamalarının bu riski büyük ölçüde artırdığı da ortaya koyulmuştur (Caspi vd., 2002). Problem davranışların azaltılması veya ortadan kaldırılması için çeşitli yaklaşımlar kullanılabilir. Yapılan araştırmalar etkili yaklaşımların, sistematik sosyal beceri öğretimini, akademik öğretim programlarının yeniden düzenlenmesini, olumlu davranış

eğitimini, davranış problemlerinin erken tanınmasını ve önleyici disiplin özellikleri gibi temel özelliklerin bulunması gerektiğini ortaya koymuştur (Sprague vd., 1998; B. Walker vd., 2005).

Problem davranışları minimum seviyeye indirmek için öncelikle problem davranışın saptanması, görülme sıklığının belirlenmesi, nedenlerinin ortaya koyulması ve bu problem davranışlara gerekli önleme ve müdahale programlarının uygulanması önem taşımaktadır. Bu problem davranışların azaltılması veya ortadan kaldırılması, problem davranış sergileyen çocuk sayısındaki artışla birlikte kanıta dayalı programların geliştirilmesini ve etkin olarak kullanımını gerekli kılmıştır (Horner vd., 2004). Ayrıca alanyazın davranış problemlerine yönelik tamamen ortadan kaldırılmasına veya önlenmesi için bütüncül yaklaşımların daha etkin olduğunu, öğrenmelerin bütüncül yaklaşımların sergilendiği yerlerde daha kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır (Atbaşı, 2020b; Lewis ve Sugai, 2017). Alanyazında problem davranışlara yönelik önleme ve müdahalede kullanılan stratejileri en ılımlıdan en az ılımlı olana doğru sıralayacak olursak; işlevsel değerlendirme, ayrımlı pekiştirme, sönme, tepkinin bedeli, mola ve ceza olarak ortaya koyulmaktadır (Batu, 2007).

2.4. Problem Davranışlarda Önleyici Stratejiler

Kişilerin buldukları ortamlarda uyaranlarla ilişkili olarak bir davranış sergilemesi veya sergilememesi halinde uygulanan uygulamalar, davranışçı yaklaşımda önleyici stratejiler kapsamında değerlendirilmekle beraber bu stratejiler alanyazında “öncül temelli uygulamalar”, “öncül prosedürler”, “öncül kontroller”, “öncül manipölasyonlar” gibi terimlerle de ifade edilebilmektedir (Reichow vd., 2008; Şahin, 2022). Önleme stratejileri kısaca problem davranışların ortaya çıkmasına sebep olan olay veya durumları değiştirmek ve bireyin olumlu davranışlarını ortaya çıkarmak amacıyla davranış öncesinde çevresel düzenlemeleri içeren müdahaleler olarak tanımlanır (Cooper vd., 2007; Miltenberger, 2011; Minshawi vd., 2014; Planer vd., 2018; Şahin, 2022).

Literatür taramasında çeşitli araştırmacılar, öncül stratejileri; (a) öncülleri düzenlemeye yönelik uygulamalar (National Autism Center, 2009, 2015), (b) uyaran kontrolü, çevresel uyarlamalar ve öncüllerin düzenlenmesi (Odom vd., 2010; Wong vd., 2015), (c) öncül temelli müdahaleler (Steinbrenner vd., 2020) olarak isimlendirilmekte ve bu müdahaleleri bilimsel dayanağı olan müdahaleler olarak kabul etmektedirler. Problem davranışları önlemede veya problem davranışlara müdahalede önleyici stratejilerden yararlanmanın faydaları arasında, (a) problem davranışlar ortaya çıkmadan önce uygulanabilmesi, (b) sonuca dayalı bazı uygulamalardan (ceza gibi) daha çekici ve daha etik olması, (c) özel gereksinimli olan bireyler

ile minimum düzeyde fiziksel etkileşimle uygulanabilmesi, (d) okul ortamlarında olumlu bakış açısının kazandırılmasında etkili olması sıralanabilir (Cooper vd., 2007; Kern ve Clemens, 2007; Lane vd., 2009; Lee, 2005). Problem davranışları önleme veya azaltmada önleyici stratejilerin dezavantajı ise bu stratejilerin tek başına kullanımının problem davranışlara müdahalede yeterli etkide olamayabileceği (Sucuoğlu, 2018; Yücesoy-Özkan, 2021) dolayısıyla kimi zaman önlemeye dayalı müdahalelerin davranış sonrası müdahalelerle birlikte kullanımının gerekliliğidir (Bullock ve Normand, 2006; Dawson vd., 2003; Patel vd., 2007; Penrod vd., 2012; Şahin, 2022).

Davranışsal araştırmaların bir kısmı önleme yerine mevcut problem davranışın ortaya çıktığı anda azaltılmasına odaklanmış olsa da problem davranışların gelişimi hakkında bildiklerimiz, problem davranışlara yönelik önleme yaklaşımlarının da uygulanabilir olduğunu göstermektedir (Fahmie vd., 2016, 2018). Problem davranışlara ilişkin müdahaleler kanıta dayalı yaklaşımları ön plana çıkarmıştır ve bu kanıta dayalı uygulamalardan biri olan Olumlu Davranışsal Destek Modeli (ODD) problem davranışlar için en etkili müdahale zamanının davranış öncesi olduğunu ortaya koymuştur (Atbaşı, 2020b). Davranış öncesi uygulanacak bir müdahale problem davranışın ortaya çıkmasını beklemeyi gerektirmeyeceği için, söz konusu problem davranışın, “problem” olan etkilerinin de yaşanma olasılığını azaltacağı için hem birey hem de çevresi için daha yapıcı sonuçlar ortaya çıkarabilecektir.

Kanıt temelli müdahaleler arasında bulunan ODD’de ön plana çıkan önleyici stratejiler bulunmaktadır. Öğrenciye seçenek sunma, programda değişiklik yapma, zor görevleri/becerileri kolay görevlerin/becerilerin arasına yerleştirme uygulamaları bu önleyici stratejilerdendir (Atbaşı, 2020b). Öğrenciye seçenek sunma; öğrencinin kendi hayatını yönettiği ve kendi seçimlerini yaptığı düşüncesini sağladığı için problem davranışın ortaya çıkma ihtimalini de azaltacaktır. Programda değişiklik yapma ise sürekli aynı rutinde karşılaşılan bir problem davranış için öğrenciye yeni bir rutin sunma ile gerçekleştirilebilir. Örneğin; okuldan eve dönen öğrenci hemen cep telefonunu eline almak istiyor ve ulaşamadığında problem davranış sergiliyorsa, okuldan gelen öğrenciye seveceği bir etkinlik sunularak rutin dışına çıkarılabilir. Zor görev/becerileri kolay görev/becerilerin arasına yerleştirme de problem davranışların önlenmesinde uygulanabilir. Örneğin; okuma etkinliklerinde problem davranışlar sergileyen ancak yapboz ile oynamayı çok seven bir öğrenci için sevdiği yapbozların içine okuma etkinliklerini destekleyici çalışmalar eklenerek problem davranışın ortaya çıkması önlenabilir.

Fahmie vd. (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırma ise Alternatif Davranışların Ayrımlı Pekiştirilmesinin (ADAP) problem davranışların ortaya çıkmasını önlemede etkili bir yöntem olduğunu ortaya koymuştur. ADAP, azaltılması hedeflenen uygun olmayan davranışın alternatifi olan uygun bir davranışın pekiştirilmesi, uygun olmayan davranıştan ise pekiştirmenin geri çekilmesi sürecidir (Vuran ve Olçay Gül, 2017).

Wilson vd. (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada problem davranışlarda okul temelli önleyici yaklaşımlar ele alınmış ve önleyici yaklaşımların müdahaleyi temele alan yaklaşımlara göre daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca bu çalışmaya göre problem davranışların önlenmesi problem davranışın etki alanının azaltılmasını da sağlamıştır.

Alanyazın incelendiğinde uygulamalı davranış analizi disiplinde problem davranışlara yönelik önleme ve müdahale programlarında birçok önleyici strateji tekniği bulunmaktadır. Bu tekniklere; (a) seçenek sunma, (b) geçişleri destekleme, (c) fiziksel düzenlemeler yapma, (d) müfredatta uyarlamalar yapma, (e) olumlu davranışlara odaklanma, (f) günlük rutinlerden yararlanma, (g) koşula dayalı olmayan pekiştirme kullanımı, (h) akran desteği sağlama, (ı) yapılabirliği yüksek istekte bulunma örnek olarak verilebilir (Demir, 2017; Erbaş vd., 2007; Luiselli, 2018; Minshawi vd., 2014; Şahin, 2022; Yücesoy-Özkan, 2021)

2.5. İlgili Araştırmalar

Alanyazın incelemesi yapıldığında karşımıza çıkan çalışmaların büyük bölümünde problem davranışlara yönelik önleyici stratejilerin önemi belirtilmektedir. Ayrıca yapılan çalışmaların büyük bölümünde aile katılımının önemi ve vurgulanmış ve bu sağlanmıştır. Literatür taraması yapıldıktan sonra öncelikle ev ortamında olacak şekilde öğrencilerin sergilemiş oldukları problem davranışlar ve bu davranışlara yönelik ailelerin etkilerine ilişkin aşağıdaki çalışmalara ulaşılmıştır.

2.5.1. İlgili Ulusal Araştırmalar

Şahin (2022), yaptığı çalışmada, OSB'si olan çocukların işlevi kaçma olan problem davranışlarının azaltılmasında ve düşük düzeyde yerine getirdikleri becerilerin artırılmasında yapılabirliği yüksek istekte bulunma uygulamasının etkililiğini incelemeyi amaçlamıştır. Bulgular, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların işlevi kaçma olan problem davranışlarının azaltılmasında ve düşük düzeyde yerine getirdikleri becerilerin artırılmasında yapılabirliği yüksek istekte bulunma uygulamasının etkili olduğu yönündedir. Araştırmaya katılan çocukların

anneleri ve özel eğitim alan uzmanları yapılabilirliği yüksek istekte bulunma uygulaması hakkında olumlu görüş bildirmişlerdir.

Ceylan (2015), yaptığı araştırmada, kaynaştırma öğrencilerinde karşılaşılan problem davranışlara yönelik sınıf öğretmenlerinin uyguladıkları önleme ve müdahale stratejilerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmaya 25 sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, görüşmeye katılan sınıf öğretmenlerinin, sınıflarında en çok karşılaştıkları problem davranışlar sırasıyla; arkadaşlarına vurma, sınıf içerisinde gezinme, dersle ilgilenmemesi/dersin etkinliğini yapmak istememesi, ders akışını bozacak ölçüde konuşması, ders saati içerisinde ağlaması, ders esnasında aniden bağırması, teneffüslerde saklanması ve arkadaşlarıyla paylaşımlarının az olması, empatik davranışlar sergileyememesidir. Öğretmenler bu problem davranışların kaynağı olarak; öncelikle aile ve yakın çevre daha sonra öğrencinin kaynaştırma tanısı ve bireysel özellikleri şeklinde görüş bildirmişlerdir. Araştırmada sınıf öğretmenlerinin bu problem davranışların önlenmesine ve/veya davranışlara müdahaleye yönelik olarak, farklı pekiştirme tür ve tarifelerinden yararlandıkları fakat bilimsel dayanaklara dayanan, sistematik bir şekilde uyguladıkları herhangi bir stratejiden yararlanmadıkları tespit edilmiştir. Sınıf öğretmenleri, problem davranışların çözümü ile ilgili ebeveynler, rehber öğretmenler, okul idaresi, rehabilitasyon merkezleri, okuldaki diğer öğretmenler ve diğer öğrencilerin velileri ile işbirliği içerisinde olduklarına ilişkin görüş bildirmişlerdir. Araştırmanın bulgularında son olarak, olumlu davranışların kazandırılması ve kalıcılığının sağlanması noktasında yapılan çalışmaların farklı pekiştirme türlerini kullanma, aile ile işbirliği içerisinde olma ve öğrenci ile birebir konuşma olduğu tespit edilmiştir.

Güder vd. (2018), yaptıkları araştırmada okul öncesi öğretmenlerinin sınıflarında karşılaştıkları davranış problemleri ve kullandıkları stratejileri belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, öğretmenlerin sınıflarında en çok karşılaştıkları davranış problemlerinin, “öfke nöbeti”, “ağlama”, “bağırma”, “inatçılık” olduğu belirlenmiştir. Çalışmada sınıfta davranış problemi sergileyen çocuk bulunan öğretmenler duygularını en çok “çaresiz” ve “tükenmiş” olarak tanımlamışlardır. Problem davranışların eğitim sürecini olumsuz etkilediği ve aksaklıklar yarattığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin problem davranışlara ilişkin sıklıkla “göz teması kurma”, “görmezden gelme”, “ödül-ceza” gibi yöntemler uyguladıkları; çocuklara yaptıkları davranışın doğru olanını gösterme ve öğretme şeklinde bir yaklaşım sergilemedikleri ve daha çok anlık davrandıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin davranış problemi sergileyen çocuğun hangi durumlarda problem davranışlar sergilediğini belirleyerek eğitim ortamını

fiziksel ve psikolojik olarak yeniden düzenlemesi, akran ilişkileri, okul-aile işbirliği gibi ortaklıkları tekrar gözden geçirmesi önerilebilir. Ayrıca, öğretmenlerin hizmet içi eğitimler yoluyla desteklenmesi, çocuğu tanıma ve değerlendirme, sınıf yönetimi yaklaşımları ile ilgili yeterliklerinin artırılması gerektiği söylenebilir.

Karakoç ve Atbaşı (2020), yaptıkları araştırmada, özel eğitim okullarında yaşanan problem davranışlara yönelik müdahalede işbirliğinin önemini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Araştırmaya 15 özel eğitim öğretmeni katılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin tamamı okul içerisinde birçok problem davranışlarla karşılaştıklarını belirtmişler, en çok karşılaştıkları problem davranışlar ise öğrencilerin kendilerine zarar vermeleri, arkadaşlarına zarar vermeleri, sürekli olarak gezinme, bağırmaları, öfke nöbeti geçirme ıslak mendil ve buldukları yabancı materyalleri yemeleri, yemek yeme bozukluğu (yemekleri dökme, tabakları fırlatma), ve etkinlik alanlarına tuvaletlerini yapmaları gibi problem davranışlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu aileler ve özel eğitim öğretmenleri ile işbirliğini yaptıklarını, daha sonra ise okul idaresi, rehberlik servisi ve rehabilitasyon merkezi ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Az sayıdaki katılımcı ise sınıftaki diğer öğretmen arkadaşı ve branş öğretmenleri ile iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin tamamı işbirliğinin kesinlikle önemli olduğunu ifade etmişler. Özel eğitim öğretmenleri, kendilerini daha iyi ifade ettikleri için genellikle öğrencilerin anneleri ile işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya katılan öğretmenler bu değişkenlerin ailelerle işbirliğini etkilediğini savunmuşlardır.

Apaydın (2017), yaptığı araştırmada okul öncesi kaynaştırmaya devam eden ve çeşitli problem davranışlar sergileyen özel gereksinimli öğrencilerin, problem davranışlarının işlevini belirlemede, denemeye dayalı işlevsel analiz (DDİA) kullanımının etkililiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu nedenle problem davranışların işlevine ilişkin, DDİA'dan elde edilen sonuçlarla, etkililiği kanıtlanmış bir yöntem olan geleneksel işlevsel analiz (GİA) sonuçları karşılaştırılmıştır. Araştırmaya, kaynaştırma öğrencisi olarak bağımsız anaokuluna devam eden ve çeşitli problem davranışlara sahip dört özel gereksinimli öğrenci katılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde, DDİA, ikinci bölümünde GİA süreci uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, tüm katılımcıların problem davranışlarının işlevini belirlemede DDİA ile GİA sürecinden elde edilen sonuçlar arasında tam uyum olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, DDİA yönteminin tüm katılımcıların problem davranışlarının işlevlerini belirlemede etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir

Başar Şenyılmaz (2017), yaptığı araştırmada, otizm spektrum bozukluğu ve Down sendromu olan bireylerin yemek yeme sırasında izlenmesi ve ebeveynlerden alınan bilgiler doğrultusunda beslenme ile ilgili oral motor becerilerin ve beslenme problemlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 88 otizm spektrum bozukluğu olan öğrenci ve 30 down sendromu olan öğrenci olmak üzere 118 kişi katılım sağlamıştır. Yapılan araştırmada otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu olan bireyler için oral motor beceriler ve beslenme problemleri açısından erken dönemde yapılacak değerlendirme ve müdahale programlarının ve aile eğitimlerinin önemli olduğu sonucu elde edilmiştir.

2.5.2. İlgili Uluslararası Araştırmalar

Clarke ve arkadaşları (1999), sabahları “okula hazırlanma” rutini sırasında ciddi problem davranışları sergileyen Asperger sendromlu bir çocuğa yapılan müdahalenin etkilerini ortaya koymak amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak, bu çalışmada önleyici müdahalelerin hem çocuk hem de ailesi için iyileştirilmiş bir yaşam kalitesinin yanı sıra problem davranışın sıklığı ve yoğunluğunda belirgin bir azalma ile sonuçlandığı ortaya koymuştur.

Arndorfer vd. (1994) yapmış oldukları çalışmada, beş çocuğun problem davranışlarını inceleyen bir araştırmaya ebeveynleri de dahil etmiştir. Çalışmanın amacı, verilen bilgilerin değerlendirmesi ve doğrudan gözlem ile üretilen hipotezleri karşılaştırmaktı ve çalışma, deneysel analizler yoluyla bu hipotezlerin ek testlerini de içeriyordu. Beş vakadan dördünde, ebeveynler ve araştırmacılar, problem davranışın işlevi hakkında bağımsız olarak aynı hipoteze ulaştılar ve ebeveynler, aile evindeki rutin faaliyetler bağlamında kısa deneysel analiz prosedürlerini uygulamayı başardılar. Böylece, bu çalışma, bu ailelerin, çocuklarının problem davranışlarının işlevleri hakkında hipotezler oluşturma ve test etmede başarılı olduklarını göstermiştir.

Freya ve Hepburn (1999), ebeveynlerin işlevsel değerlendirme ve olumlu davranışsal destek prosedürlerini kullanmaları üzerine çalışma amacıyla bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanı çalışma grubunu iki anne ve otizmlili çocukları oluşturmuştur. Sonuç olarak, annelerin bir işlevsel değerlendirme kontrol listesi kullanma, işlevsel olarak eşdeğer değiştirme davranışlarını belirleme ve ardından problem davranışları olan çocuklarına değiştirme davranışlarını öğretmedeki başarısı ortaya çıkmıştır. Her iki anne de bu becerileri göstermede

başarılı olmuş ve çocuklarındaki problem davranışlarda azalma, yerine koyma davranışlarında artış gözlenmiştir.

Vaughn, vd. (1997), gerçekleştirdikleri araştırmada Cornelia DeLange sendromundan, ağır düzey zihinsel engellerden, kronik tıbbi problemlerden ve uzun süredir devam eden ağır problem davranışlardan etkilenen 9 yaşındaki bir çocuğun, araştırma ekibi üyesi ve yazar olarak katılım sağlayan annesi tarafından uygulanacak olan olumlu davranışsal destek programının etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda hem annenin hem çocuğun yaşam kalitesinde iyileşmeler olduğu ortaya çıkmıştır.

Eşlik eden bir çalışmada, Fox ve arkadaşları (1997), bir ailenin problem davranış gösteren özel gereksinimli çocuklarına 10 aylık olumlu davranışsal destek sağlama sürecinin etkilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu çalışmada problem davranışlara yönelik önleyici stratejileri belirlemede ebeveyn katılımını kolaylaştırmaya yardımcı olabilecek stres, endişe ve neşe dönemlerini kaydedilmiştir. Sonuç olarak bu iki çalışmada da ev ortamında problem davranış sergileyen çocuklara yönelik kullanılan olumlu davranışsal destek modeli önleyici olarak etkili olmuştur.

Lucyshyn, Albin ve Nixon (1997) yaptıkları çalışmada problem davranış sergileyen çocukların aileleri ile aralarındaki ilişkiyi ele almayı amaçlamışlardır. Çalışmalarının sonucunda bir model ortaya koymuşlardır. Modellerini "kapsamlı aile desteği" şeklinde isimlendirmişlerdir. Modelleri (a) çocuk davranış sorunlarına ve aile ekolojisine ilişkin teori güdümlü bir anlayış, (b) çok bileşenli ODD planlarının tasarımı, (c) destek planı ve aile ekolojisi arasında "uyum iyiliği", (d) odak noktası başarılı aile rutinleri oluşturma ve (e) işbirlikçi ortaklıkların geliştirilmesi basamaklarını içermiştir. Bu işbirlikçi yaklaşımda, işlevsel değerlendirme süreci, çocuk merkezli müdahaleleri destekleyebilecek aile merkezli müdahaleleri (geçici bakım için planlama veya çocuk bakımı ve ev temizliği görevlerini paylaşma gibi) tanımlayan bir "aile ekolojisi değerlendirmesi" ile tamamlanmıştır.

Dunlap ve Fox (1999) otizmlili küçük çocuklara yönelik aile merkezli bir erken müdahale modelini tanımlayabilmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmanın çalışma grubunu okul öncesi dönemdeki otizmlili küçük çocuklar ve onların ebeveynleri oluşturmuştur. Sonuç olarak tanımladıkları bu model, ebeveynlerin işlevsel değerlendirmeleri yürütmede ve çocukları için değerlendirmeye dayalı müdahaleler geliştirmede uzmanlık ve güven kazanacakları öncülüne dayanıyordu.

Marshall ve Mirenda (2002) problem davranış sergileyen öğrencilerin aileleri ile bilgi ve bakış açısı paylaşımını belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmalarında aile ile karşılıklı gerçekleştirilen paylaşımların önemine vurgu yapmışlardır. Ancak bu çalışmada aile merkezli olumlu davranış desteği için yalnızca başarılı bir işbirliğinin yeterli olmayacağı vurgulanmıştır. İşbirliğine ek olarak ailenin aile içi ilişkileri, iletişim tarzları ve kültürel geçmişlerinin de dikkate alınması önemle vurgulanmıştır. Genel olarak aile merkezli olumlu davranış desteğinin, hem öğretmen hem aile için önemli zaman ve çaba gerektirdiği düşünülse de bu müdahale yaklaşımının uzun vadede aslında daha ekonomik olduğu düşüncesi ortaya koyulmuştur. Ayrıca bu araştırma sonunda aileden alınan geri dönütler de yapılan çalışmanın etkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmaya benzer amaçla gerçekleştirilen başka çalışmalarda (Chu ve Wu (2012); Huang (2011) sonuç olarak ailelerin profesyonellerin sahip olduklarından farklı değerlere, çocuk yetiştirme tarzlarına, engellerle ilgili inançlara ve iletişim biçimlerine sahip olabileceğine işaret etmiştir.

Chu, (2012) Tayvan'da gerçekleştirdiği bir başka çalışmada problem davranışlara sahip özel gereksinimli üç çocuk ve onların aileleri çalışmaya dahil edilmişlerdir. Bu araştırma özel gereksinimli çocuklar için sonuçları iyileştirmenin temeli olarak özellikle aileleri müdahaleye dahil etmeyi amaçlamıştır. Genel olarak, verilerin görsel olarak incelenmesi, katılımcılar arasında görev dışı ve uyumlu olmayan davranışlardaki gelişmeleri vurgulamıştır. Ailelerin stres düzeyini ölçmek üzere yapılan teste, müdahale öncesinden müdahaleye katılan aileler arasında stres düzeylerindeki puanların azaldığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca, her üç aileden ikisinin olumlu davranışsal destek yaklaşımının kabul edilebilirliğine ilişkin inançları, çalışmanın sonunda neredeyse mümkün olan maksimum seviyeye ulaştığı belirtilmiştir. Ailelerle çalışmak, okul başarısının temellerinin atılmasına ve olumlu bir okul-aile ilişkisine yardımcı olabileceği, bu da çocukların öğrenme çıktılarında bağlantılı kazanımlarla neticelenebileceği sonucuna varmıştır.

Mccartney vd. (2005) yaptıkları çalışmada ebeveynlere davranışsal beslenme müdahalelerini uygulamalarını öğretmek için çocuklarının yeme davranışlarını geliştirilebileceğini göstermeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla yaptıkları çalışmada çalışma grubu olarak yemek reddi davranışı olan öğrenciler ve onların aileleri seçilmiştir. Sonuç olarak da yapılan çalışmalar, ebeveynlerin bu konuda eğitim almalarının öğrencilerin söz konusu problem davranışları daha az sergilediklerini ortaya koymuştur.

Piazza vd. (2003), gıda reddetme davranışının devam eden sonuçlarını belirlemede işlevsel değerlendirme prosedürlerinin önemini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubu gıda reddetme davranışına sahip öğrencilerdir. Yapılan araştırma sonunda söz konusu problem davranışın ortadan kalkması için işlevsel değerlendirme prosedürlerinin uygulanmasının etkili olduğu yönünde olmuştur.

Binnendyk ve Lucyshyn (2009) yemek reddi problem davranışı bulunan bir çocuğun ailesi ile gerçekleştirilen işbirliği çalışmanın etkilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Kanadalı 6 yaşındaki yemek reddi davranışı olan otizmlili bir çocuk ve ailesi ile yemek reddi üzerine çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yaptıkları çalışma neticesinde davranışsal beslenme müdahaleleri üzerine şu sonuçlara ulaşmışlardır. İlk olarak, otizmlili ve şiddetli yemek reddi davranışı olan bir çocuğun ebeveyninin, bir değerlendirme, plan geliştirme ve müdahale sürecinde işbirlikçi olmasının faydaları ortaya koyulmuştur. İkincisi, çalışma, müdahaleden 26 ay sonra sonuçların dayanıklılığını belgeleyerek olumlu davranışsal destek sürecine ailenin katılımının kalıcılığı artırdığını ortaya koymuştur. Üçüncüsü, bu çalışma çok bileşenli bir destek planının tasarımı için bir uyum iyiliği çerçevesinin kullanıldığı besleme literatüründe ilk örnektir. Genel aile ekolojisinin yanı sıra yemek rutininin özel ekolojisine ilişkin bilgi, altı stratejiden beşi için yüksek ebeveyn uygulama sadakati ve çocuğun davranışında ve rutine katılımında anlamlı ve kalıcı değişikliklerle ilişkilendirildi. Dördüncüsü, çalışma, çoklu ölçümlerin kullanılmasının sadece çocuğun yeme davranışında değil, aynı zamanda çocuğun rutine katılımında ve ailenin yaşam kalitesinde de değişimin bütünsel bir resmini nasıl çizebileceğini göstermiştir.

Palmes ve Millington (2012) ise problem davranış sergileyen 6 yaşındaki özel gereksinimli bir çocuk ve annesini içeren bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmalarının sonucunda aile olumlu davranışsal desteğinin farklı ortam ve durumlarda da öğretim amaçlı kullanabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca yine aile olumlu davranışsal destek yaklaşımının kabul edilebilir, önemli ve aile yapısına uygun olduğunu, farklı rutinleri kazandırabilme amacıyla da kullanabileceklerini dile getirmiştir. Bu araştırma sonucunda araştırmacılar, aile merkezli olumlu davranışsal destek müdahalesinin sonucunda birey ve çevresinin hayat niteliklerinin olumlu yönde arttığını, gerekli eğitim sağlandığında ailelerin rahatlıkla olumlu davranışsal destek için uygulayıcı olabileceklerini dile getirmişlerdir.

2020 yılında Gao tarafından gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışmasında ele alınan 30 araştırmanın sonuçları problem davranışları önlemede aile merkezli olumlu davranışsal

desteğin gelişimsel engelli çocukların problem davranışlarını azaltmada ve uygun davranışlarını ve/veya olumlu katılımlarını artırmada etkili olduğunu göstermiştir. Aile merkezli, bir değişim yüzdesine dönüştürüldüğünde, başlangıçtan müdahale aşamalarına kadar hedef rutinlerdeki çocuk davranışını %78.3 oranında iyileştirdi. Bu genel etki büyüklüğü ve değişim yüzdesi, aile merkezli olumlu davranışsal desteği uygulayan her çalışmanın birkaç ortak özelliği ile ilişkilendirilmiştir. İlk olarak, araştırmacılar çok bileşenli bir davranış destek planının tasarımını bilgilendiren işlevsel bir değerlendirme yapmışlardır. İkincisi, aileler planın geliştirilmesinde işbirlikçi ortaklardı, bu da davranış destek planlarının hem teknik olarak davranış yasaları açısından sağlam hem de ailenin ekolojisi ve/veya kültürü göz önüne alındığında bağlamsal olarak uygun olma olasılığını artırmıştır. Üçüncüsü, her çocuk için çok bileşenli davranış destek planı önleyici, öğretici ve olumlu pekiştirme stratejilerinin yanı sıra sorunlu davranış için işlevsel pekiştireçleri ortadan kaldıran veya azaltan sonuç stratejilerini vurgulamıştır. Dördüncüsü, aile tarafından değer verilen ancak çocuk problem davranışı nedeniyle sorunlu olan ev ve/veya topluluktaki aile rutinlerinde davranış destek planlarını uygulamışlardır. Beşincisi, araştırmacılar, ailelere koçluk şeklinde ya doğrudan hedef rutinlerde ya da toplantılar sırasında dolaylı olarak uygulama desteği sağlamışlardır. Bu çalışmanın verileri ayrıca, aile merkezli olumlu davranışsal destek sonuçlarının dayanıklılığına dair önemli kanıtlar sağlamıştır. Dikkat edilmesi gereken bir husus, meta-analiz bulgularının özel gereksinimli çocuklara özgü olmasıdır. Özetle, aile merkezli olumlu davranışsal destek meta-analizinin genel bulguları, aile merkezli olumlu davranışsal desteğin, aile bağlamında sorunlu davranışlarda bulunan özel gereksinimli çocukları yetiştiren ailelerin davranışsal destek ihtiyaçlarını ele almada etkili olduğuna dair güçlü ve güvenilir kanıtlar sunmaktadır(Gao, 2020).

Fisher vd. (2021) tarafından pilot uygulama olarak gerçekleştirilen ve aile merkezli olumlu davranışsal desteğin ele alındığı en güncel çalışmalardan biri olarak kabul edebileceğimiz araştırmada ise, spesifik olarak beyin hasarına sahip problem davranış sergileyen kişiler üzerinde aile merkezli olumlu davranışsal destek uygulamasının etkilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu çalışmada beyin hasarı bulunan bireyler için aile merkezli olumlu davranışsal destek programının çok bileşenli sunumu gerçekleştirilmiştir. Bu sunumun davranış desteği müdahalelerinde aile katılımının nasıl teşvik edilebileceğinin düşünülmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir ve mevcut programların hiçbirinin bunun nasıl kolaylaştırılabileceğine dair kanıt sağlamadığı belirtilmektedir. Ayrıca bu çalışma neticesinde katılımcı aile üyelerinin davranışların neden meydana geldiğini analiz etme ve davranışa uygun

şekilde tepki verme konusundaki yeteneklerinin arttığı ortaya koyulmuştur. Bu çalışmanın bulguları, katılımcıların yeni öğrendiklerini beyin hasarı olan diğer bireyler tarafından sergilenen problem davranışlara uyguladıklarını bildirmeleriyle birlikte, becerilerin katılımcıların özel durumunun ötesinde olası genelleştirilmesini de önermektedir.

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgiler yer almıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin problem davranışlara yönelik ev ortamında kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, detaylı bilgiler alabilmek ve katılımcıların kendilerini ifade edebilmeleri daha verimli olacağı düşünülerek ve bir durum üzerine etkin olabilecek değişkenlerle ilgili detaylı bilgi edinmek amacıyla nitel yöntem tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırmacı ayrıntılı bilgileri, çalışma grubu ile görüşme sağlayarak, çalışma grubunun kendi çevresiyle ve kendi ortamındaki eylemlerini gözlemleyerek ve veri toplama aşamasında çalışma grubuyla yüz yüze etkileşim içerisinde olarak elde edebilir (Creswell, 2017). Ayrıca, bir olaya etki eden değişkenlerin net olarak bilinmediği çalışmalarda, ilgili değişkenleri detaylı bilgi toplama ve analiz yöntemleriyle ortaya koymak için nitel araştırma yöntemi kullanılabilir (Creswell, 2012). Bu nedenlerle de nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım (olgu bilimi) tercih edilmiştir.

Fenomenolojik araştırma, bireylerin kendi bakış açılarından deneyim ve algılarını inceleyerek derinlemesine ortaya çıkarmaya hedefleyen bir araştırma desendir. Günlük yaşam fenomenolojik araştırmalar için bir bilgi kaynağıdır. Günlük yaşamdan hareketle bilinç ve bilinçaltımızdaki düşünme süreçleriyle yeni bakış açıları kazanırız (Saban ve Ersoy, 2016). Fenomenolojik yaklaşım, bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen nedenlerin nasıl algılandığı ile ilgilenmektedir (Tutar ve Erdem, 2020).

Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi çeşitli nitel veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır (Çalışkan, 2019; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada da veri toplama yöntemi olarak özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlara ilişkin aile görüşlerini ortaya koymak üzere görüşme yöntemi tercih edilmiştir.

Çalışmamızın 1,2, 3 ve 4. Amaçları nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemiyle incelenmiştir. Görüşme, bir kişinin diğer bireylerden bilgi edinmek amacıyla kurduğu amaçlı

etkileşimdir. Görüşme yöntemiyle kişinin duygu ve deneyimleri ile ilgili derinlemesine bilgi elde edilebilmektedir (Gay vd., 2006; Korkmaz, 2021; Yüksel, 2020). Çalışmamızda bu amaçla görüşme yöntemi tercih edilmiş ve veriler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır.

Çalışmamızın 5. Amacı ise nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay incelemesi ile yürütülmüştür. Örnek olay üzerinde etki sağlayabilecek kişi, olay ve ortam gibi değişkenler örnek olay incelemesinde detaylıca araştırılmaktadır. Bu değişkenlerin mevcut durumu ne yönden etkilediği ve kişi, olay, ortam gibi değişkenlerin durumdan nasıl etkilendiğine odaklanılmaktadır (Moluz, 2022). Bu çalışmamızda da özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergilediği problem davranışlar, bu problem davranışların aileye etkisi, aile üyelerinin problem davranışlara olan etkileri (önleme, müdahale) ve bu durumlara karşı ailelerin görüşleri derinlemesine araştırılmak istendiği için örnek olay incelemesi bu araştırmaya uygun bir tekniktir. Bu çalışmada kullanılan örnek olay incelemeleri, gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerdeki verilere dayanmaktadır. Görüşmeler neticesinde en çok ortaya koyulan problem davranışlar örnek olay olarak sunulmuştur.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırma Konya İlinde çeşitli kademe ve engel gruplarında hizmet veren özel eğitim okullarına devam eden ev ortamında problem davranışlar sergileyen öğrencilerin görüşme için gönüllü olan aileleriyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ev ortamında problem davranış sergileyen 6-24 yaş aralığındaki özel gereksinimli 20 öğrencinin ailesi katılmıştır. 16 öğrencinin annesi, 4 öğrencinin babası ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaca yönelik örneklem, çalışma grubu belirlenirken ölçütün doğrudan araştırma amacına uygun olduğu genel olarak veriler toplanmadan yapılan bir örneklem seçim yöntemi olarak açıklanmıştır (Merriam, 2013; Şerbetçi, 2022). Çalışma grubunun belirlenmesinde katılımcı ailelerin; yapılacak olan yarı yapılandırılmış görüşme ve örnek olay incelemesi için gönüllü olmalarına, araştırmaya ilişkin olumlu görüşe sahip olmalarına ve çalışmaya olumlu katkı sağlayacaklarına olan inançlarına dikkat edilmiştir.

Çalışma grubumuza ait demografik bilgiler aşağıdaki tabloda (Tablo 1) belirtilmiştir.

Tablo 1: Çalışmaya Dahil Olan Ailelerin Demografik Özellikleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	16	80
	Erkek	4	20
Yaş	25-30 Arası	1	5
	31-35 Arası	4	20
	36-40 Arası	5	25
	41-45 Arası	7	35
	45-50 Arası	2	10
	51 ve Üstü	1	5
Eğitim Düzeyi	İlkokul	6	30
	Ortaokul	5	25
	Lise	3	15
	Lisans	5	25
	Lisansüstü	1	5
Meslek	Ev Hanımı	14	70
	Çalışıyor	6	30
	Çalışmıyor	0	0
Ekonomik Düzey	10.000 TL ve Altı	6	30
	10.001 TL-25.000 TL	10	50
	25.001 TL ve Üstü	4	20
Anne-Baba	Birlikte	19	95
	Ayrı	1	5
	Ebeveynlerden Biri Ölmüş	0	0
Çocuk Sayısı	1	3	15
	2	11	55
	3	4	20
	4 ve Üstü	2	10
Özel Gereksinimli Çocuk Sayısı	1	18	90
	2	1	5
	3 ve Üstü	1	5
Özel Gereksinimli Çocuğunun Yaşı	0-6 Yaş	1	5
	7-14 Yaş	9	45
	15-20 Yaş	5	25
	21 Yaş ve Üstü	5	25
Özel Gereksinimli Çocuğunun Cinsiyeti	Kız	8	40
	Erkek	12	60
	Toplam	20	100

Bu çizelgeye istinaden, çalışmaya katılan ailelerin yüzde 80'i kadınken yüzde 20'si erkektir. Katılımcıların yüzde 5'i 25-30 yaş arasında, yüzde 20'si 31-35 yaş arasında, yüzde 25'i 36-40 yaş arasında, yüzde 35'i 41-45 yaş arasında, yüzde 10'u 45-50 yaş arasında, yüzde 5'i 51 yaş ve üzerindedir. Eğitim düzeyleri açısından bakıldığında katılımcıların yüzde 30'u ilkokul mezunu, yüzde 25'i ortaokul mezunu, yüzde 15'i lise mezunu, yüzde 5'i lisans mezunu, yüzde 5'i ise lisansüstü eğitimden mezun olmuştur. Meslekleri ele alındığında katılımcıların

yüzde 70'i ev hanımı, yüzde 30'u ise kamu-özel sektör çalışanıdır. Ekonomik düzey olarak katılımcıların yüzde 30'u düşük düzey (10.000 TL ve altı), yüzde 50'si orta düzey (10.001 TL ve 25.000 TL arası), yüzde 20'si ise yüksek düzeyde (25.001 TL ve üzeri) gelire sahiptir. 19 Katılımcının eşiyle birlikte yaşarken, 1 katılımcı eşinden ayrı yaşamaktadır. Katılımcıların yüzde 55'i 2 çocuğa, yüzde 20'si 3 çocuğa, yüzde 15'i 1 çocuğa ve yüzde 10'u 4 ve daha fazla çocuğa sahiptir. Ailelerin yüzde 90'ında sadece 1 özel gereksinimli çocuk bulunmaktadır. Bu özel gereksinimli çocukların yüzde 45'i 7-14 yaş aralığında, yüzde 25'i 15-20 yaş, yüzde 25'i 21 yaş üstüyken, yüzde 5'i de 0-6 yaş aralığındadır. Özel gereksinimli çocukların cinsiyetler yüzde 60 erkek, yüzde 40 kız olarak belirtilmiştir. Ayrıca araştırmamıza katılan ebeveyn isimlerini gizli tutma amacıyla kodlama tercih edilmiştir. Katılımcılara sırasıyla V1,V2,...V20 olacak şekilde kod verilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada ailelerin özel gereksinimli çocuklarının ev ortamında sergiledikleri problem davranışlarının belirlenmesine ilişkin verilerin toplanması yarı yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırma konusuyla ilgili geniş ve yeni bakış açılarının geliştirilmesinde fayda sağlamaktadır (Merriam ve Tisdell, 2015). Çalışmamızda kullandığımız yarı yapılandırılmış görüşme formunu hazırlama sürecinde alan yazın taraması yapılmış ve taslak bir yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan form içerik ve kapsam geçerliği için özel eğitim alanında ve ölçme değerlendirme alanlarında uzman iki kişinin görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir.

Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcıların demografik bilgileri, özel gereksinimli çocuğun ev ortamında sergilediği problem davranışlara ilişkin bilgiler, ilgili problem davranışların sıklık ve süresine ilişkin bilgiler, bu davranışın sebeplerine ilişkin bilgiler, ev ortamında yapılan düzenlemelere ilişkin bilgiler, problem davranışın betimlenmesine ilişkin bilgiler, aile tutumlarının etkililiğine ilişkin bilgiler, problem davranışın aile hayatına etkisine ilişkin bilgiler ve ailelerin eklemek istediği diğer bilgilerin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu için özel eğitim alanında doktora derecesine sahip alanında uzman iki kişiden uzman görüşü alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formunda gerekli düzenlemeler yapılmış, demografik bilgiler ve sekiz soru olacak şekilde son hali verilmiştir.

İkinci aşamada yarı yapılandırılmış görüşme formları neticesinde elde edilen verilere dayandırılarak hazırlanan örnek olaylar, yine gönüllü veliler ile gerçekleştirmek üzere örnek

olay incelemesi görüşme formuna dönüştürülmüştür. İlgili form için özel eğitim alanında doktora derecesine sahip alanında uzman iki kişiden uzman görüşü alınarak örnek senaryolarda ve görüşme sorularında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan düzenlemeler neticesinde form 4 örnek senaryo ve üçer soru olacak şekilde son haline getirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışları tespit etmeye yönelik aile görüşlerinin alınması amacıyla, Konya merkezli olarak yürütülen çalışmamızda verilerin toplanması yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sağlanmış ve görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler esnasında ses kaydı alınmış ve bu durum görüşme öncesinde katılımcının rızası alınarak gerçekleştirilmiştir.

Verilerin toplanması sürecinde kişisel gizliliğe verilen önem, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı özellikle belirtilmiştir. Verilerin toplanması yaklaşık bir aylık sürede tamamlanmıştır. Ardından elde edilen verilere dayandırılarak hazırlanan örnek olay inceleme formu uzman görüşü alınarak son haline getirilmiş ve yarı yapılandırılmış görüşmeye de katılmış olan aynı 20 gönüllü katılımcı ebeveyn ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler gerçekleştirilirken oluşturulan dört adet örnek olay senaryosu her bir aileye tek tek okunmuş ve her senaryo okunduktan sonra senaryoyla ilgili sorular katılımcıya yöneltilmiştir. Katılımcının senaryonun tekrar edilmesini istediği bölümü tekrar okunmuş veya katılımcı senaryoyu kendi okumak istiyorsa kendisinin okuması sağlanmıştır. Bu görüşmeler esnasında ses kaydı alınmış ve bu durum görüşme öncesinde katılımcının rızası alınarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde kişisel gizliliğe verilen önem, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı özellikle belirtilmiştir. Verilerin toplanması yaklaşık bir aylık sürede tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu bölümde elde edilen verilerin analizine değinilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler ve örnek olay inceleme formundan elde edilen veriler ayrı ayrı analiz edilmiş, verilerin analizine ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.5.1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formunun Analizi

Özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin problem davranışa yönelik ev ortamında kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmamızda görüşme esnasında gerçekleştirilen görüşme

formundaki bilgiler katılımcıların rızasıyla alınan ses kayıtları ile karşılaştırılmış, gerekli düzenlemeler yapılmış, ardından araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür ve olduğu gibi aktarılmış, üzerinde oynama yapılmamıştır.

Araştırmada ilk önce bulguların tamamı düzenlenmeden bir araya getirilmiş ve bulgular okunmuş, elde edilen veriler analiz etmek üzere hazırlanmış ve düzenlenerek bulgularda gereksiz görülen bilgiler ayıklanmıştır. Verilerin analizi betimsel analiz yöntemiyle yapılmıştır. Betimsel analizde veriler verilen kodlara göre özetlenebilir veya katılımcıların cevaplarına göre yeni kodlar oluşturulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda verilerinin analiz edilmesi sürecinde veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Daha sonra öğretmenlerin verdiği cevaplar her soru noktasının altına sıralanmıştır. Gruplandırılmış bu metinlerin betimsel analizi yapılarak ana ve alt temalar oluşturulmuştur. Temalar; özel gereksinimli bireylerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar, problem davranışlara yönelik aile tutumları, problem davranışların aile yaşantısına etkileri olarak belirlendikten sonra, bulgular tümevarım yöntemi ile yorumlanmıştır.

3.5.2. Örnek Olay İncelemesi Görüşme Formunun Analizi

Örnek olay incelemesinde veri toplama çalışmaları çeşitli kaynaklardan gerçekleştirilebilmektedir. Bunlar: 1) doküman, 2) arşiv kaydı, 3) görüşme, 4) direkt gözlem, 5) katılımcı gözlem, 6) fiziksel yapı olarak belirtilmektedir ve bu kaynaklar sadece örnek olay incelemesinde değil bilindiği üzere diğer araştırma yöntemlerinde de kullanılabilir (Subaşı ve Okumuş, 2017; Yin, 1984). Bu araştırmada da görüşme yöntemi tercih edilmiştir.

Verilerin analizi ise içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. İçerik analizinde, elde edilen verilere odaklanıp elde edilen verilerde sıkça tekrar edilen veya katılımcıların yoğun olarak vurguladığı olay ve olgulardan kodlar çıkarılır. Aşamalı olarak kodlardan kategorilere ve ardından kategorilerden de temalara gidilir. Özetle birbirlerine benzediği ve birbirleri ile ilgisi olduğu tespit edilen veriler, belirli kavram ve temalar çerçevesinde toparlanarak yorumlanır. İçerik analizinde katılımcı görüşlerinin içeriği sistemli olarak ayrıştırılır (Baltacı, 2019; Bengtsson, 2016; Crabtree ve Miller, 1999; Merriam ve Grenier, 2019). Özellikle katılımcıların yoğun olarak vurguladıkları noktalar ön plana çıkartılmış, katılımcıların örnek olaylar karşısında verdikleri cevaplar sistemli olarak ayrıştırılmıştır. Araştırmada ilk önce bulguların tamamı düzenlenmeden bir araya getirilmiş ve bulgular okunmuş, elde edilen veriler analiz etmek üzere hazırlanmış ve düzenlenerek bulgularda gereksiz görülen bilgiler ayıklanmıştır.

Temalar; ebeveyn tutumu, uygulanabilecek önleyici stratejiler, problem davranış anında uygulanabilecek stratejiler, problem davranış sonrasında uygulanabilecek stratejiler olarak belirlendikten sonra, bulgular tümevarım yöntemi ile yorumlanmıştır.

3.5.3. Kodlayıcılar Arası Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması önemlidir. Örnek olay incelemesi çalışmalarında iç geçerliliği sağlamak için farklı türlerde yöntemlerin kullanılması (triangulation), uzun gözlemlerin yapılması (long-term observation), bulgular ile ilgili bir uzmandan görüş alınması (peer examination), elde edilen verileri veri kaynağına yani katılımcılara kontrol ettirilmesi (member checks), araştırmacının kişisel görüşlerini çalışma başında belirtmesi (researcher's biases), katılımcıların tüm süreçte dâhil olması (participatory or collaborative modes of research) olmak üzere 6 strateji önerilmiştir (Merriam, 1998; Subaşı ve Okumuş, 2017). Dış geçerlilikte ise zengin betimleme (rich, thick description), olayın belirgin özelliklerini aktarma (typicality or modal category) ve değişik araştırma alanı ve durumu kullanma (multi-side designs) teknikleri ile artırılabilceği vurgulanmıştır (Merriam, 1998; Subaşı ve Okumuş, 2017).

Güvenirlik ise, yöntem çeşitlemesi (triangulation), bağımsız bir uzmanın araştırmacının kullandığı adımları takip ederek çalışmanın bulgularını doğrulayabilmesi olan denetleme tekniği (audit trail) kullanılarak ve araştırmacının araştırmayı oluşturan varsayımları ve kendi konumunu açık bir şekilde ifade etmesiyle (the investigator's position) arttırılabilir (Merriam, 1998; Subaşı ve Okumuş, 2017). Ayrıca güvenilirlik için araştırmacı çalışmayı belirli bir sistemde aşamalı bir şekilde geliştirmeli ve her aşamayı da detaylı bir şekilde anlatmalı ve dokümanlarla desteklemelidir (Subaşı ve Okumuş, 2017; Yin, 1984).

Bu çalışmamızda da iç geçerlik için bulgular ile ilgili bir uzmandan görüş alınması, elde edilen verilerin veri kaynağına yani katılımcılara kontrol ettirilmesi, araştırmacının kişisel görüşlerini çalışma başında belirtmesi sağlanmıştır. Dış geçerlik için ise olay zengin betimlemelerle anlatılmış ve olayın belirgin özellikleri aktarılmıştır. Güvenirliğin yüksek olması ise bağımsız bir uzmanın bulguları denetlemesi, araştırmacının araştırmayı oluşturan varsayımları ve kendi konumunu açık bir şekilde ifade etmesi, araştırmacının çalışmayı belirli bir sistemde ve aşamalı bir şekilde geliştirmesi ve her aşamada da detaylı bir şekilde anlatması ile sağlanmıştır.

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amacı olan “özel gereksinimli bireylerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerinin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi” hedefiyle yapılan çalışma neticesinde elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Araştırmaya katılan 20 ebeveyn ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre 4 tema ve 10 alt tema oluşturulmuştur. Temalar aşağıda sunulmuştur.

Tema 1: Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar

- a) Özel gereksinimli bireylerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar
- b) Problem davranışların sıklık ve süreleri
- c) Problem davranışların sergilenme nedenleri

Tema 2: Problem Davranışlara Yönelik Aile Tutumları

- a) Problem davranışların ortaya çıkmaması için ailelerin yaptıkları düzenlemeler
- b) Problem davranış ortaya çıktığında aile tutumları
- c) Problem davranış ortaya çıktıktan sonra yaşananlar

Tema 3: Problem Davranışların Aile Yaşantısına Etkileri

Tema 4: Örnek Olaylara İlişkin Aile Görüşleri

- a) Problem davranış karşısında ebeveyn tutumu
- b) Problem davranış öncesinde uygulanabilecek önleyici stratejiler
- c) Problem davranış anında uygulanabilecek stratejiler
- d) Problem davranış sonrasında uygulanabilecek stratejiler

4.1. Tema 1: Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar

Araştırmamıza katılım sağlayan özel gereksinimli öğrencilerin ebeveynlerinin görüşlerine göre, özel gereksinimli çocuklarının ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar, bu problem davranışların sıklık ve süreleri ve problem davranışların nedenlerine ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

4.1.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar

Yapılan görüşmelerde ebeveynlerin, özel gereksinimli çocuklarının ev ortamında hangi problem davranışları sergilediği sorulmuştur. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ev ortamında sergilenen problemler davranışlara sırasıyla tabloda yer verilmiştir (Tablo2).

Tablo 2. Ev Ortamında Sergilenen Problem Davranışlar

Problem Davranışlar	f	%
Saldırganlık	6	30
Ağlama	4	20
Beslenme bozuklukları (Aşırı yeme isteği)	3	15
Bağırma, yüksek sesle konuşma ve ses tekrarı	2	10
Çevresine, eşyalara zarar verme	2	10
Soyunma	1	5
Korkma	1	5
Kendine zarar verme	1	5

Görüşmelerin sonucunda ebeveynler çoğunlukla ev ortamında saldırganlık davranışının sergilendiğini belirtmişlerdir. Sergilenen saldırganlık davranışına ilişkin V10 kodlu ebeveyn, *“Derdini anlatmakta zorlandığı için veya bir şeyi yapmak istemediği için sinirleniyor. Sinirlenmesin diye uğraşıyorum ama kolay sinirleniyor. Sinirlendiğinde ise vuruyor, tutamıyorum.”* Şeklinde görüş belirtmiştir. Yine benzer şekilde diğer görüşler şu şekildedir:

“Zaman zaman aniden bağırma ve aniden vurma davranışı gösterebiliyor. Bu davranışları sadece sinir halinde değil neşeliyken de aniden gerçekleştirebiliyor. Ne zaman vuracağını hiç anlayamıyorum bazen.” (V9)

“Ne zaman ani bir ses duysa, biri bağırursa, ambulans geçse sinirleniyor. Bir eliyle kulağını kapatıp bir eliyle en yakınında kim varsa vurmaya çalışıyor.” (V12)

“Sabahları uyandığında kardeşinin odasına giderek sebepsiz yere ona vuruyor. Herhangi bir şeyi yapmak istemediğinde, canı sıkkın olduğunda, bir şeye sinirlendiğinde annesine vuruyor. Kısacası neredeyse her durumda annesine ve kardeşine vuruyor.” (V2)

“Sürekli benim (annesinin) yanımda durmak istiyor, benim yanımdan ayrıldığında hemen şımarık davranıyor. Özellikle babasına karşı çok şımarık davranıyor ve sürekli bir fırsatını bulup vuruyor.” (V5)

Diğer katılımcıların ise 4'ü ağlama davranışının sergilendiğini, 3'ü beslenme bozukluklarının (aşırı yeme) olduğunu, 2'si bağırma, yüksek sesle konuşma ve ses tekrarı davranışlarının sergilendiğini, 2'si çevresine ve eşyalara zarar verme davranışının sergilendiğini, 1'inin soyunma davranışı sergilediğini, 1'inin korku davranışının sergilendiğini, 1'inin kendine zarar verme davranışının sergilendiğini belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan ağlama davranışı sergileyen öğrencilerin ebeveynlerinin verdikleri cevaplar şu şekildedir:

“Ne isterse onu yapıyor, onu yiyor, onu giyiyor. Asla bizim yönlendirmemize izin vermiyor. Bu durum da bazen sağlıksız beslenmesine, bazen mevsime veya evde misafir varsa misafir ortamına uygun giyinmemesine neden olabiliyor. Veya her istediğini yapmak istemesi huzursuzluğa neden olabiliyor. Her istediğini yapamadığı durumlarda çok fazla inat ediyor inadı işe yaramazsa çok sesli bir şekilde bağırarak ağlamaya başlıyor.” (V11)

“Çocuğum gece uykularında bizimle aynı yatakta uyuyor. Yatağını ayırdık ancak kendi yatağına yatırdığımızda ağlama krizine giriyor ve direnç göstermemize rağmen kesinlikle kendi yatağında uyumuyor. Bizimle uyuyup kendi yatağına yatırdığımızda ise kısa süre sonra uyanıp yine ağlama krizine giriyor.” (V3)

“İsteddiği bir şey olmadığında konu ne olursa olsun uzun süreli bitmek bilmeyen ağlama krizlerine giriyor.” (V1)

“Bizim en büyük problemimiz ağlama krizleri. Bir şeyler talep ettiğinde ve olmadığında ağlıyor genel olarak. Ama talep ettiği şeyi bir süre ağladıktan sonra elde ederse ağlaması kesilmiyor. Konuşamadığı için bazen ne istediğini de anlayamıyoruz, bir saat ağladığı bile olabiliyor.” (V17)

Katılımcıların belirttiği diğer problem davranışlara ilişkin görüşleri şu şekildedir:

“Çocuğum evde sürekli yemek istiyor. Hiçbir yemeği ayırt etmiyor ve kendi de yemek yapmayı biliyor. Dolapta yemek bulamasa da bir şeyleri birleştirip kendince yemek yapıp yiyor. Çoğu gece uyumuyor ve çok geç saatlerde canı ne isterse kalkıp yapıyor ve yiyor. Doğal olarak çok kilolu ve sağlığı etkileniyor. Biz yemeklerine kısıtlama getirmeye çalıştık ama bu seferde aşırı sinirli oluyor ve bize vurmaya, etrafa zarar vermeye başlıyor. İki kişi bazen üç kişi tutamıyoruz. Bizle baş edemezse de bu sefer tabak, bardak eline ne geçerse kırıyor. Hem yaşı büyüdüğü için hem çok irileştiği için artık tutamıyoruz.” (V6)

“Evin içinde aniden soyunabiliyor. Giydirmeye çalıştığında da kendini yerlere atıyor. Evde kim var, kim yok hiç fark etmiyor. Bir çırpıda tüm kıyafetlerini çıkarıyor.” (V4)

“Çamaşır makinasının çalışmasına izin vermiyor. Çamaşır makinasından çok korktuğu için o evdeyken makinayı çalıştıramıyoruz. Aşırı korkuyor ve ağlıyor.” (V8)

“Hep çıkardığı bir ses var. ‘Aaa aa’ diye. Sürekli tekrar ediyor. O istediği şeyler için bu sesi çıkarıyor ama ne isterse istesin hep aynı ses. Biz neyi kastettiğini anlayıp işini görene kadar o sesini iyice yükseltiyor.” (V13)

“Aniden kıyafetlerini yırtıyor. Herhangi bir şeye kızdığında ama özellikle bizim görmediğimiz anda yapıyor. Bir bakmışsın pantolonun cebini yırtmış, bir bakmışsın gömleğin kolunu yırtmış.” (V15)

“Kızdığında, üzüldüğünde, istemediği bir şey olduğunda hemen kolunu ısırıyor. Isırması da gerçekten kuvvetli. Bazen kolunu kanatıyor, canı yandığı belli ama yine bıraktıramıyoruz. Kolundaki izler artık geçmiyor. Biz ikna edip sevdiği bir şey verene kadar kolay kolay bırakmıyor.” (V16)

4.1.2. Problem Davranışların Sıklık ve Süreleri

Katılımcılara, belirttikleri problem davranışların sergilenmelerine ilişkin sıklık ve süreleri sorulmuştur. Katılımcı görüşleri dikkate alındığında elde edilen bulgular, saldırma davranışı bulunan öğrencilerin dördünün günde 1-5 defa arasında, ikisinin günde 1-5 defa arasında bu davranışı sergilediğini ortaya koymaktadır. Davranışın sergilenmesi süresi sorulduğunda ise katılımcılardan 3’ü 0-1 dakika arası, 2’si 5-15 dakika arası, 1’i ise 1-5 dakika arası sürdüğünü belirtmişlerdir. Bu veriler ışığında ev ortamında saldırma davranışının gün içerisinde çok sık tekrar ettiği ancak kısa sürdüğü ortaya çıkmaktadır.

Yine elde edilen bulgulara göre, ağlama davranışı gösteren öğrencilerden 3’ü bu davranışın gün içerisinde 5 defadan fazla tekrar ettiğini, 1’i ise günde 1 defa olacak şekilde tekrar ettiğini belirtmişlerdir. Bu davranışın sergilenme süresi sorulduğunda ise katılımcılardan 3’ü davranışın 15 ila 60 dakika arasında sürdüğünü, 1’i ise 1 saatten fazla sürdüğünü belirtmiştir.

Çocuklarında beslenme bozukluğu (aşırı yeme) davranışı olduğunu belirten ebeveynlerin, bu davranışın ne sıklıkta ve ne kadar süreyle sergilendiği sorulduğunda; 2 katılımcı davranışın günde 1-5 defa arasında sergilendiğini, 1 katılımcı ise davranışın günde 5 defadan fazla sergilendiğini belirtmiştir. Davranışın sergilenmesi süresi için ise, 3 katılımcı da davranışların 15 ila 60 dakika arasında sürdüğünü belirtmişlerdir.

Katılımcıların belirttiği diğer problem davranışlardan bağırma davranışı bir çocukta günde 1-5 defa arası sergilenirken, diğer çocukta günde 5 defadan fazla sergilendiği belirtilmiştir. Bu davranışın sergilenme süresi ise bir çocukta 0-1 dakika arası sürerken diğer çocukta 5-15 dakika arası olduğu belirtilmiştir. Ev ortamında çevresine zarar verme davranışı olduğu belirtilen öğrenci ebeveynlerinden biri bu davranışın günde 1-5 defa arası tekrarlandığını belirtirken diğeri 5 defadan fazla sergilendiğini belirtmiştir. İki katılımcı da bu davranışların 0-1 dakika arasında sürdüğünü belirtmişlerdir. Ev ortamında sergilenen problem davranışlara ilişkin katılımcıların belirttikleri diğer davranışlardan olan soyunma davranışının günde 5 defadan fazla ve 5-15 dakika süreyle sergilendiği, korkma davranışının haftada 1-5 kez arası ve 1-5 dakika süreyle sergilendiği, kendine zarar verme davranışının ise günde 5 defadan fazla ve 5-15 dakika arası süreyle sergilendiği bulguları elde edilmiştir.

4.1.3. Problem Davranışların Sergilenme Nedenleri

Ev ortamında sergilenen problem davranışların nedenlerine ilişkin ebeveynlerin görüşlerini almak üzere yöneltilen sorular neticesinde neden olarak; istediğini elde etme amacı, ebeveyn tutumları, ilgiyi üstüne çekme durumları ön plana çıkmaktadır. Ebeveynlerin sık olarak üzerinde durdukları neden istediğini elde etmek için problem davranış sergilenmesidir. Buna yönelik aile görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Gece uykuları ile ilgili durumu korkmasına bağlamıştık. Ancak bizimle aynı odada dahi olsa başka yatakta kesinlikle yatmadı. Ben bu durumu alışkanlığına ve uzun soluklu olarak bizim kararlı durmayışımıza bağlıyorum. Bazen iki üç gün kendi yatağında yatırma çalışmalarımız oldu ancak bunu daha uzun ve kesintisiz olarak kararlılıkla sürdürmedik. Nihayetinde yine yanımızda yatacağını bilmek bu davranışı sürdürmesine neden oluyor olabilir.” (V3)

“Bazen istediği bir şey olmazsa yapıyor bazen de sadece kıyafet giymek istemediği için yapıyor. Ama hiçbir neden yokken yaptığı da oluyor, soyunup biz kızacak mıyız diye bakıyor, sonra giyiniyor.” (V4)

“İstediği her ne olursa olsun elde edemezse hemen ağlama krizine giriyor.” (V1)

“Ağlamasının en önemli sebebi ağlayınca istediğinin olacağını biliyor olması. Ne zaman ağlasa evde birimiz dirensen diğeri direnmiyor ve istediği neyse veriyoruz. Bir kez görmezden gelelim desek ikincide hemen istediğini yapıyoruz.” (V17)

Katılımcı ebeveynlerin üzerinde durdukları bir diğer neden ebeveyn tutumlarındaki yanlışlıklar veya ebeveyn tutumlarındaki tutarsızlıklar olarak belirtilmiştir. Buna yönelik aile görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Bizim ona kızmamız hoşuna gidiyor. Vurma davranışı ilk başladığı zamanlarda küçük olduğundan yanında kim varsa gülerken tepki veriyordu, sonrasında ise kızarak tepki vermeye başladı. O da vurarak kızdırmak istiyor. Kızdığımızı fark ettiğinden beri hoşuna gitmeyen bir şey yaptığımızda veya onun yapmasını istediğimizde vuruyor.” (V7)

“Vurması şımarıklıktan yaptığı bir durum aslında. Babası asla bir tepki göstermediği için ve başlarda bu şımarıklığına güldüğümüz için bu durum ona eğlenceli geliyor. Özellikle misafir geldiğinde ve daha çok tepki alabileceği durumlarda o tepkiyi görebilmek için daha çok yapıyor.” (V5)

“Aile içi anne baba olarak aynı şekilde davranmıyor olmamız ve genelde “kıyamam” diyerek istediklerinin yapılması bu davranışın asıl sebebi olabilir. Şimdi de hayır dense de ağlayınca yine istediğinin kabul edilmesi bir şekilde istediğini yaptıracağını biliyor olması bu davranış iyice yerleşmesine neden oldu.” (V11)

Katılımcılara yöneltilen soru doğrultusunda belirtilen diğer neden çocukların ilgi çekmek istemeleridir. Buna ilişkin görüşler aşağıdaki gibidir:

“Hem vurma hem bağırma davranışlarını genelde ilgi çekmek için yapabiliyor. Ayrıca bazen mutlu olduğunda da yapabiliyor. Tam sebebini biz de anlayamıyoruz.” (V9)

“Genel olarak hep çok ilgilendik çocuğumuzla, biraz fazla üstüne düştük. Bu ilgiye alıştığı için başka biriyle veya başka herhangi bir şeyle ilgilendiğimizde ilgiyi üstüne çekmek istiyor ve bağırıyor. İlgilenmezsek bağırmasının şiddeti de artıyor.” (V13)

Problem davranış sebeplerine ilişkin diğer bazı görüşler ise aşağıdaki gibidir:

“Asıl sebep sinirlenmesi gibi görünse de bence konuşamıyor ve duyamıyor olması, karşısındakinin ne dediğini tam anlayamaması ve kendi derdini de tam anlatamıyor olması nedeniyle gerginlik hissediyor. Bu gerginliği de vurarak atıyor olabilir.” (V10)

“Doyma duygusunun olmadığını düşünüyorum. Yani sürekli yemek yiyor, doğal olarak yedikçe mide genişliyor, mide genişledikçe de daha çok yemek istiyor. Belki baştan sıkı tutsak böyle olmazdı ama kendi yemek yapmayı öğrenmesi filan da bizim hoşumuza gitmişti başlarda o yüzden pek de karışmamıştık. Saldırma davranışı da zaten doğrudan yemekle ilgili yemeğe ulaşırsa sakinleşiyor.” (V6)

“Kendini güçlü görme ve kendi istediğini yapma arzusu onu daha güçsüz olarak gördüğü ablası ve annesine karşı şiddet eğilimine itiyor olabilir. Başka ortamlarda özellikle başka erkeklerin olduğu ortamlarda güçlü olduğunu işaret ile ifade ediyor ve bunu karşı taraftan da duymak hoşuna gidiyor.” (V2)

“Makinanın sesi, dönüşü çok korkutuyor.” (V8)

“Bazen canı sıkıldığı için bazen de bir şeylere tepki olsun diye yırtabiliyor. Çok ani duygu değişimi yaşıyor sonra da üstündekini yırtıyor.” (V15)

4.2. Tema 2: Problem Davranışlara Yönelik Aile Tutumları

Araştırmamızda ev ortamında sergilenen problem davranışlara yönelik görüşleri incelenirken aile tutumları 3 alt temada ele alınmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki sunulmuştur.

4.2.1. Problem Davranışların Ortaya Çıkması İçin Ailelerin Yaptıkları Düzenlemeler

Katılımcılara ev ortamında sergilenen problem davranışlara yönelik yaptıkları düzenlemeler sorulduğunda katılımcılar; ortam düzenlemesi, pekiştireç kullanma, alternatif etkinliklerle destekleme, yoğun etkileşime maruz bırakma ile problem davranışların ortaya çıkmasına engel olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

“Bizim yatağımızı kullanmaması için öncelikle beşik aldık ancak kullanmadığı için ve yaşı ilerlediği için daha sonra kendi odası için bir yatak aldık. Bu yatağı kullanması için çeşitli pekiştireçler, ilgisini çekebilecek ışıklar ve nesnelere aldık. Farklı odada oluşundan korktuğunu düşünerek önce onun odasında, onun yatağında birlikte

annesi veya ben yatmayı denedik. Daha sonra uyumayınca yatağını kendi odamıza taşıdık. Bazı geceler uyuduktan sonra kendi yatağına yatırdık.” (V3)

“Alternatifler hazırlıyoruz. Örneğin elinden telefon alındığı için ağlama krizine girecekse sevdiği bir oyuncacı yanımıza alıyoruz. Önce ilgisini çekip o şekilde telefondan uzaklaştırıyoruz.” (V1)

“Ellerini meşgul etmeye çalışıyoruz. Sürekli elinde tutabileceği ve sevdiği oyuncaklar alıyoruz. Çoğu zaman da gözümüz üzerinde oluyor, yırtacağını anladığımızda hemen ellerini tutup izin vermiyoruz. Artık kıyafet olarak da zor yırtacağı kumaşta kıyafet seçmeye çalışıyoruz.” (V15)

“Boş kalmaması için takviye dersler aldırıyoruz, ayrıca sürekli spor da yaptırıyoruz. Enerjisini atması için imkan ve zaman tanıyoruz. Özellikle kardeşinin yanına yöneldiğinde ben ortama dahil olup yapmasına izin vermiyorum.” (V2)

“Kıyafetlerini çıkaramayacağı şekilde bağlamaya çalışıyoruz. Bir de bazen tek parça (tulum gibi) kıyafet giydiriyoruz ama bütün kıyafetleri öyle değil. Zaten onları da bir şekilde çıkarıyor. Çıkaramadığını da çıkarmaya çalışırken yırtabiliyor.” (V4)

“Çok temel yiyecekler bulunduruyoruz artık evde, un bile fazladan almıyoruz. Sadece sağlıklı yiyecekler bulundurmaya gayret ediyoruz. Hem tok tutsun hem de çok severek yemesin diye alacağımız ürünlere dikkat ediyoruz. Saklamayı da denedik ama saklanabilecek yerleri de arayıp buldu her seferinde. Saldırma davranışı çıkmasını diye az ama sık yemek vermeye çalışıyoruz.” (V6)

“Okul döneminde çocuğum evdeyken çamaşır makinası çalıştırmıyorum. Tatil döneminde ise televizyonda sevdiği bir çizgi film açıp sesini yükseltiyorum, odanın kapısını kapatıp hızlıca makinayı çalıştırıyorum.” (V8)

“Kendi aramızda bir iletişim dili kurmaya çalıştık. Bu sayede biraz daha derdini anlatması kolay oluyor. Ayrıca sinirlenmeye başladığını hissedebilirsem sarılıp öpüyorum o zaman o anki siniri geçiyor.” (V10)

“Ben ablası olarak bu davranışını önlemek için her şart altında tutarlı ve kararlı davranıyorum. Ama aile içinde bu tutarlılık sağlanamadığı için uzun süreli bir faydası

olmuyor. Gündelik inatları için öncesinde ciddi bir düzenleme yapmıyoruz ama sağlığını etkileyecek noktalarda aklına gelip inat etmemesi ve ağlamaması için sevdiği ama zararlı olabilecek şeyleri ortamdaki kaldırıyoruz. Örneğin buzdolabında soğuk içecek tutmuyoruz, kış aylarında yazlık ayakkabı ve kıyafetlerini asla göremeyeceği yerlere kaldırıyoruz.” (V11)

4.2.2. Problem Davranış Ortaya Çıktığında Aile Tutumları

Katılımcılardan, davranış anında aile tutumlarına ilişkin bulgu elde edebilmek için problem davranış anını anlatmaları istenmiştir. Verilen cevaplar ışığında katılımcıların çoğunun problem davranışın işlevinin yerine getirildiği, öğrencinin amacına ulaşmasına yardımcı olan tutumlar sergilendiği görülmektedir. Ayrıca katılımcılar, problem davranış ortaya çıktığında genel olarak direnç gösteremediklerini belirtmişlerdir. Bunların yanı sıra az sayıda katılımcının da ortamdaki uzaklaşma/uzaklaştırma, alternatif sunma, görmezden gelme yöntemlerini tercih ettikleri belirlenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Örneğin bir akşam tüm aile televizyon karşısında vakit geçirirken O birden kumandayı alıp müzik kanalını açarak yüksek sesle müzik dinlemek istiyor. Kumandayı alamazsa zaten alana kadar bağırarak ağlıyor. Ailem, ağlamasını diye kumandayı verdiğinde ise müziğin sesini kısırmamak için ağlıyor. Ben (ablası) televizyonu bu şekilde izleyemeyeceğini söyleyerek bu şekilde izlemeye devam ederse televizyonun fişini çekeceğimi söylüyorum. Devam etmesi halinde de fişi sökerek davranışını sürdürmesine müsaade etmiyorum. Tabii ki net tepki karşısında da daha şiddetli bir ağlama krizi geliyor. Ailemin müdahale etmesine müsaade etmezsem yaklaşık 30 dakika ağladıktan sonra sakinleşebiliyor. Ancak ailem dayanamayıp müdahale ederse ve istediği gerçekleşirse gerçekleştiği için sakinleşiyor.” (V11)

“Gece olduğunda yatağına götürdüğümüzde hemen kalkmak istiyor, ısrar ederse ağlamaya başlıyor. Bazen direnmeye çalışıyoruz ancak neticede dayanamayıp kendi yatağına götürüyoruz. Kendi yatağımda bizim yanımızda uyuyor. Eğer uyuduktan sonra alıp kendi yatağına yatırdıysak muhtemelen 1 veya 2 saat sonra ağlama krizine girerek uyanıyor ve yanımıza yatmadan sakinleşmiyor. Yanımıza yattıktan sonra tekrar uyuyup tekrar yatağına yatırırsak döngü sabah olana kadar aynı şekilde devam ediyor.” (V3)

“Mutfağın kapısı açık olursa mutfakta bulduğu her şeyi yemek istiyor. Çiğ veya pişmiş fark etmeksizin yediği için veya mutfağa girse de bir şey yese bile yenmeyecek bir şeye izin vermediğimizde yine ağlama krizine girdiği için genel olarak mutfak kapısı kilitli oluyor. Zaman zaman aklına gelirse mutfağa girmek istiyor ve kapısı kapalı olduğu için kendini yere atıp şiddetli bir şekilde ağlama krizine giriyor. Sevdiği sağlıklı kuru meyve atıştırmalıklarını göstererek “gel, sakinleş ve bunlardan ye” diyoruz. Elimizdekini fark edince sakinleşip yanımıza geliyor ama bazen kısa bir süre sonra tekrar mutfak aklına geliyor ve kapısına gidip ağlamaya başlıyor.” (V1)

“Evde ben bulaşıkları yıkarken bir bakıyorum odanın bir kenarında üstünü çıkarmış. Babası pek fark etmiyor genelde. Ben fark ettiğimde kızıyorum. Koşup giydiriyorum ama daha ben gelmeden kendini yere atmaya başlıyor zaten. Zorla da olsa giydiriyorum. Sonra ya telefon ya yiyecek ya da seveceği bir şey verip sakinleştiriyorum. Yoksa bizim kıyafet giyip çıkarma işi devam ediyor.” (V4)

4.2.3. Problem Davranış Ortaya Çıktıktan Sonra Yaşananlar

Katılımcıların görüşlerine göre, problem davranış öncesinde ve problem davranış anında sergilenen tutumlardan sonra problem davranış ortaya çıktıktan sonra yaşananlar ele alınmıştır. Problem davranış sona erdikten sonra katılımcıların genel olarak problem davranışın nedeni olan nesnenin/etkinliğin verildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca alternatif sunarak problem davranışın tekrar etmesine engel olmaya çalıştıkları belirtilmiştir. Katılımcıların belirttikleri bazı görüşler aşağıda sunulmuştur.

“Benim sözel olarak yapma demem yeterli oluyor. O an ben yoksam da benim gelme ihtimalim bile sakinleşmesine yetiyor bazen. İşim gereği ben evden erken saatte çıktığım için genelde sabahları olmuyorum ve sözel uyarılar herhangi bir işe yaramıyor. Annesinin veya ablasının sakinleştirmesi, sözlü ve fiziksel uyarıları ise ilk vurmasından sonra işe yarıyor ama bir süre sonra (bazen yarım saat bazen sabahtan akşama kadar sürüyor) tekrarlayabiliyor. Bir de öğretmenlerinden çok çekindiği için annesi ‘vurursan öğretmenini ararım’ dediğinde işe yarayabiliyor ama bu uyarı onu sadece durduruyor, sakinleşmesine yardımcı olmuyor. Bu nedenle de kısa bir süre sonra tekrar vurmaya çalışabiliyor.” (V2)

“Kızmam bir işe yaramıyor hatta çok kızarsam hem ağlıyor hem direniyor giymemek için. Giydikten sonra telefon veya sevdiği bir şey verdiğimde ise birkaç saat

soyunma davranışı olmuyor. Yine sıkılınca veya canı bir şey isteyince soyunabiliyor.”
(V4)

“Söylediklerimi hiç dinlemiyor bile. Bağırarak da söylesem güzelce de söylesem bir faydasını göremedim. Dediğim gibi ellerini tutarak sakinleştiriyorum ama sakinleştikten sonra hemen gidip ellerini meşgul edecek ve sevdiği bir şey vermezsem 5 dakika geçmeden başlıyor kendini ısırma. Tableti hep yakınımıdadır o yüzden. Sevdiği şarkıyı açtığımızda epey sakinleşip duruyor.” (V16)

“Yemek yeme ile ilgili problemimiz hiçbir zaman ortadan kalkmıyor. Sadece biraz daha kontrollü yemesini sağlayabiliyorum ama yine aslında yemesi gerekenden çok fazla yemiş oluyor. Yemesiyle problem ortadan kalkıyor. Tekrar ise her acıktığında ortaya çıkıyor. Kontrollü de olsa istediği şey olan yemeğe ulaşınca ancak sakinleşiyor. Yani kısacası yaptıklarımız aslında pek etkili olmuyor. Yine o istediği sonuca öyle veya böyle ulaştığında problem davranış ortadan kalkıyor.” (V6)

4.3. Tema 3: Problem Davranışların Aile Yaşantısına Etkileri

Ev ortamında sergilenen problem davranışların aile yaşantısına etkisi sorulduğunda, katılımcıların neredeyse tamamı, söz konusu problem davranışların aile yaşantısına olumsuz etki ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılar problem davranışlar nedeniyle yıprandıklarını ve kendilerini toplumdaki soyutladıklarını belirtmişlerdir. Problem davranışların aile yaşantısına etkilerine ilişkin bazı katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Sürekli olarak yemek takibini yapmak, sinirlenmemesi için az ama sürekli yemek vermek, zararlı bir şey yememesi için sürekli gözlem altında tutmak çok yorucu. Aşırı yediği için başka hastalıklar da çıkıyor. Ayda birkaç defa hastanede oluyoruz. Bu yaşadıklarımız maddi ve manevi olarak yıpratıyor doğal olarak.” (V20)

“Eve misafir çağırmak istemiyorum artık. Özellikle de küçük çocuğu olanları çağıramıyorum. Aynı şekilde biz de gitmek istemiyoruz. Bizimki aniden bağırınca çocuklar korkuyor. Çocuğundan korkulması da insanı üzüyor tabi ki. Bazen boş bulunup ben de korkuyorum bağırmasından. Korkunca da ben bağıriyorum. Ben bağırınca eşim kızıyor, derken aile içi de gerginlikler olabiliyor.” (V13)

“Babası ile ilgili problem ise aslında doğrudan babası ile ilgili ama babasının çok rahatsız olduğunu söyleyemem. Kızımıza kıyamadığı için ses çıkarmıyor ama kızım bu

davranışları başkalarının yanında da yaptığı zaman hoş bir görüntü olmuyor. Bu davranışından dolayı misafirlıklere veya gezmeye kızımınla ikimiz gitmeyi tercih ediyoruz. Ailecek misafirliğe gitmek veya birilerinin misafirliğe gelmesini pek istemiyoruz.” (V5)

“Okul dönemi yine işlerimi okul saatine göre ayarlayabiliyorum ama özellikle yaz tatili boyunca evde çamaşırları hem kısa programda hem de geç saatte yıkamak zorunda kalıyorum. Çocuğum uyuduktan sonra çalıştırmayı tercih ediyorum ama olur da ses duyar uyanırsa sakinleşmesi ve tekrar uyuması uzun sürdüğü için beni çok yoruyor. Bazen çamaşır yıkanacağı zaman çocuğu akrabamıza bırakmak zorunda kalabiliyorum. Günlük bir iş olduğu için sürekli bunu planlamak zor ve yorucu oluyor.” (V8)

“Gün içerisinde çokça ağlama krizine girmesi bizi hem sosyal hem psikolojik açıdan çok olumsuz etkiliyor. Toplumsal ortamlarda çok zorluk çekiyoruz ve çocuğumuzun sosyalleşmesini zaman zaman kısıtlamak zorunda kalıyoruz. Ayrıca ağlama krizleri yalnızca gündüzleri değil gecenin geç saatlerinde de meydana geldiği için düzenli ve sağlıklı uyku uyumakta da zorluk çekiyoruz. Bu durum da hem sağlığımızı hem psikolojimizi olumsuz etkiliyor. Bazen tahammül sınırlarımızı zorladığında çift olarak eşimle aramızda gerginliğe bile neden olabiliyor.” (VI)

4.4. Tema 4: Örnek Olaylara İlişkin Aile Görüşleri

Çalışmamızda yarı yapılandırılmış görüşme formuna verilen cevaplar ışığında 4 tane örnek olay senaryosu oluşturulmuştur. Birinci senaryoda ev ortamında sergilenen saldırganlık/vurma davranışından ve ebeveynlerin verdikleri tepkilerden söz edilmiştir. İkinci senaryoda ev ortamında yoğun bir şekilde ağlama davranışı sergileyen bir öğrenciden ve ebeveynlerin verdikleri tepkilerden söz edilmiştir. Üçüncü senaryoda aşırı yeme/yeme bozukluğu ve buna bağlı problem davranışları olan öğrenciden ve ebeveynlerin verdikleri tepkilerden söz edilmiştir. Dördüncü senaryoda ise bağırma davranışı olan, isteklerini bağırarak belirten bir öğrenciden ve ebeveynleri verdiği tepkilerden bahsedilmiştir.

Oluşturulan her bir senaryo ile ilgili, yarı yapılandırılmış görüşme formuna da cevap vermiş olan aynı katılımcılar ile, görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede katılımcılara her senaryo için 4 soru yöneltilmiştir. Sorulan sorular şu şekildedir: “Ebeveynin tutumu hakkında yanlış bulduğunuz noktalar var mıdır? Varsa nelerdir?”, “Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıkmadan önce neler yaparsınız?”, “Ebeveynin yerinde siz olsanız,

problem davranış anında neler yaparsınız?”, “Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıktıktan sonra neler yaparsınız?”.

Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda örnek olaylara ilişkin cevaplar 4 alt temada incelenmiştir. Bunlar sırasıyla; problem davranış karşısında ebeveyn tutumu, problem davranış öncesinde uygulanabilecek önleyici stratejiler, problem davranış anında uygulanabilecek stratejiler, problem davranış sonrasında uygulanabilecek stratejiler olarak ele alınmıştır.

4.4.1. Problem Davranış Karşısında Ebeveyn Tutumu

Sunulan örnek olaylara ilişkin katılımcılara, ebeveyn tutumlarında yanlış buldukları noktaların olup olmadığı ve varsa neler olduğu sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu ebeveyn tutumlarında yanlış buldukları noktaların olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplar genel olarak incelendiğinde senaryolar farklılık gösterse de ebeveyn görüşlerinin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Katılımcılar problem davranış karşısında; problem davranışın işlevinin yerine getirilmesinin, görmezden gelinmemesinin, çocuğun ortamdan/bağlamdan uzaklaştırılmamasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir.

Birinci örnek olayda ebeveyn tutumunda yanlış noktalar olduğunu belirten katılımcılar en çok problem davranışın sergilenmesinden sonra problem davranışın işlevi olan nesne elde etmenin yerine getirilmesinin yanlış olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca problem davranış karşısında cezayı savunan katılımcılar da bulunmaktadır. Bazı katılımcılar ise telefon verilse dahi kontrollü olması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Çocuk ağlayarak istediğini elde etmiş gibi. Belki telefonu vermek için biraz daha beklenebilirdi, yani en azından ısırıldığı için telefonu bir süre vermeyerek mahrum bırakılabilirdi.” (V1)

“Kendi söylediği sözün arkasında durmamış gibi görünüyor. “Güzelce giyinirsen vereceğim.” dediği telefonu, çocuk bağırma, ısırma davranışı sergilemesine rağmen yine de durdu diye çocuğa vermek bence yanlış bir durum. Bir de telefon servise kadar değil de evden çıkana kadar çocukta dursa daha iyi olabilirdi.” (V2)

“Hem vermem demiş hem vermiş telefonu. Bir de çocuk saldırmış, ebeveyn sinirlenmiş. Yani zaten verecekse başta verseydi en azından çocuk ısırılmazdı.” (V9)

“Bence çocuk ısırдыysa o telefon verilmemesi lazım. Tabi bazen yeter ki sussun diyoruz ama yanlış olanı konuşacaksan bu davranış yanlış. Çocuğun yaptığının bir karşılığı olması lazım.” (V14)

“Ben pek yanlış bir şey görmedim. Sonuçta anne dediğini yapmış, çocuk giyinmeden telefonu vermemiş.” (V17)

“Çocuk ısırıp vurana kadar annesi gerekeni yapmış ama canı yanmasına rağmen çocuğu giyirdikten sonra ceza olarak telefon filan vermese daha iyi olurdu. Vermediği zaman daha fazla vurmaya devam ediyorsa bilemem ama biraz sakinleştiği yazıyor, öyleyse ben olsam vermezdim telefonu.” (V18)

“Bence annesi doğru yapmış, ısırana kadar söylemiş, ısırınca kızmış, çocuk sakinleşince de telefonu vermiş.” (V20)

İkinci örnek olaya ilişkin ise katılımcıların ikisi problem davranış sonrası istediğinin verilmesinin yanlış olduğunu belirtirken geri kalan tüm katılımcılar annenin aşırı ilgili halini/görmezden gelmemesini yanlış bulduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Annesi çok fazla çocuğun üstüne düşüyor. Bağırma başlarken hemen çocuğa bütün seçenekleri sunup çözüm üretmeye kalkarsa, çocuk her seferinde bağırarak ister bir şeyleri.” (V1)

“Çocukla iletişim yolu bunu tercih etmiş anne. Bağırma çocuk için artık doğallaşmış gibi geldi. Çocuk bağırıyor anne dilini çözmeye çalışıyor. Çocuğu rahata alıştırmış.” (V2)

“Görmezden gelmeyi tercih etmeliydi. Çocuk her bağırdığında annesi duyarsa tepki verirse çocuk da bağırır tabii. (V5)

“Görmezden gelmemesi yanlış bence.” (V6)

“Çocuğa seçenek sunması doğru ama çocuğun bağırma sonucu elde ettiği şeyi annesi geri çekip, tekrar bağıınca susmasını istese ve sonra çocuk susunca istediğini elde etse daha iyi olabilir gibi.” (V9)

“Biraz da duymasın bence annesi. Her şeyi duyup peşinden koşarsak daha fena olur.”

V10

“Evet çok yorucu bir şey çocuğun bağırması, uzun süre susmadığı zaman insan elinden ne gelirse yapmak istiyor. Ama en azından çocuğa seçenek sunduktan sonra “şimdi sus” deyip, “aferin, sustuğun için alabilirsin” şeklinde verebilirdi istediği şeyleri.” (V13)

Üçüncü örnek olaya ilişkin katılımcıların en çok yanlış buldukları tutum, çocuğun ağlaması sonucunda dışarı çıkarılması olarak belirtilmiştir. Katılımcıların belirttikleri diğer yanlış tutumlar; çocuğun bir şekilde kapıdan/bulunduğu ortamdan uzaklaştırılmaması, görmezden gelinmemesi şeklinde olmuştur. Dört katılımcı ise ebeveyn tutumunda bir yanlış olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

“Dışarı çıkarma aşamasına gelene kadar yaptıkları doğru bence ama en son dışarı çıkarmaması lazımdı. Böyle olursa durmaz ki çocuk yine ağlar.” (V1)

“Çocuk ortamdan uzaklaştırılıp tekrar kapıya yönelmesi kesin olarak engellendikten sonra görmezden gelinebilirdi. Siniri biraz yatıştır gibi olunca o zaman sevdiği şeyleri verebilirdi annesi.” (V2)

“Sabretmesi zor biliyorum ama gece gece dışarı çıkılmayacağına göre bırakacaksın çocuk ağlasın. Evet bazen uzun sürüyor ağlaması ama eninde sonunda susar çocuk da. Dışarı çıkarsan da bu sefer eve sokması sorun olacak. Annesi de dışarı çıkaracağına görmezden gelebilirdi.” (V5)

“Başka şeyler vermeye çalışmasını doğru buldum, çocuğun dikkatini dağıtmaya çalışmış annesi. Komşuların rahatsız olma ihtimali de doğru ama o kadar ağlamanın üstüne dışarı çıkarınca sorun olabilir bence. Dışarı çıkarmasını yanlış buldum.” (V6)

“Anne elinden geleni yapmış. Bazen komşular da çok rahatsız olabiliyor, mecbur kalıp dışarı çıkartılabilir.” (V10)

“Yani bence çok zor bir durum ama yağmur, soğuk olsa da çıkarabilecekler miydi dışarıya? O yüzden bence dışarı çıkarmaması lazımdı. Alışmasın yani çocukta.” (V19)

“Çocuk kapının önünde kaldığı sürece ne verilirse verilsin sakinleşmez ki. Annesi zorla da olsa alıp uzaklaştırmalıydı. Komşular rahatsız olmasın diyorsa da en az kullanılan odaya götürüp orada ağlamasının bitmesini bekleyebilir annesi. Başka ortamda çocuk daha çabuk sakinleşiyor.” (V13)

Son olarak dördüncü örnek olaya ilişkin katılımcılardan 6 tanesi çocuğu en başta ortamdan uzaklaştırmamasını yanlış bulduklarını, 8 tanesi ise makarnanın akşam yemeğinden önce verilmesinin yanlış olduğunu veya ek olarak akşam yemeği verilmesini yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Diğer 2 katılımcı aşırı yiyen çocukların aç bırakılmasının yanlış olduğu ve sağlıklı atıştırmalıklar verilmesi gerektiğini belirtirken, 4 katılımcı ebeveyn tutumlarını doğru bulmuşlardır. Katılımcıların belirttikleri görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Yani bence zaten annesi çocuğunun o makarnayı yemek için direneceğini biliyordur. En başta engel olması gerekiyordu. Engel olamadıysa ve o makarna yapılacaksa annesi kademeli olarak yapmasını sağlayıp süreci uzatabilirdi. Onu da başaramadıysa akşam yemeği yemesine engel olabilirdi.” (V1)

“Mutfağa girdiği an yemek için geldiğini anladiysa annesi, elinin altında olan sevdiği ama daha az kilo aldıracak bir şeyi çocuğuna vererek mutfaktan uzaklaştırması lazımdı. Sonra da telefon veya televizyon ne seviyorsa onu verip biraz daha oyalayabilirdi. İlla makarna yapılacaksa akşam yemeğine yapılsın.” (V4)

“Annesi kararlı durmalıydı, en baştan çocuğunu zorla da olsa mutfaktan çıkarması lazımdı. Yoksa çocuk her istediğinde yerse hasta olur zaten.” (V5)

“Annesi yapsa makarnayı daha iyi olurdu. Çocuk makarnanın piştiğini bir görsün sonra telefonla filan dışarıda oyalasın annesi. En azından vakit geçer akşam yemeğinde yer makarnasını.” (V9)

“Annesi yapması gereken her şeyi yapmış bence. Hem akşam yemeği hazırlamak hem çocuğu yemesin diye oyalamak çok zor. E bir de ortalığı dağıtıyor, tabağı kırıyor. Bence tek yanlış biraz daha başında izin verebilirdi.” (V10)

“Çocuk bu kadar çok yiyorsa az ama sık yiyeceği bir şekilde düzen kurmalı annesi. Yani canı istediğinde ekmek arası sonra makarna sonra akşam yemeği yememeli. Ama elinin altında sürekli yiyeceği sağlıklı atıştırmalıklar da bulundursa iyi olur.” (V18)

4.4.2. Problem Davranış Öncesinde Uygulanabilecek Önleyici Stratejiler

Sunulan örnek olaylara ilişkin ikinci olarak katılımcılara, ebeveyn yerine kendilerini koymaları ve problem davranış çıkmadan önce neler yapabilecekleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar genel olarak incelendiğinde senaryolar farklılık gösterse de ebeveyn görüşlerinin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Katılımcılar problem

davranışlarda önleyici strateji olarak; seçenek sunma, ortamdanda/bağlamdan uzaklaştırma, görmezden gelme, yoğun etkinliğe maruz bırakma, olumlu davranışları destekleme stratejilerinin kullanılabileceğini belirtmişlerdir. En çok belirtilen stratejinin seçenek sunma olduğu dikkat çekmektedir.

Birinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun problem davranış sergilenmemesi için önleyici strateji olarak ortamdanda uzaklaştırma ve seçenek sunma yöntemlerini kullandıklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise görmezden gelme, çocuğu meşgul etme yöntemlerini kullanacaklarını belirtmişlerdir. Dört katılımcı ise örnek olayda sergilenen davranışın aynısını sergileyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

“Problem davranış çok hızlı ortaya çıkmış gibi geldi burada bana. Bazen bizim çocuklarımızda da oluyor anlayamıyorsun. Eğer anlayıp yetişebilirim hemen alıp kapıdan uzaklaştırırdım. Daha ağlamasına fırsat vermeden hemen telefon veya yiyecek verirdim eline.” (V2)

“Herkes çocuğunu iyi tanır. Benim çocuğum kapıya gittiyse ve ben sonrasında ağlayacağını biliyorsam baştan o direncin önünü keserim, zorla da olsa başka odaya götürürüm. Ağlamasını istiyorsam da ortamdanda uzaklaştıktan sonra annenin yaptıklarını yapar başka şeyler verirdim.” (V4)

“Ben olsam görmezden gelirdim. Ben yanına gidince beklentiye girer çünkü. Burada da anlatıldığı kadarıyla çocuğum beklentiye girdiğini düşünüyorum. Çocuk beklentiye girmezse sorun da daha az çıkar diye düşünüyorum.” (V9)

“Çocuğumu mümkün olduğunca meşgul ederim. Çocuk meşgul oldukça takıntıları da daha az aklına gelir.” (V15)

“Ben de olaydaki gibi sevdiği şeyleri verip oradan uzaklaştırmaya çalışırdım.” (V17)

İkinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular, problem davranış sergilenmemesi için önleyici strateji olarak sırasıyla en çok; seçenek sunma, problem davranışın işlevini pekiştirece dönüştürme, olumlu davranışları destekleme ve görmezden gelme olarak belirtilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Hemen sallandığı an müdahale ederdim. Servisin gelmesine daha varsa kıyafet giymeyi bir kenara bırakıp ilgisini başka yere çekmeye çalışırdım. Sevdiği yiyeceği veya başka bir oyuncuğu verirdim. Mırıldandığı için telefonu verip amacına ulaşmasına izin vermezdim.” (V1)

“Telefonu alması için giyinmesi gerektiğini tekrar hatırlatırdım. Telefonda en sevdiği videoyu açıp giyinirsen izleyebilirsin diye telefonu daha çekici hale getirirdim.” (V4)

“Zaten telefonu vereceksem ilk sallanıp bağırmağa başladığında hemen telefonu verirdim. Telefonu aldığında giyinmezse telefonu geri alacak gibi yapıp giyinmesini sağlardım.” (V7)

“Ben de ısırp vurana kadar yani o problem davranış ortaya çıkana kadar istediğimi yaparsa telefonu vereceğimi söylerdim.” (V16)

“Sinirlendiğini anlayınca hemen ne güzel durduğunu, kazağını harika giydiğini filan söylerim. Benden duyunca hoşuna gidecek şeyleri söylerim ve çocuğumu bunları yaptığı için alkışlarım. Bu sayede dikkati de dağılır.” (V3)

“Sallanmaya başlayınca çocuğumla ilgilenmeyi bırakır oradan uzaklaşıyorum. Başka şeylerle ilgilenirim.” (V8)

Üçüncü örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular, katılımcıların yarısı problem davranış sergilenmemesi için önleyici strateji olarak ortamdan uzaklaştırmayı tercih edecekleri belirlenmiştir. Diğer katılımcılardan altısı seçenek sunma yöntemini tercih edeceklerini belirtirken, dördü örnek olayda yer alan annenin önleyici stratejilerini doğru bulduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Ben çocuğumu başka şeylerle meşgul ederdim. Baktım mutfağa geldi ve yine yemek yiyecek durduramayacağım o zaman hemen mutfaktan çıkarır sevdiği bir şeyler veririm. Gerekirse çıkarken mutfağı kilitler sakinleşmesini beklerim. Bir süre unuttururum hem en kötü ihtimalle akşam yemeği vakti yaklaşır ve fazladan öğün yapmamış olur.” (V2)

“Sevdiği başka bir yiyecek veririm. Makarna olmasın da meyve, kraker filan ara öğün yerine geçecek bir şeyler veririm.” (V3)

“Ben benzer durumla baş başa kalıyorum zaten. Genelde başarısız olsak da telefonda oyun açarsam oyalanıyor bazen. Bu durumda da telefonda oyun açardım.” (V6)

“Annesi gibi ben de engel olmaya çalışırdım. Sevdiği şeyleri yapalım diye teklif ederdim.” (V14)

“Mutfağın kapısını kilitlerdim sanırım. Bu sefer de ağlamaya başlarsa yanına gider sakinleştirmeye çalışırdım ama mutfağa sokmazdım. Böyle böyle obez olur yoksa çocuk.” (V19)

Dördüncü örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular ise; katılımcıların sekizinin bu problem davranış sergilenmeden önce kısa bir zaman olduğunu ve bir şey yapılamayacağını belirttiğini, altısının davranış ortaya çıkmadan önce seçenek sunup sevdiği şeyleri vererek problemin oluşmasını engelleyeceklerini belirttiğini ve dördünün resimli kartlar (PECS) kullanarak iletişimi kolaylaştıracağını belirttiğini, ortaya koymuştur. Diğer iki katılımcı ise problem davranışın sergilenmediği her an yoğun bir şekilde pekiştireceklerini belirttiklerini ortaya koymuştur. Katılımcıların verdiği cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Bağırma davranışı çok ani gelişmiş. O yüzden hemen o an bir şey yapamam sanırım. Daha genel düşünecek olursam, bağırmasına izin vermeden önce çocuğumun benimle iletişime kolay geçmesi için resimler koyabilirdim etrafa. En çok isteyeceği şeyler gözünün önünde olursa gösterebilir.” (V1)

“Çocuğu mümkün olduğunca meşgul ederdim. Boş kalmazsa daha az bağırır diye düşünüyorum.” (V3)

“Bağıracağını anladığımda sevdiği şeyi verir dikkatini dağıtırım.” (V7)

“Bağırması ani geliyor, çok da yapacak bir şey olduğunu düşünmüyorum.” (V10)

“Bağırmadığı zamanlarda sürekli belli periyotlarla pekiştireç veririm ben. Sevdiği şeyleri sürekli verir, bağırduğunda da hemen keserim.” (V15)

“Biz resimli kartlar kullanıyoruz kendi evimizde. Burada da kullanılabilir. Çocuk bağırmadan istediğini gösterir belki. Ya da bağıracağını anlayınca resimlerden göstermesi istenir.” (V16)

“Sevdiği şeyleri verip bağırmadan önce oyalayabiliriz bence.” (V20)

4.4.3. Problem Davranış Anında Uygulanabilecek Stratejiler

Katılımcılara, örnek olay senaryolarında yer alan problem davranışlar ortaya çıktığında uygulanabilecek stratejilere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar genel olarak incelendiğinde senaryolar farklılık gösterse de ebeveyn görüşlerinin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre ebeveynlerin problem davranışlara müdahalede en çok kullanabilecekleri müdahale yöntemlerinin görmezden gelme, alternatif sunma, ortamdan uzaklaşma veya uzaklaştırma, itici uyaran sunma olduğu ortaya koyulmuştur.

Birinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, ağlama davranışı anında katılımcıların yarısı ortamdan uzaklaşarak görmezden geleceklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılardan ise yedisi çocuğu ortamdan uzaklaştıracağını, dördü ise örnek olaydaki gibi davranacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Ağlamaya başladıysa ve kendini yere atıp direniyorsa olduğu yerde bırakır sakinleşene kadar ortamdan uzaklaştırdım.” (V1)

“Ben, her şeye rağmen ağlamaya başladıysa net olarak dışarı çıkmayacağımızı söyledim ve kendim ortamdan uzaklaştırdım.” (V2)

“Kucaklar, zorla da olsa kendi odasına bıraktırdım. Ağlayacaksan burada ağlayabilirsin der, odadan çıkmaması için yanında beklerdim. Ve ağlamazsan telefonla oynayabilirsin deyip telefonu gösterirdim.” (V6)

“Olduğu yerde bırakır yine televizyon izlemeye giderdim. Bir saat de sürse en sonunda çocuğum benim yanıma gelecek çünkü.” (V7)

“Ben de susması için sevdiği şeyleri verirdim olmazsa görmezden gelirdim. Ama hala susmuyorsa komşular şikâyet etmesin diye mecbur çıkarırdım dışarıya.” (V10)

“Sanırım ağlayıp kendini yere attığı an buna müsaade etmediğimi belli etmek için zorla da olsa çocuğumu alıp başka odaya götürürdüm.” (V16)

İkinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular ise, aşırı yeme isteği ve buna bağlı problem davranışların sergilenmesi anında katılımcıların yarısının kesin olarak makarnayı yemesine izin vermeyeceklerini sakinleşmesi için alternatif

sunacaklarını ortaya koymuştur. Diğer katılımcılardan dördü makarna vereceğini ama akşam yemeği vermeyeceğini, ikisi zorla ortamdan uzaklaştıracaklarını ve son olarak dördü örnek olaydaki anne gibi davranacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Yaptığının bir karşılığı olduğunu net bir şekilde gösterirdim. İlla makarna yiyecekse akşam yemeği yedirmezdim. Bunu da söylerdim. Yemek yemek için tabak kırılırsa mümkün değil o yemeği vermezdim. Gerekirse benim akşam yemeği hazırlığım beklesin.” (V1)

“Makarnayı verirdim, akşam yemeği vermezdim.” (V2)

“Yemek için tabak kırılırsa yemek yiyemez. Ben olsam zorla mutfaktan çıkarır odasına götürürdüm. Tabak kırıldığını için yemek yemeyeceksin der, yine de makarnayı yapar akşam yemeğinde benim kontrolümde yemesine izin verirdim.” (V4)

“Kırıldığı tabağı ona temizlettirirdim ve tabak kırıldığı için çok kızdığımı belli ederdim. Sonrasında uslu durursa makarnayı verirdim ama akşam yemeğinden az yedirirdim.” (V7)

“Ben tabağı kırana kadar beklemezdim. Makarna yapmak için sorun çıkarmaya başladığı an, örneğin akşam yemeği 1 saat sonraysa, “Bir saat bekle, sonra izin vereceğim yoksa asla makarna yapmana izin vermem” derim. Eline telefon veya oyuncak verip odasına götürürüm. Yine sorun çıkarırsa makarnayı tamamen ortadan kaldırırım.” (V13)

“Ben de annesi gibi yapardım. Zorla çıkarsan olmaz çocuk iyice sinirlenir sorun çıkarır, akşam yemeği de yapıyor bir yandan. Sevdiği şeyleri teklif ederdim ben de yine kabul etmezse mecbur işimi yapabilmek için verirdim makarnayı.” (V20)

Üçüncü örnek olayda ise katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular, bağırma davranışı anında katılımcıların tamamı görmezden geleceklerini belirtmiştir. Ancak dört katılımcı görmezden gelmeden önce görmezden gelme davranışlarının sebebini çocuğa açıklayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bazılarının belirttiği cevaplar aşağıda sunulmuştur.

“Bağırma anında ben görmezden gelirdim. Bağırarak istediğini yaptıramayacağını bilmesi lazım.” (V1)

“Bağırmasını duymamış gibi yapardım. Çok uzun süreli ve rahatsız edici bağırırsa da istediklerini sayar bunu istiyorsan oturup sessizce bekle yoksa vermem derdim.” (V2)

“Önce net bir şekilde bağırırsa onu dinlemeyeceğimi, bağırmasa istediğini alabileceğini söyler sonra görmüyormuş, duymuyormuş gibi yapardım.” (V4)

“Dinlemediğimi belli edecek şeyler yapardım, tepki vermezdim.” (V5)

“Tepkisiz kalırdım, sakinleştikten sonra isteyebileceği şeyleri sorar öyle verirdim.” (V11)

“Sessiz olmasını yoksa onu dinlemeyeceğimi söylerim. Abartırsa bağırmayı, odadan çıkarak rahatsız olduğumu belli ederdim.” (V15)

Dördüncü örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular sırasıyla en çok; vurma davranışı anında katılımcılar çocuğu tutma, çocuğa bağırma/kızma, çocuğu yalnız bırakma, görmezden gelme davranışı sergileyeceklerini belirtirken diğer katılımcılar örnek olaydaki gibi aynı davranışı sergileyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Bana vurmaya çalıştığında ellerini ayaklarını sıkıca tutar, sakinleşmesi için beklerdim. Bana vurmasına canımı yakmasına müsaade etmezdim. Sonra sakinleşirse üstünü giydirirdim. Yok sakinleşmezse yanından uzaklaşıp sakinleşmesini beklerdim. Servis geldiyse de biraz zorlayarak giydirip servise bindirirdim.” (V5)

“Bana saldırmaya vurmaya çalışırsa yüksek sesle yapmamasını yoksa telefonu alamayacağını söylerim. Telefonu göreceği yere koyup bak telefon burada bana vurmaya devam edersen telefon alamazsın. Otur bakalım deyip tutarak koltuğa oturturdum. Ağlayacaksan burada ağla ama bana vuramazsın diye yüksek sesle söyledim.” (V7)

“Bana vurursa çok sert bir şekilde bağırırdım. Tepkimi net görsün isterdim. Ellerini tutar, gözlerine bakarak hayır derdim.” (V8)

“Vurmasına müsaade etmezdim. Telefonu ortadan kaldırıp yerine sevdiği oyuncuğu verirdim. Sakinleşene kadar ondan uzaklaşırdım. Ağlamasına tepkisiz kalıp görmezden gelirdim.” (V10)

“Vurduysa, bir de canımı yaktıysa kızardım. Ben de anlatıldığı gibi yapardım aslında. Zorla da olsa giydirir ve sonra sakinleşirse telefonu verirdim.” (V14)

4.4.4. Problem Davranış Sonrasında Uygulanabilecek Stratejiler

Katılımcılara, örnek olay senaryolarında yer alan problem davranışlar ortaya çıktıktan sonra uygulanabilecek stratejilere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar genel olarak incelendiğinde senaryolar farklılık gösterse de ebeveyn görüşlerinin aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre problem davranışlar sonrasında uygulanabilecek stratejilerin; ortamdan/bağlamdan uzaklaştırma, problem davranış sona erdiği için pekiştirme sunma, alternatif sunarak problem davranışın nedeninin unutturma olabileceği belirtilmiştir.

Birinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, katılımcıların dördü örnek olaydaki gibi dışarı çıkarıp sakinleştireceklerini belirtirken diğer katılımcıların tamamı bir önceki soruda belirttikleri yöntemlerle çocuklarını sakinleştirip, problem davranış ortadan kalktıktan sonra da alternatif pekiştirmeyle problem davranışın tekrarlanmasının önüne geçeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Sakinleştikten sonra sakinleştiği için hemen pekiştirme verirdim. Tekrar aklına gelmesin diye de etkinliklerle veya telefonla bir süre oyalayıp unuttururdum.” (V3)

“Eğer ağlaması bittiyse ya oyun oynatırdım ya telefonda video filan açardım, bir de kapıya yaklaşmasına, kapıyı görmesine engel olurum.” (V4)

“Baktım sakinleşiyor hemen oradan uzaklaştırıp sevdiği şeyleri verirdim. Sonra bir daha olmasın diye de boş kalmaması için birkaç şeyi üst üste yapardım. Yani telefonda sıkılırsa sevdiği yiyecek, yiyecekten sıkılırsa oyuncak vermek gibi.” (V8)

“Ben de annesi gibi yapıp dışarı çıkarırdım, dışarda sakinleştikten sonra da eline telefon verip eve dönerken tepki göstermesin diye uğraşırdım.” (V14)

“Sakinleştiyse ve dışarı çıkarmadıysam yarın dışarı çıkacağız deyip şimdi uslu durduğun için telefonla oynayabilirsin deyip telefonu verirdim eline.” (V15)

İkinci örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, katılımcıların çoğunluğu çocuğunu ortamdan uzaklaştırıp, alternatif

pekiştireçlerle sakinleştireceklerini belirtirken, dördü makarnayı vererek sakinleştireceklerini ancak akşam yemeği vermeyeceklerini belirtmiş, dördü ise sadece makarnayı vererek sakinleştireceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Ben makarnayı vermezdim. Problem çıktıysa oradan uzaklaştırır başka bir şey verir sakinleşmesini beklerdim.” (V5)

“Dediğim gibi biz de benzer bir durumla baş ettiğimiz için, ben bu gibi problem davranıştan sonra yemekle veya mutfakla ilgili istediğini mecbur veririm. Ama sonrasında telefonu vermem, oyun oynamasını kısıtlarım sebebinin de yemekle ilgili yaptığı şey olduğunu söylerim.” (V6)

“Makarnayı tamamen ortadan kaldırırım. Kaldırdığım yeri bulursa gerekirse çöpe atarım. Başka sağlıklı şeyler verip sakinleşmesini beklerim.” (V9)

“Oyuncak verir oradan uzaklaştırırım, istemezse zorla uzaklaştırırım. Babası gelince makarna yapacağımı tekrar tekrar söylerim. Ne yapacaksa başka odada yapsın.” (V12)

“Baktım problem davranış çıktı ve baş edemedim makarnayı veririm açıkçası. Sonra ise akşam hiçbir şey vermem. Makarna yediğin için bunlardan yiyemezsin derim. Hem akşam yemeğimi rahat hazırlarım hem çocuğum yaptığının bir karşılığı olduğunu görür.” (V19)

Üçüncü örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, katılımcılar ikisi örnek olaydaki gibi bir daha bağırması için çocuğa istediğini vereceklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcıların tamamı ise çocuk tamamen sakinleşip, bağırmandan talepte bulunduğu yani problem davranış tamamen sona erdiğinde davranışın tekrar etmemesi için çocuğa istediğini vereceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Birincisi ben istediği şeyi ona vererek ödüllendirmezdim. Sonra ona bağırmanın için istediğin şeyi alamayacaksın diye anlatırım. Biraz sakin kaldığında, bağırmadığın için aferin, deyip sevdiği bir şeyi veririm.” (V1)

“Zaten bağırırken tepkisiz kaldığım için bağırması bitince de bir süre sessiz kalmasını bekler sonra uslu durduğu için istediğini verirdim.” (V5)

“Sessizleşene kadar bekler sessizleşince istediğini verirdim.” (V9)

“Ne istediğini anlayınca hemen veririm ki bağırma devam etmesin.” (V10)

“Tepkisiz kalıp sakinleşmesini bekledikten sonra istediği şeyleri sorduğumda yine bağırsa yine tepkisiz kalırım. Sakince istediğini belli edene kadar istediğini vermem.” (V11)

“Bağırmasının bitmesini bekledikten sonra istediklerini verirdim ben de annesi gibi.” (V20)

Dördüncü örnek olayda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, katılımcıların çoğunluğu alternatif olarak yiyecek, nesne veya etkinlik sunacaklarını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise çocuklarıyla konuşarak vurmalarının yanlış olduğunu belirteceklerini ve örnek olaydaki ebeveyn tutumunu sergileyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Çocuğum sakinleştikten sonra telefon değil de sevdiği başka bir şey verirdim.” (V1)

“Sakinleştikten sonra sarılıp severdim. Vurduğu için canımın yandığını anlatırdım.” (V3)

“Kızdığımı, canımın yandığını ve bu yüzden telefonu alamadığını anlatırdım. Yaptıklarının yanlış olduğunu, okuldan sonra düzgün durursa, telefonla oynayabileceğini söylerdim.” (V6)

“Ben de zorla üstünü giydirirdim okula hazır olsun diye. Ama sonra yaptıklarını veya yapacaklarını görmezden gelip kenara çekilirdim. Telefonu ise asla vermezdim.” (V7)

“Ben de olayda anlatılan annenin yaptığını yapardım muhtemelen. Biraz sakinleşince telefonu verip okula sakince gitmesini isterdim. Yoksa servise binmesi de sorun olabilir. Belki vurmaya devam bile edebilir.” (V14)

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bulguları 4 tema ve 10 alt tema altında toplanmıştır. Bu bölümde araştırmanın dikkat çeken noktaları tartışılmış, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

5.1. Tartışma

Bu bölümde katılımcılardan elde edilen bulgular, araştırma soruları kapsamında oluşturulan 4 tema ve 10 alt tema aracılığı ile kendi arasında ve ilgili araştırmalar ile karşılaştırılarak tartışma verileri elde edilmiştir.

5.1.1. Özel Gereksinimli Bireylerin Ev Ortamında Sergiledikleri Problem Davranışlar

Bu tema altında; özel gereksinimli bireylerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar neler olduğu, bu problem davranışların sergilenme süresi ve sıklıkları, bu problem davranışların sebepleri olmak üzere 3 alt tema yer almaktadır. Katılımcıların ev ortamında en çok sergilendiğini belirttikleri problem davranış, saldırganlık davranışı olmuştur. Devamında ise sırasıyla ağlama, beslenme bozuklukları, bağırma, çevresine/eşyalara zarar verme, soyunma, korkma ve kendine zarar verme davranışlarının sergilendiği belirlenmiştir. İlgili araştırmalar incelendiğinde doğrudan ev ortamında en çok sergilenen problem davranışları ele alan çalışmalara ulaşılamamış olsa da özel gereksinimli öğrencilerin çeşitli ortamlarda en çok sergilenen problem davranışlara ilişkin veriler çalışmamızın verileriyle örtüşmektedir (Ceylan, 2015; Güder vd., 2018; Karakoç ve Atbaşı, 2020; Karasu vd., 2019).

Problem davranışların sıklık ve süreleriyle ilgili bulgular incelendiğinde ise problem davranışların genel olarak günde 5 defadan fazla ve 15-60 dakika arası sergilendiği ortaya koyulmuştur. İlgili araştırmalara bakıldığında ise ev ortamında sergilenen problem davranışlarla ilgili sıklık ve sürelerini belirten çalışmalara rastlanmamıştır.

Son olarak problem davranışların sebeplerine yani problem davranışların işlevlerine ilişkin elde edilen bulgular en çok nesne veya etkinliğe ulaşma işlevini ortaya koymaktadır. Daha sonra sırasıyla ebeveyn tutumlarındaki yanlışlıklar/tutarsızlıklar, özel gereksinimli çocukların ilgiyi kendilerine çekmek istemeleri, kendisini ispatlama, kaçma veya kaçınma ve alternatif iletişim kurma yöntemi olarak problem davranışları tercih etme durumları ortaya

çıkılmaktadır. Doğrudan ev ortamında sergilenen problem davranışların işlevlerine yönelik herhangi bir çalışma olmasa da genel olarak problem davranışların işlevlerine yönelik yapılan çalışmalar, araştırmamızın verileriyle örtüşmektedir (Apaydın ve Aykut, 2018; Erbaş vd., 2007). Apaydın ve Aykut (2018), yaptıkları çalışmada problem davranışları dört işlev altında toplamışlardır. Bunlar; sosyal/toplumsal ilgiye ulaşma ve dikkat çekme, nesne veya etkinliğe ulaşma, duyuşsal uyaran kazanma, kaçma veya kaçınmadır. Bu işlevler katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda bizim çalışmamızda da dikkat çeken işlevler olmuştur.

5.1.2. Problem Davranışlara Yönelik Aile Tutumları

Bu tema altında; ev ortamında problem davranış çıkıkmaması için ailelerin yaptıkları düzenlemeler, problem davranış anında aile tutumları, problem davranış ortaya çıktıktan sonra yaşananlara ilişkin aile görüşlerini içeren bulgular tartışılmıştır.

Ev ortamında problem davranışların sergilenmemesi için önleyici stratejiler olarak ailelerin en çok seçenek sunmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca ortamdaki uzaklaştırma ve fiziksel engeller koyma da ailelerin tercih ettikleri diğer yöntemler olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili araştırmalar incelendiğinde spesifik olarak ev ortamında sergilenen problem davranışlara ilişkin önleyici stratejilerin ele alındığı bir çalışma bulunmasa da genel olarak problem davranışlara yönelik önleyici stratejilerin ele alındığı bazı çalışmalar dikkat çekmektedir. Ulusal otizm merkezi 2015 yılında yayınladığı kitapçıkta önleyici stratejilere ilişkin öncülleri düzenlemeye yönelik uygulamalara dikkat çekmektedir (National Autism Center, 2015). Bir başka çalışmada ise uyaran kontrolü, çevresel uyarlamalar ve öncüllerin düzenlenmesi ön plana çıkmaktadır (Odom vd., 2010; Wong vd., 2015).

Ev ortamında sergilenen problem davranış anında ailelerin sergiledikleri tutumlara ilişkin bulgular incelendiğinde ise ailelerin görmezden gelme, ceza verme, çocukların istediklerini verme, ortamdaki uzaklaşma davranışlarını sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Yine alanyazında doğrudan bu konuyla ilgili bir çalışma bulunamamıştır. Ancak genel olarak problem davranışlara müdahale yöntemleri ele alındığında çalışmamızla örtüşen görmezden gelme, ödül-ceza yöntemleri dikkat çekmektedir (Ceylan, 2015; Güder vd., 2018).

Son olarak problem davranış sergiledikten sonra aile tutumlarına ilişkin görüşlerden elde edilen bulgular ele alındığında, ailelerin en çok pekiştireç vererek problem davranışın tekrar etme süresini uzatmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca bazı ebeveynlerin de itici uyaran sunarak davranışın tekrar etmesine engel oldukları belirlenmiştir. İlgili araştırmalar

incelendiğinde ev ortamında sergilenen problem davranışlara ilişkin problem davranış sonrası aile tutumlarına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Genel olarak ele aldığımızda çalışmamızın verileri aile tutumlarının davranışa doğrudan etkisini ortaya çıkarmaktadır. Ailelerin yalnızca davranışa yönelik müdahale tutumları değil olaylara bakış açılarından kaynaklı tutumları ve öğrenciye yönelik tutarsız tutumları da öğrencinin akademik ve toplumsal ilerlemelerini yavaşlatabilmektedir. Yapılan bazı araştırmalar da aile tutumlarının önemine ve aile tutumlarının iyileştirilmesi için yapılacak aile eğitimlerinin önemine dikkat çekmektedir (Sarı vd., 2017; Sarı ve Karaca, 2016). Bu çalışmalar da çalışmamızın verilerini destekler niteliktedir.

5.1.3. Problem Davranışların Aile Yaşantısına Etkileri

Ev ortamında sergilenen problem davranışların aile yaşantısına etkilerine ilişkin aile görüşlerinden elde edilen bulgular, ailelerin tamamının bu süreçten olumsuz olarak etkilendikleri, bu sürecin yıpratıcı ve yorucu olduğunu belirttikleri ortaya koyulmuştur. Ayrıca katılımcıların üzerinde durdukları bir diğer konu kendilerini toplumdan soyutlamak olmuştur. Katılımcıların aktardığı ev içerisinde sergilenen problem davranışlar, doğrudan aile üyelerine etki ettiği için aile üyelerini fiziksel ve psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir. İlgili araştırmalar incelendiğinde doğrudan ev ortamında sergilenen problem davranışların aile yaşantısına ilişkin görüşlerin yer aldığı bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak Chu (2012), ev içerisindeki problem davranışlarına müdahalede aile üyelerinin katılımını ele aldığı çalışmasında, bu çalışmada elde edilen bulgularla örtüşür şekilde, problem davranışların aile üyelerinin stres düzeylerine doğrudan etki ettiğine dair bulgular elde etmiştir.

Ailelerin görüşleri ele alındığında bu denli yorgun, stresli ve mutsuz olmaları davranışların genelinin gün içerisinde çok sık tekrar ediyor olması, en çok sergilenen problem davranışın saldırma olması ve diğer davranışların da neredeyse tamamının dışa dönük problem davranışlar olması nedeniyle sürekli müdahale mecburiyetlerinin bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca ailelerin olumsuz olarak etkilenme düzeyleri dolaylı olarak okul-aile işbirliğini ve yine dolaylı olarak öğrencinin ilerleme düzeyinin olumsuz olarak etkilemektedir. Ailelerin tükenmişlik seviyeleri hızla artmakta ve disiplinler arası çalışma için ailenin üzerine düşen görevler aksatılabilmektedir.

5.1.4. Örnek Olaylara İlişkin Aile Görüşleri

Bu tema altında; katılımcıların örnek olaylara ilişkin ebeveyn tutumları ile ilgili görüşleri, problem davranışları önleyici stratejiler ile ilgili görüşleri, problem davranış anında uygulanabilecek stratejilere ilişkin görüşleri, problem davranış sonrasında uygulanabilecek stratejilere ilişkin görüşleri tartışılmıştır.

Çalışmamızdan elde edilen bulgulara göre katılımcılar örnek olay senaryolarında yer alan ebeveynlerin genel olarak yanlış tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar problem davranış karşısında; problem davranışın işlevinin yerine getirilmesinin, görmezden gelinmemesinin, çocuğun ortamdandan/bağlamdan uzaklaştırılmamasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların yanlış olarak belirttikleri bu tutumların yarı yapılandırılmış görüşme formunda verdikleri cevaplarla ile örtüşmediği ve benzer tutumları kendilerinin de sergilediği belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarında, katılımcıların özellikle problem davranışın işlevinin sıkça yerine getirdikleri ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızdan elde edilen bulgular, katılımcıların problem davranışlarda önleyici strateji olarak; seçenek sunma, ortamdandan/bağlamdan uzaklaştırma, görmezden gelme, yoğun etkinliğe maruz bırakma, olumlu davranışları destekleme stratejilerinin kullanılabilirliğini belirttiklerini ortaya koymuştur. En çok belirtilen stratejinin seçenek sunma olduğu dikkat çekmektedir. Ebeveynlerin örnek olay karşısında belirttikleri bu önleyici stratejilerden kendi evlerinde sergilenen problem davranışlarda yalnızca seçenek sunmayı kullandıkları dikkat çekmiştir. Diğer önleyici stratejileri, örnek olayda “kullanılmalı” olarak belirttikleri ancak yarı yapılandırılmış görüşme formuna göre kendilerinin tercih etmedikleri ortaya koyulmuştur.

Örnek olay senaryolarında yer alan problem davranışların sergilendiği anda uygulanabilecek stratejilere ilişkin katılımcı görüşleri; görmezden gelme, alternatif sunma, ortamdandan uzaklaşma veya uzaklaştırma, itici uyaran sunma olarak ortaya koyulmuştur. Katılımcılar ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmede elde edilen verilere göre örnek olaylarda yalnızca itici uyaran sunduğunu belirten ebeveynlerin görüşlerinin örtüştüğü, diğer “kullanılabilir” olarak belirttikleri stratejileri aslında kullanmadıkları/kullanamadıkları ortaya koyulmuştur.

Son olarak katılımcılara örnek olay senaryolarında problem davranış sonrasında kullanılabilir stratejiler sorulduğunda; ortamdandan/bağlamdan uzaklaştırma, problem davranış sona erdiği için pekiştirici sunma, alternatif sunarak problem davranışın nedeninin unutturma

olabileceği belirtilmiştir. Ebeveynler yarı yapılandırılmış görüşme formunda da ev ortamlarında karşılaştıkları problem davranışlardan sonra benzer stratejileri sergilediklerini belirtmişlerdir. Yani ebeveynlerin kendi kullandıkları ve kullanılabilir olarak belirttikleri stratejiler bu noktada örtüşmektedir.

Genel olarak ele alındığında, saldırma, ağlama, aşırı yeme, bağırma davranışlarını ele alan örnek olaylar karşısında ailelerin tutumlarının istendik seviyede olmadığı, dışarıdan değerlendirdikleri olay karşısındaki tutumları ile gerçek yaşamdaki tutumlarının ise zaman zaman tutarsızlık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca senaryolardan elde ettiğimiz veriler yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen verilerle kıyaslanarak daha derinlemesine ve sağlıklı bilgiler elde edilmiş oldu. Alanyazında ise problem davranışları ele alan örnek olay karşısında aile görüşlerinin alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

BÖLÜM 6

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmamızdan elde edilen bulgular değerlendirilerek araştırmaya ait sonuçlara ve önerilere maddeler halinde yer verilmiştir. Öneriler; uygulamaya yönelik öneriler ve ileri araştırmalara yönelik öneriler olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

6.1. Sonuç

Sonuç olarak;

1. Özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışların en çok saldırganlık/vurma davranışı olacak şekilde sırasıyla; ağlama, aşırı yeme, bağırma, çevresine/eşyalara zarar verme, soyunma, korkma ve kendine zarar verme davranışları olarak belirlenmiştir.
2. Özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışların günde 5 defadan fazla ve ortalama 15-60 dakika arası süren problem davranışlar olduğu belirlenmiştir.
3. Ev ortamında sergilenen problem davranışların işlevleri; en çok nesne veya etkinliğe ulaşma işlevi olacak şekilde sırasıyla; özel gereksinimli çocukların ilgiyi kendilerine çekmek istemeleri, kendisini ispatlama, kaçma veya kaçınma ve alternatif iletişim kurma yöntemi olarak problem davranışları tercih etme olarak belirlenmiştir.
4. Ev ortamında sergilenen problem davranışlarda aile üyelerinin önleyici strateji olarak en çok seçenek sunmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Sonrasında ise sırayla; ortamdaki uzaklaştırma ve fiziksel engeller koyarak problem davranışı önlemeyi tercih ettikleri belirlenmiştir.
5. Ev ortamında sergilenen problem davranışlarda aile üyelerinin davranışa müdahale olarak en çok görmezden gelme olacak şekilde sırasıyla; ceza verme, çocukların istediklerini verme (problem davranışın işlevini yerine getirme), ortamdaki uzaklaşma davranışlarını sergiledikleri belirlenmiştir.
6. Ev ortamında sergilenen problem davranışlarda aile üyelerinin davranış sonrasında müdahale olarak pekiştirici vererek problem davranışın tekrar etme süresini uzatmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca bazı ebeveynlerin de itici uyaran kullandığı belirlenmiştir.

7. Ev ortamında sergilenen problem davranışların aile yaşantısını olumsuz etkilediği, ailenin kendisini toplumdan soyutlamayı tercih ettiği ve kendilerini yorgun hissettikleri belirlenmiştir.
8. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken önleyici stratejilere ilişkin görüşleri; seçenek sunma, problem davranışın işlevini pekiştirici olarak sunma, olumlu davranışı destekleme, görmezden gelme ve ortamdaki uzaklaştırma olduğunu belirlenmiştir.
9. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken önleyici stratejilere ilişkin görüşlerinin, ev ortamında kullandıkları stratejilerle kıyaslandığında, seçenek sunma ve ortamdaki uzaklaştırma stratejisiyle örtüştüğü diğer stratejiler ile örtüşmediği belirlenmiştir.
10. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken müdahale yöntemlerine ilişkin görüşleri; görmezden gelme, ortamdaki uzaklaşma, problem davranışların işlevini yerine getirmeme ve ceza yöntemlerini tercih edecekleri belirlenmiştir.
11. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken müdahale yöntemlerine ilişkin görüşlerinin, ev ortamında kullandıkları yöntemlerle kıyaslandığında yalnızca problem davranışın işlevini yerine getirmeme noktasında örtüşmediği diğer yöntemlerin örtüştüğü belirlenmiştir.
12. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken davranış sonrası müdahale yöntemlerine ilişkin görüşleri; problem davranışın işlevini yerine getirecekleri, alternatif pekiştirici vererek sakinleştirecekleri yönünde olmuştur.
13. Katılımcıların ev ortamında sergilenen problem davranışları içeren örnek olaylarda kullanılması gereken davranış sonrası müdahale yöntemlerine ilişkin görüşlerinin, ev ortamında kullandıkları yöntemlerle kıyaslandığında örtüştüğü belirlenmiştir.
14. Katılımcıların genel olarak uygulamaları ile önerileri arasında tutarsızlık olduğu belirlenmiştir.
15. Katılımcıların problem davranışlara yönelik kullanılacak önleme ve müdahale yöntemlerinde yeterince bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir.
16. Bilgi sahibi olan katılımcıların uygulamada sorun yaşadıkları belirlenmiştir.

6.2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve araştırma sonucu değerlendirilerek özel gereksinimli öğrencilerin ev ortamında sergiledikleri problem davranışların belirlenmesine yönelik ve/veya ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilere yönelik yapılacak araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Ebeveynlere yönelik ev ortamında sergilenen problem davranışlar için önleme ve müdahale yöntemlerini içeren aile eğitimleri verilebilir.
2. Ebeveynler arası vaka paylaşımı yapılarak daha çok problem davranış hakkında bilgi sahibi olmaları ve diğer ebeveynlerin tutumları hakkında fikir sahibi olmaları sağlanabilir.
3. Öğretmenlere “Ev içi problem davranışlarda ebeveyn rehberliği” hakkında eğitimler verilebilir.
4. Ebeveynlerin problem davranışlara müdahale ile ilgili uygulamalara gözlemci ve uygulamacı olarak katılmaları sağlanabilir.
5. Ev içi problem davranışlar nedeniyle stres düzeyi yüksek, hayata karşı olumsuz bakış açısına sahip aile üyelerine psikolojik destek programları uygulanabilir.
6. Ebeveynlere aile içi ortak tutum sergileyebilmeleri için çift eğitimleri sağlanabilir.

6.2.2. İleriki Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Ev ortamında sergilenen problem davranışları daha bilimsel ele alabilmek için davranışların doğal ortamında gözlemlenmesi ile araştırma gerçekleştirilebilir.
2. Araştırma daha geniş örneklem grubu ile gerçekleştirilebilir.
3. Ebeveynlerin ev ortamında sergilenen problem davranışlara karşı kullandıkları önleme ve müdahale stratejilerinin belirlenmesi gözlem yöntemiyle belirlenebilir.
4. Ebeveynlerin problem davranışlara müdahalede kullanacakları önleme ve müdahale stratejilerine ilişkin deneysel çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G. (1998). *Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Apaydın, G. (2017). *Okul Öncesi Kaynaştırma Ortamlarında Denemeye Dayalı İşlevsel Analiz Kullanımının Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Apaydın, G., & Aykut, Ç. (2018). Okul Öncesi Kaynaştırma Ortamlarında Denemeye Dayalı İşlevsel Analiz Kullanımının Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.336153>
- Arndorfer, R. E., Miltenberger, R. G., Woster, S. H., Rortvedt, A. K., & Gaffaney, T. (1994). Home-based Descriptive and Experimental Analysis of Problem Behaviors in Children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 14(1), 64–87. <https://doi.org/10.1177/027112149401400108>
- Arts-Rodas, D., & Benoit, D. (1998). Feeding problems in infancy and early childhood: Identification and management. *Paediatrics & Child Health*, 3(1), 21–27.
- Atbaşı, Z. (2020a). Okul Genelinde Olumlu Davranış Desteği ve İkincil Düzey Müdahalelere Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1–20. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.532583>
- Atbaşı, Z. (2020b). *Olumlu Davranışsal Destek Modeli: Önleyici ve İşbirlikçi Okul İklimi Oluşturma*. Vize Yayıncılık.
- Atbaşı, Z., & Akçayır, İ. (2021). Problem Davranışlara Yönelik Ev İçi Düzenlemeler. In *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Anne - Baba El Kitabı Serisi: ÇOKLU YETERSİZLİK* (pp. 135–157). Eğiten Kitap.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 426–438. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>

- Başar Şenyılmaz, P. (2017). *Otizm Spektrum Bozukluğu ve Down Sendromu Olan Bireylerde Oral Motor Beceriler ve Beslenme Problemlerinin İncelenmesi* [Doktora Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batu, S. (2007). Kaynaştırma Uygulamalarında Davranış Yönetimi. In S. Eripek (Ed.), *İlköğretimde Kaynaştırma* (pp. 201–220). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8–14. <https://doi.org/10.1016/j.npls.2016.01.001>
- Binnendyk, L., & Lucyshyn, J. M. (2009). A family-centered positive behavior support approach to the amelioration of food refusal behavior: An empirical case study. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 11(1), 47–62. <https://doi.org/10.1177/1098300708318965>
- Blair, K. S. C., Lee, I. S., Cho, S. J., & Dunlap, G. (2011). Positive Behavior Support Through Family–School Collaboration for Young Children With Autism. *Topics in Early Childhood Special Education*, 31(1), 22–36. <https://doi.org/10.1177/0271121410377510>
- Bloom, S. E., Lambert, J. M., Dayton, E., & Samaha, A. L. (2013). Teacher-Conducted Trial-Based Functional Analyses As The Basis For Intervention. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(1), 208–218. <https://doi.org/10.1002/jaba.21>
- Bodfish, J. W., Symons, F. J., Parker, D. E., & Lewis, M. H. (2000). Varieties Of Repetitive Behavior İn Autism: Comparisons To Mental Retardation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(3), 237–243. <https://doi.org/10.1023/A:1005596502855>
- Bullock, C., & Normand, M. P. (2006). The Effects Of A High-Probability Instruction Sequence And Response-Independent Reinforcer Delivery On Child Compliance. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 39(4), 495–499. <https://doi.org/10.1901/jaba.2006.115-05>
- Çağdaş, A., & Şahin-Seçer, Z. (2011). *Anne Baba Eğitimi*. Eğiten Kitapevi.
- Çalışkan, H. (2019). *Okul Öncesi Dönemde Çalışan Öğretmenlerin Mahremiyet Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi*.

- Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill, J., Martin, J., Craig, I. W., Taylor, A., & Poulton, R. (2002). Role of Genotype in the Cycle of Violence in Maltreated Children. *Science*, 297(5582), 851–854. <https://doi.org/10.1126/science.1072290>
- Ceylan, F. (2015). *Kaynaştırma Öğrencilerinin Sergilediği Problem Davranışlara Yönelik Öğretmenlerin Uyguladıkları Önleme ve Müdahale Stratejileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ceylan, F., & Yıkılmış, A. (2017). Kaynaştırma Öğrencilerinin Sergilediği Problem Davranışlara Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Uyguladıkları Önleme ve Müdahale Stratejileri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 239–264. <http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>
- Chandler, L. K., & Dahlquist, C. M. (2014). *Functional assessment: Strategies to prevent and remediate challenging behavior in school settings*. Pearson Higher Ed.
- Chezan, L. C., Drasgow, E., & Martin, C. A. (2014). Discrete-Trial Functional Analysis and Functional Communication Training with Three Adults with Intellectual Disabilities and Problem Behavior. *Journal of Behavioral Education*, 23(2), 221–246. <https://doi.org/10.1007/s10864-013-9192-2>
- Chu, S.-Y. (2012). A Family-Centered Positive Behavior Support Approach to Intervene Food Refusal Behavior for a Child with Autism. *Journal of Special Education*, 36, 37–60.
- Chu, S.-Y., & Wu, H.-Y. (2012). Development of Effective School-Family Partnerships for Students from Culturally and Linguistically Diverse Backgrounds: From Special Education Teachers' and Chinese American Parents' Perspectives. *Scholarly partnerships edu*, 6(1).
- Clarke, S., Dunlap, G., & Vaughn, B. (1999). Family-Centered, Assessment-Based Intervention to Improve Behavior During an Early Morning Routine. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 1(4), 235–241. <https://doi.org/10.1177/109830079900100406>
- Conroy, M. A., Dunlap, G., Clarke, S., & Alter, P. J. (2005). A descriptive analysis of positive behavioral intervention research with young children with challenging behavior. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(3), 157–166.

- Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2007). *Applied Behavior Analysis*. Pearson Education.
- Crabtree, B. F., & Miller, W. L. (1999). *Doing Qualitative Research*. Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (Fourth Edition).
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri; Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Eds.). Siyasal Kitapevi.
- Cunningham, A. B., & Schreibman, L. (2008). Stereotypy İn Autism: The İmportance Of Function. *Research İn Autism Spectrum Disorders*, 469–479.
- Dawson, J. E., Piazza, C. C., Sevin, B. M., Gulotta, C. S., Lerman, D., & Kelley, M. Lou. (2003). Use Of The High-Probability Instructional Sequence And Escape Extinction İn A Child With Food Refusal. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36(1), 105–108. <https://doi.org/10.1901/jaba.2003.36-105>
- Demir, Ş. (2017). Öncüllere Dayalı Uygulamalar. İn D. Erbaş & Ş. Yücesoy-Özkan (Eds.), *Uygulamalı Davranış Analizi* (pp. 365–398). Pegem Yayınları.
- Drotar, D. (2004). Detecting and Managing Developmental and Behavioral Problems in Infants and Young Children The Potential Role of the DSM-PC. İn *Infants and Young Children* (Vol. 17, Issue 2).
- Dunlap, G., & Fox, L. (1999). A Demonstration of Behavioral Support for Young Children with Autism. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 1(2), 77–87. <https://doi.org/10.1177/109830079900100202>
- Dunlap, G., Newton, J. S., Fox, L., Benito, N., & Vaughn, B. (2001). Family Involvement in Functional Assessment and Positive Behavior Support. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 16(4), 215–221. <https://doi.org/10.1177/108835760101600403>
- Ebaş, D., Kırcaali-İftar, G., & Tekin-İftar, E. (2007). *İşlevsel Değerlendirme: Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci* (3rd ed.). Kök Yayıncılık.

- Emerson, E. (2001). *Challenging behaviour: Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities*. Cambridge University Press.
- Emerson, E., Kiernan, C., Alborz, A., Reeves, D., Mason, H., & Swarbrick, R. (2001). The prevalence of challenging behaviors: A total population study. . *Research in Developmental Disabilities*, 77–93.
- Erbaş, D., Kırcaali İftar, G., & Tekin İftar, E. (2004). *İşlevsel Değerlendirme Davranış Sorunlarıyla Başa Çıkma ve Uygun Davranışlar Kazandırma Süreci*. Kök Yayıncılık.
- Erbaş, D., Kırcaali-İftar, G., & Tekin-İftar, E. (2007). *İşlevsel değerlendirme: Davranış sorunlarıyla başa çıkma ve uygun davranışlar kazandırma süreci*. Kök Yayıncılık.
- Erbaş, D., & Yücesoy Özkan, Ş. (2008a). *ODD Etkileri ve Aile, Öğretmen Görüşleri*.
- Erbaş, D., & Yücesoy Özkan, Ş. (2008b). *Problem Davranışların Azaltılmasında Aileler ve Öğretmenler Tarafından Uygulanan Olumlu Davranışsal Destek Programının Etkileri ve Bu Programa İlişkin Aile ve Öğretmen Görüşleri*.
- Fahmie, T. A., Iwata, B. A., & Mead, S. C. (2016). Within-subject analysis of a prevention strategy for problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 49(4), 915–926. <https://doi.org/10.1002/jaba.343>
- Fahmie, T. A., Macaskill, A. C., Kazemi, E., & Elmer, U. C. (2018). Prevention of the development of problem behavior: A laboratory model. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 51(1), 25–39. <https://doi.org/10.1002/jaba.426>
- Fisher, A., Bellon, M., Lawn, S., & Lennon, S. (2021). Family perspectives on the acceptability and usefulness of the FAB Positive Behaviour Support program: A pilot study. *Brain Injury*, 35(5), 609–619. <https://doi.org/10.1080/02699052.2021.1894479>
- Foster-Johnson, L., & Dunlap, G. (1993). Using functional assessment to develop effective, individualized interventions. *Teaching Exceptional Children*, 25, 44–50.
- Fox, L., Vaughn, B. J., Dunlap, G., & Bucy, M. (1997). Parent-Professional Partnership in Behavioral Support: A Qualitative Analysis of One Family's Experience. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 22(4), 198–207. <https://doi.org/10.1177/154079699702200403>

- Francis, M., & Jamieson, J. (2006). Feeding. In M. Bellman & E. Peile (Eds.), *The Normal Child*. Churchill Livingstone Elsevier.
- Frea, W. D., & Hepburn, S. L. (1999). Teaching Parents of Children with Autism to Perform Functional Assessments to Plan Interventions for Extremely Disruptive Behaviors. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 1(2), 112–122. <https://doi.org/10.1177/109830079900100205>
- Gao, X. (2020). *Meta-Analysis Of Family-Centered Positive Behavior Support With Families of Children With Developmental Disabilities And Problem Behavior*.
- Gay, L. R., Mills, G. E., & Airasian, P. (2006). *Educational Research*. Pearson.
- Güder, S. Y., Alabay, E., & Güner, E. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıflarında Karşılaştıkları Davranış Problemleri ve Kullandıkları Stratejiler. *İlköğretim Online*, 414–430. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2018.413792>
- Horner, R. H., & Carr, E. G. (1997). Behavioral Support for Students with Severe Disabilities: Functional Assessment and Comprehensive Intervention. *The Journal of Special Education*, 31(1), 84–104.
- Horner, R. H., Todd, A. W., Lewis-Palmer, T., Irvin, L. K., Sugai, G., & Boland, J. B. (2004). The School-Wide Evaluation Tool (SET). *Journal of Positive Behavior Interventions*, 6(1), 3–12. <https://doi.org/10.1177/10983007040060010201>
- Huang, C. H. (2011). The action research on parents and teachers participating in the individualized education program of a student with severe disabilities. *Bulletin of Special Education and Rehabilitation*, 24, 27–56.
- Karakoç, B., & Atbaşı, Z. (2020a). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Problem Davranışlara Müdahalede İşbirliğinin Öneme ve Uygulanmasına Yönelik Görüşleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(29), 1–1. <https://doi.org/10.26466/opus.727238>
- Karakoç, B., & Atbaşı, Z. (2020b). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Problem Davranışlara Müdahalede İşbirliğinin Öneme ve Uygulanmasına Yönelik Görüşleri. *OPUS*

- Karasu, N., Sert, C., Demirtaş, Ş., Atbaşı, Z., Aykut, Ç., Üniversitesi, G., Fakültesi, E., Türkiye, A. /, Üniversitesi, N. E., Keleşoğlu, A., Türkiye, K. /, & Bilgisi Öz, M. (2019). Okullarda Öğrencilerin Sergiledikleri Problem Davranışların ve Problem Davranışlara Yönelik Müdahalelerin Belirlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(1), 176–206. <https://doi.org/10.14812/cufej.445837>
- Kaya, F. (2021). *Bir İlkokulda Okul Çaplı Olumlu Davranışsal Destek Programını Uygulanması* [Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kern, L., & Clemens, N. H. (2007). Antecedent strategies to promote appropriate classroom behavior. *Psychology in the Schools*, 44(1), 65–75. <https://doi.org/10.1002/pits.20206>
- Korkmaz, G. H. (2021). *Problem Davranışların Azaltılmasında İşlevsel İletişim Öğretim Sürecinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Lambert, J. M., Bloom, S. E., & Irvin, J. (2012). Trial-Based Functional Analysis And Functional Communication Training In An Early Childhood Setting. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 45(3), 579–584. <https://doi.org/10.1901/jaba.2012.45-579>
- Lane, K. L., Kalberg, J. R., & Menzies, H. M. (2009). *Developing schoolwide programs to prevent and manage problem behaviors*. Guilford Press.
- Lane, K. L., Umbreit, J., & Beebe-Frankenberger, M. E. (1999). Functional assessment research on students with or at risk for EBD 1990 to the present. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 1(2), 101–111.
- Lee, D. L. (2005). Increasing Compliance: A Quantitative Synthesis of Applied Research on High-Probability Request Sequences. *Exceptionality*, 13(3), 141–154. https://doi.org/10.1207/s15327035ex1303_1
- Lewis, T. J., & Sugai, G. (2017). Effective Behavior Support: A Systems Approach to Proactive Schoolwide Management. *Focus on Exceptional Children*, 31(6). <https://doi.org/10.17161/foec.v31i6.6767>

- Lucyshyn, J. M., Albin, R. W., & Nixon, C. D. (1997). Embedding comprehensive behavioral support in family ecology: An experimental, single case analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65*(2), 241–251.
- Luiselli, J. K. (2018). *Conducting behavioral consultation in educational and treatment settings*. Academic Press.
- Manikam, R., & Perman, J. (2000). Pediatric feeding disorders. *Journal of Clinical Gastroenterology, 30*, 34–46.
- Marshall, J. K., & Mirenda, P. (2002). Parent–Professional Collaboration for Positive Behavior Support in the Home. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 17*(4), 216–228.
- McLaughlin, T. W., Denney, M. K., Snyder, P. A., & Welsh, J. L. (2012). Behavior Support Interventions Implemented by Families of Young Children. *Journal of Positive Behavior Interventions, 14*(2), 87–97. <https://doi.org/10.1177/1098300711411305>
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. Jossey-Bass Publishers.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (S. Turan, Ed.). Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative Research in Practice: Examples For Discussion and Analysis*. Jossey-Bass Publishers.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation* (4th ed.). John Wiley and Sons.
- Miltenberger, R. G. (2011). *Behavior modification: Principles and procedures* (5th ed.). Cengage Learning.
- Minshawi, N. F., Hurwitz, S., Fodstad, J. C., Biebl, S., Morriss, D. H., & McDougle, C. J. (2014). The association between self-injurious behaviors and autism spectrum disorders. *Psychology Research and Behavior Management, 7*, 125–136.

- Moluz, E. (2022). *Okul Öncesi Eğitimde Baba Katılımı: Baba-Çocuk Ortaklığına Yönelik Deneyimlerin Durum Çalışması İle Betimlenmesi*. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- National Autism Center. (2009). *Findings and conclusions: National standards project, phase 1*.
- National Autism Center. (2015). *Findings and conclusions: National standards project, phase 2*.
- Odom, S. L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S., & Hatton, D. (2010). Evidence-based practices for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing School Failure, 54*(4), 275–282.
- O’Neill, R. E., Horner, R. H., Albin, R. W., Sprague, J. R., Storey, K., & Newton, J. S. (1997). *Functional assessment and program development for problem behavior*. Brooks.
- Palmes, T., & Millington, P. (2012). Positive behaviour support for a child with severe learning disability. *Learning Disability Practice, 15*(10), 24–27. <https://doi.org/10.7748/ldp2012.12.15.10.24.c9459>
- Patel, M., Reed, G. K., Piazza, C. C., Mueller, M., Bachmeyer, M. H., & Layer, S. A. (2007). Use of a high-probability instructional sequence to increase compliance to feeding demands in the absence of escape extinction. *Behavioral Interventions, 22*(4), 305–310. <https://doi.org/10.1002/bin.251>
- Penrod, B., Gardella, L., & Fernand, J. (2012). An Evaluation Of A Progressive High-Probability Instructional Sequence Combined With Low-Probability Demand Fading In The Treatment Of Food Selectivity. *Journal of Applied Behavior Analysis, 45*(3), 527–537. <https://doi.org/10.1901/jaba.2012.45-527>
- Planer, J., DeBar, R., Progar, P., Reeve, K., & Sarokoff, R. (2018). Evaluating tasks within a high-probability request sequence in children with autism spectrum disorder. *Behavioral Interventions, 33*(4), 380–390.
- Powell, D., Dunlap, G., & Fox, L. (2006). Prevention and Intervention for the Challenging Behaviors of Toddlers and Preschoolers. *Infants & Young Children, 19*(1), 25–35. www.challengingbehavior.org,

- Reichow, B., Volkmar, F. R., & Cicchetti, D. V. (2008). Development of the evaluative method for evaluating and determining evidence-based practices in autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(7), 1311–1319.
- Rispoli, M., Burke, M. D., Hatton, H., Ninci, J., Zaini, S., & Sanchez, L. (2015). Training Head Start Teachers to Conduct Trial-Based Functional Analysis of Challenging Behavior. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 17(4), 235–244. <https://doi.org/10.1177/1098300715577428>
- Ronald, M., Winchel, M. D., & Stanley, M. (1991). Self- Injurious Behavior: A Review of The Behavior and Biology of Self-Mutilation. *Am J Psychiatry*, 306–317.
- Saban, A., & Ersoy, A. (2016). *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Anı Yayıncılık.
- Şahin, Ş. (2022). *Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Problem Davranışlarının Azaltılmasında Yapılabilirliği Yüksek İstekte Bulunmanın Etkileri* [Doktora Tezi]. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarı, H. (2003). *Özel Eğitime Muhtaç Öğrencilerin Eğitimleriyle İlgili Çağdaş Öneriler*. Pegem Yayıncılık.
- Sarı, H., Atbaşı, Z., & Çitil, M. (2017). Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Görev Yapan Öğretmenlerin Aile Eğitimi Konusundaki Yeterliliklerinin Belirlenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 668–684.
- Sarı, H., & Karaca, M. A. (2016). *Özel Eğitim Öğretmenlerinin Uygulanan Aile Eğitim Programları Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. ELMIS 2016 Özel Eğitim Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Sarı, H., Kızılkaya, A. E., & Karaca, M. A. (2018). *The Difficulties of Parents with Children who Receive Home Education Services and Their Suggestions*. Ulusal Ajans.
- Sarı, H., & Pürsün, T. (2018). *Özel Eğitimde Etkili Kaynaştırma ve Bütünleştirme*. Nobel Yayınevi.
- Saygılı, S. (2005). *Çocuklarda Davranış Bozuklukları*. Elit Yayınları.

- Schmidt, J. D., Drasgow, E., Halle, J. W., Martin, C. A., & Bliss, S. A. (2014). Discrete-Trial Functional Analysis and Functional Communication Training With Three Individuals With Autism and Severe Problem Behavior. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 16(1), 44–55. <https://doi.org/10.1177/1098300712470519>
- Schroeder, S. R., Rojahn, J., & Reese, R. M. (1997). Brief Report: Reliability And Validity Of Instruments For Assessing Psychotropic Medication Effects On Self-Injurious Behavior In Mental Retardation. *Journal Of Autism And Developmental Disorders*, 89–102.
- Şerbetçi, H. N. (2022). *Anne-Çocuk Çevre Eğitimi: Öğretmen, Öğrenci, Veli İşbirlikli Durum Çalışması*. Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Snell, M. E. (2006). What’s the verdict: Are students with severe disabilities included in schoolwide positive behavior support? *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 31(1), 62–65.
- Sprague, J., Sugai, G., & Walker, H. (1998). *Antisocial Behavior in Schools* (pp. 451–474). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-5323-6_23
- Steinbrenner, J. R., Hume, K., Odom, S. L., Morin, K. L., Nowell, S. W., Tomaszewski, B., Szendrey, S., McIntyre, N. S., Yücesoy-Özkan, S., & Savage, M. N. (2020). *Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Children, Youth, and Young Adults with Autism Evidence-Based Practices for National Clearinghouse on Autism Evidence and Practice Review*
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(21), 419–426.
- Sucuoğlu, B. (2006). *Etkili Kaynaştırma Uygulamaları*. Ekinoks Yayınları.
- Sucuoğlu, B. (2018). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların problem davranışlarının azaltılması. In E. Tekin-İftar (Ed.), *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri* (6th ed., pp. 183–238). Vize Yayıncılık.
- Taner Derman, M., & Başal, H. A. (2013). Okulöncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. In *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Vol. 2, Issue 1). <http://dergi.amasya.edu.tr>

- Tutar, H., & Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Spss Uygulamaları*. Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Vuran, S., & Olçay Gül, S. (2017). *Uygulamalı Davranış Analizi* (Sezgin VURAN, Ed.). Eğitim Kitap.
- Walker, B., Cheney, D., Stage, S., Blum, C., & Horner, R. H. (2005). Schoolwide Screening and Positive Behavior Supports. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 7(4), 194–204. <https://doi.org/10.1177/10983007050070040101>
- Walker, H. M., Kavanagh, K., Stiller, B., Golly, A., Severson, H. H., & Feil, E. G. (1998). First Step to Success: An Early Intervention Approach for Preventing School Antisocial Behavior. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 6(2), 66–80. <https://doi.org/10.1177/106342669800600201>
- Wilson, D. B., Gottfredson, D. C., & Najaka, S. S. (2001). School-Based Prevention of Problem Behaviors: A Meta-Analysis. *Journal of Quantitative Criminology*, 17(3), 247–272. <https://doi.org/10.1023/A:1011050217296>
- Wong, C., Odom, S. L., Hume, K. A., Cox, A. W., Fettig, A., Kucharczyk, S., Brock, M. E., Plavnick, J. B., Fleury, V. P., & Schultz, T. R. (2015). Evidence-Based Practices for Children, Youth, and Young Adults with Autism Spectrum Disorder: A Comprehensive Review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(7), 1951–1966. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2351-z>
- Yavuzer, H. (2017). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*. Remzi Kitapevi.
- Yin, R. (1984). *Case Study Research: Design and Methods* (Vol. 3). Sage Publications.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11th ed.). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B. (2021). *Zihin Engelli Çocukların Problem Davranışlarının Azaltılmasında Anne Gereksinimlerine Yönelik Geliştirilen Anne Çocuk Etkileşimi Programının Etkisinin İncelenmesi* [Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, N. (2008). Dersin Akışını Bozan İstenmeyen Davranışları Yönetme Stratejilerinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1–38.

Yörükoğlu, A. (2016). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Özgür Yayıncılık.

Yücesoy-Özkan, Ő. (2021). Sınıf Yönetimi ve Davranış Kontrolü. In B. Sucuoğlu, H. Bakkaloğlu, & M. Ç. Ökcün-Akçamuő (Eds.), *Tanıdan Müdahaleye Otizm Spektrum Bozukluğu El Kitabı* (pp. 655–697). Vize Akademik.

Yüksel, A. N. (2020). Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme. *Social Sciences Studies Journal*, 6(56), 547–552.

EKLER

- 1. EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**
- 2. EK 2: Örnek Olay Görüşme Formu**

1. EK 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sayın veli;

Bu görüşme formu, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Zehra ATBAŞI danışmanlığında, Tibyan DİRİK tarafından hazırlanmakta olan yüksek lisans tezi için “özel gereksinimli çocukların ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ailelerin kullandıkları öncül stratejilerin belirlenmesi” konulu yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır. Görüşmeye katılımınız tamamen isteğe bağlıdır ve istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz. Eğer izniniz olursa görüşme esnasında ses kaydı alınabilir, ilgili ses kaydı yalnızca verilerin eksiksiz bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla sadece araştırmacı tarafından kullanılacaktır. Elde edilen veriler araştırma dışında bir amaç için kullanılmayacak ve başka kurum/kişilerle paylaşılmayacaktır. Görüşme sonunda vermiş olduğunuz bilgileri inceleyebilirsiniz. Araştırma hakkında bilgi almak için görüşme esnasında sorular sorabilir ve görüşme sonrasında da tibyandirik@gmail.com e-posta adresinden iletişim kurarak bilgi alabilirsiniz. Araştırmaya yapmış olduğunuz katkı için teşekkür ederiz.

Tibyan DİRİK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Özel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

1. **Çocuğunuz ev ortamında ne tür problem davranışlar sergilemektedir?**
2. **Çocuğunuz sergilediği bu problem davranışları hangi sıklıkta ve ne kadar süreyle ortaya koymaktadır? Her bir davranışı ayrı ayrı söyleyerek belirtiniz.**

Davranış 1:

SIKLIK	SÜRE
☐ Günde 5 kezden fazla	☐ 0-1 dakika
☐ Günde 1-5 kez arası	☐ 1-5 dakika
☐ Günde 1 kez	☐ 5-15 dakika
☐ Haftada 1-5 kez	☐ 15-60 dakika
☐ Hafta 1 kez	☐ 1 saatten fazla

3. **Çocuğunuzun sergilediği bu problem davranışların sergilenme sebepleri hakkında görüşünüz nedir? Her problem davranış için ayrı ayrı sebep belirtebilirsiniz.**
4. **Problem davranışın ortaya çıkmaması için ev ortamında ne tür düzenlemeler yapıyorsunuz?**
5. **Problem davranış ortaya çıktığında neler oluyor? Ortamı düşünerek anlatır mısınız?**
6. **Problem davranış sonrasında yaptıklarınız etkili oluyor mu? Çocuğunuzun problem davranışı ortadan kalkıyor mu? Tekrar ne zaman ortaya çıkıyor?**
7. **Çocuğunuzun sergilediği bu problem davranışların aile yaşantınızı nasıl etkiliyor?**
8. **Konuyla ilgili diğer görüş, öneri ve varsa eklemek istedikleriniz nelerdir?**

2. EK 2: Örnek Olay Görüşme Formu

Sayın veli;

Bu görüşme formu danışmanlığını Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Zehra ATBAŞI danışmanlığında, Tibyan DİRİK tarafından hazırlanmakta olan yüksek lisans tezi için “özel gereksinimli çocukların ev ortamında sergiledikleri problem davranışlar ve ebeveynlerin kullandıkları önleyici stratejilerin belirlenmesi” konulu yüksek lisans tezi için hazırlanmıştır. Görüşmeye katılımınız tamamen isteğe bağlıdır ve istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz. Eğer izniniz olursa görüşme esnasında ses kaydı alınacak, ilgili ses kaydı yalnızca verilerin eksiksiz bir şekilde analiz edilebilmesi amacıyla sadece araştırmacı tarafından kullanılacaktır. Elde edilen veriler araştırma dışında bir amaç için kullanılmayacak ve başka kurum/kişilerle paylaşılmayacaktır. Görüşme sonunda, forma işlediğimiz bilgileri kontrol edebilir, ses kaydınızı dinleyebilirsiniz. Dilediğiniz cevabınızı değiştirebilir, dilediğinizi kısmı çıkartabilirsiniz. Araştırma hakkında bilgi almak için görüşme esnasında sorular sorabilir ve görüşme sonrasında da tibyandirik@gmail.com e-posta adresinden iletişim kurarak bilgi alabilirsiniz. Araştırmaya yapmış olduğunuz katkı için teşekkür ederiz.

Tibyan DİRİK

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Özel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

SENARYO 1

Ev Ortamında Saldırganlık Davranışı

Ahmet, orta ağır düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip bir öğrencidir. Özel eğitim uygulama okulu 2. Kademe'ye devam etmektedir. Ek olarak haftada 2 saat rehabilitasyon merkezinde eğitim görmektedir. Ahmet, 7 yaşında özel eğitim almaya başlamış ve düzenli olarak özel eğitim okullarına devam etmiştir. Ahmet çoğunlukla sabahları uyandıktan sonra ve akşam yatma saatinde sinirli olup, kardeşine ve annesine saldırmaktadır. Bu davranış bazen gün içerisinde de tekrarlanmaktadır. Okul zamanlarında günde ortalama 3 kez ve 1-2 dakika arası, hafta sonu veya tatil dönemlerinde ise daha sık ortalama günde 5 kez ve 1-2 dakika arası bu problem davranışı sergilemektedir.

Ahmet sabah uyandıktan sonra lavaboya gidip elini yüzünü yıkaması ve tuvaletini yapması için annesi yardım etti. Ardından kahvaltı için mutfığa geçtiler. Kahvaltıdan sonra annesi Ahmet'i okula gitmesi için hazırlamak üzere odaya götürdü. Ahmet annesinden telefonu istedi. Annesi Ahmet'e eğer kıyafetlerini güzelce giyerse servis gelene kadar telefonla oynayabileceğini söyledi. Ahmet ise telefonu hemen istediği için sallanarak yüksek sesle mırıldanmaya başladı. Annesi tekrar "Haydi, hemen giyin sonra gidip telefonu alalım." Dedi. Ahmet, annesi pantolonu tuttuğu sırada elini ısırarak kaçmaya çalıştı. Annesi tutmak isteyince de annesinin kollarına vurarak kendini yere attı. Yerde hem ellerini yere vurmaya devam etti hem de annesi yaklaşmasın diye ayaklarını salladı. Problem davranış ortaya çıktığında annesi "Tamam, giyin hemen alacağız telefonu." Demeye devam etti. Ama canı yandığında annesi de bağırarak Ahmet'e kızdı. Kızarken de üstünü giydirdi. Üzerini giydirdikten sonra Ahmet biraz sakinleştiği sırada annesi "Uslu durursan telefonu vereceğim." Dedi ve hemen ardından telefonu verdi. Ahmet telefonu aldıktan sonra iyice sakinleşti. Okul servisi geldikten sonra da servise kadar telefonla indiler, annesi Ahmet servise binerken telefonu aldı.

SORULAR

1. Ebeveynin tutumu hakkında yanlış bulduğunuz noktalar var mıdır? Varsa nelerdir?
2. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıkmadan önce neler yaparsınız?
3. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış anında neler yaparsınız?
4. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıktıktan sonra neler yaparsınız?

SENARYO 2

Ağlama Davranışı

Ali, otizm spektrum bozukluğu olan, özel eğitim anaokuluna devam eden ve ek olarak haftada 2 saat rehabilitasyon merkezinde eğitim alan bir oğrencidir. Ali, iki yaşındayken otizm tanısı konmuş, 3 yaşından itibaren kısmi olarak özel ders, rehabilitasyon merkezinde ve 6 yaşında da özel eğitim anaokulunda özel eğitim olmak üzere eğitim almıştır ve halen devam etmektedir. Ali istemediği her durumda veya istediğine ulaşamadığı her durumda şiddetli ağlama krizine girmekte ve bu durum çok sık tekrarlanmaktadır. Ağlama krizleri esnasında kendini yere atma davranışı da gözlemlenmektedir. GÜN İÇERİSİNDE 5 DEFADAN FAZLA TEKRARLANAN BU DAVRANIŞ ORTALAMA OLARAK 15-60 DAKİKA ARASI SÜRMEKTEDİR.

Ali, akşam ailesiyle televizyon karşısında otururken ayağa kalkıp evin çıkış kapısına yöneldi. Kapıyı amaya çalıştı ama aamadı. Annesi ne olduğunu anlamak için Ali'nin arkasından gitti ve "Geç oldu artık dışarı çıkamayız." Dedi. Ali dışarı çıkmak istediğini ifade eden işaretlerde bulundu. Bunun üzerine annesi söylediğini tekrarladı. Ali biraz şiddetli bir Şekilde kapı kolunu indirip kaldırmaya başladı ve kapıyı amaya çalıştı. Aamadığını anlayınca ağlamaya başladı. Annesi kapıdan uzaklaştırmak için kucağına almaya çalıştı ama Ali kendini yere attı. Kalkmamak için direndi. Annesi Ali'nin en çok sevdiği yiyecek olan küçük Őekerlemeleri göstererek "Gel Őeker yiyelim." Dedi ama Ali ağlamaya devam etti. Ağlamanın Őiddetiyle Őekerleri görmediğini düşünerek annesi kutuyu iyice yaklaştırıp salladı ama Ali yine ilgilenmedi. Bir iki dakika sonra annesi telefonu getirerek "Gel telefondan video izleyelim, Kukuli açalım." Dedi ama Ali bununla da ilgilenmedi. Annesi bir süre görmezden gelmeyi denedi ama 5 dakika sonra komşuların da rahatsız olacağını düşünerek tekrar ağlaması dursun diye Ali'nin yanına gitti. Toplamda yarım saat geçtikten sonra Ali hala ağladığı için annesi dayanamayarak Ali'yi giydirdi. Dışarı çıkacağını anlayan Ali ağlamayı bıraktı. Dışarı çıkana kadar da kapıdan uzaklaşmadan bekledi. Daha sonra dışarı ıktılar.

SORULAR

1. Ebeveynin tutumu hakkında yanlış bulduğunuz noktalar var mıdır? Varsa nelerdir?
2. Siz olsanız, problem davranış ortaya çıkmadan önce neler yaparsınız?
3. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış anında neler yaparsınız?
4. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıktıktan sonra neler yaparsınız?

SENARYO 3

Aşırı Yeme/Yeme Bozukluğu Davranışı

Ayşe otizm spektrum bozukluğu olan, özel eğitim uygulama okulu 3. Kademeye devam eden bir öğrencidir. Ayşe, düzenli olarak özel eğitim okullarına devam etmiştir. Ayşe sürekli yemek yemek istemektedir. Yemek yiyemediği zamanlarda sinirlenmekte, bağırmakta ve eşyalara zarar verebilmektedir. Günlük olarak ihtiyacından daha fazlasını yemesinin yanı sıra her saatte de yemek yemektedir. Gece yarısı uykusundan kalkıp kendine yemek hazırlayabilmektedir. Aşırı yeme/ yeme bozukluğu davranışı gün içerisinde 5'ten fazla tekrar etmekte ve bu davranış ortalama olarak 5-15 dakika sürmektedir.

Ayşe, her gün olduğu gibi okuldan gelmeden bir saat önce okulda yemeğini yedi. Daha sonra eve geldi ve üstünü değiştirdikten sonra doğrudan mutfağa gitti. Bir ekmeğin yarısını alıp içine peynir, domates koyarak yedi. Bu sırada annesi oğlunun aç olduğunu düşünerek bir şey demedi. Bir saat sonra annesi mutfakta yemek hazırlarken Ayşe yine mutfağa gelerek dolaptan makarna paketini ve bir tane tencere alarak makarna pişirmek istedi. Annesi hazırladığı yemeği göstererek, "Birazdan baban gelecek, geldiğinde bu yemeği yiyeceğiz biraz bekle." Dedi. Ayşe annesini hiç dinlemeyerek makarna için su kaynatmaya başladı. Annesi ocağın altını kapattığında Ayşe bağırmağa başladı. Annesi "Tamam, makarna da pişirelim ama baban gelince yiyeceğiz." Dedi. Ayşe bağırmağı bıraktı, mutfaktaki sandalyeye oturdu ama ara ara kalkarak makarnanın pişip pişmediğini kontrol etti. Makarna piştikten hemen sonra ayağa tabağına koymak istedi. Annesi "Baban birazdan gelecek bekle." Dedi ve tabağına koymaması için tencerenin kapağını kapatmak istedi. Ayşe direnç gösterince Ayşe'nin önüne geçerek elleriyle hayır işareti yaptı ve hayır dedi. Ayşe yine almak isteyince annesi tabağı elinden almaya çalışarak engel olmak istedi. Ayşe sinirlenerek bağırды, annesi yine izin vermeyince elindeki tabağı yere atarak kırdı. Annesi "Gel telefonda oyun oyna, gel bakalım baban gelmiş mi geldiyse hemen yemek yiyeceğiz" diyerek bir süre Ayşe'yi mutfaktan uzaklaştırmaya çalıştı. Ama Ayşe sakinleşmeyince ve mutfaktan çıkmayınca annesi dayanamadı ve makarnayı verdi. Ayşe sakinleşti ama bir süre sonra babası gelince bir de akşam yemeğinde yemek yedi.

SORULAR

1. Ebeveynin tutumu hakkında yanlış bulduğunuz noktalar var mıdır? Varsa nelerdir?
2. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıkmadan önce neler yaparsınız?
3. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış anında neler yaparsınız?
4. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıktıktan sonra neler yaparsınız?

SENARYO 4

Yüksek Sesli Tepkide Bulunma (Bağırma/Gülme/Ses Tekrarı)

Ömer otizm spektrum bozukluğu ve orta ağır düzey zihinsel yetersizliğe sahip, özel eğitim uygulama okulu 3. Kademeye devam eden bir öğrencidir. Ömer, düzenli olarak özel eğitim okullarına devam etmiştir. Ömer sevindiği, üzüldüğü, heyecanlandığı her durumda tepkilerini aşırı yüksek sesle vermektedir. Bunların yanı sıra gün içerisinde anlamsız sesleri tekrar eden bir şekilde yüksek sesle söylemektedir. Gün içerisinde 5'ten fazla kez yüksek sesler çıkarmakta ve çıkardığı bu sesler en az 5 dakika olmak üzere 5-15 dakika sürmektedir.

Ömer, akşam yemeğinden sonra televizyon izlerken tekrar eden bir şekilde bağırarak sallanmaya başladı. Bazen bir şey isteyeceği zaman bağırdığı için annesi bir şey isteyip istemediğini sordu. Cevap alamayınca “Telefonla oynamak ister misin? Çikolata getireyim mi sana? Hadi gel camdan bakalım?” gibi Ömer’in sevdiği her şeyi sordu. Ancak Ömer sallanmaya devam etti. 10 dakika sonra televizyonda sevdiği reklam çıkınca sustu. Ömer susunca tekrar bağırması için annesi hemen telefonda sevdiği videolardan açıp telefonu eline verdi. 1 saat sonra ise Ömer oturduğu yerden kalkarak doğrudan mutfağa yöneldi. Mutfakta tek tek dolapları açtı kapattı. Aradığını bulamayınca bağırarak ses çıkarmaya başladı. Annesi yine “Çikolata ister misin?” deyince Ömer sustu, annesi de çikolata istediğini anlayıp bir daha bağırması için hemen çikolatayı verdi.

SORULAR

1. Ebeveynin tutumu hakkında yanlış bulduğunuz noktalar var mıdır? Varsa nelerdir?
2. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıkmadan önce neler yaparsınız?
3. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış anında neler yaparsınız?
4. Ebeveynin yerinde siz olsanız, problem davranış ortaya çıktıktan sonra neler yaparsınız?